

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**IPARD PROGRAMININ KIRSAL ALANDA EKONOMİK
KALKINMAYA VE YARARLANICILARA KATKILARI VE
BEKLENTİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Aziz Orhan ÇİMEN

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ANKARA

2017

Her hakkı saklıdır

TEZ ONAYI

Aziz Orhan ÇİMEN tarafından hazırlanan "IPARD Programı'nın Kırsal Alanda Ekonomik Kalkınmaya ve Yararlanıcılara Katkıları ve Beklentiler Üzerine Bir Araştırma" adlı tez çalışması 08/02/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK
Ankara Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Jüri Üyeleri:

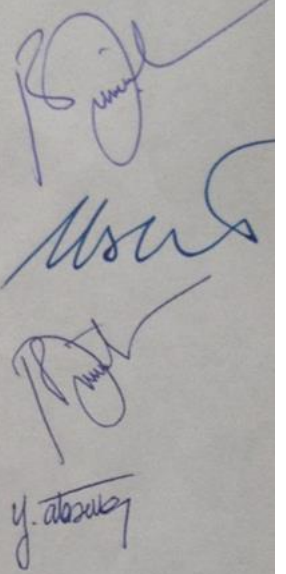
Başkan: Yrd. Doç. Dr. Mustafa KAN
Ahi Evran Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Üye : Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK
Ankara Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Üye : Doç. Dr. Yener ATASEVEN
Ankara Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

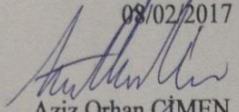
Prof. Dr. Atilla YETİŞEMİYEN
Enstitü Müdürü

ETİK

Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez içindeki bütün bilgilerin doğru ve tam olduğunu, bilgilerin üretilmesi aşamasında bilimsel etiğe uygun davrandığımı, yararlandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi beyan ederim.

08/02/2017

Aziz Orhan ÇİMEN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

IPARD PROGRAMININ KIRSAL ALANDA EKONOMİK KALKINMAYA VE YARARLANICILARA KATKILARI VE BEKLENTİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Aziz Orhan ÇİMEN

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK

Bu çalışma ile Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni IPARD (Instrument for Pre-Accession Assistance Rural Development) Programı kapsamında süt ve et üretimi ile işlemesi alanlarında 1. ve 2. Başvuru Çağrı Dönemi'nde desteklemeye alınan projelerin faydalanıcıları ile yapılan anketlerin değerlendirilmesi ile IPARD Programı'nın faydalanıcıların buldukları yörenin ekonomik kalkınmasına katkılarının ve beklentilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında, öncelikle Avrupa Birliği (AB)'nin kuruluşundan itibaren izlediği kırsal kalkınma politikaları ile üye ülkelere ve aday ülkelere yönelik yapılan mali yardımlar incelenmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'de uygulanan kırsal kalkınma projeleri hakkında genel bilgiler verilmiş, kırsal alanlara yönelik politika ve strateji belgeleri açıklanmaya çalışılmıştır. IPARD Programı kapsamındaki destekler incelenmiş ve özellikle et ve süt sektörüne yönelik tedbirler ve alt tedbirler hakkında bilgiler verilmiştir.

Anketler sonucunda faydalanıcıların IPARD Programı'ndan beklentileri ve programın yöre ekonomisine katkıları araştırılmıştır. Program kapsamında verilen desteklerin özellikle et ve süt sektörüne yoğunlaşması nedeniyle, söz konusu sektörlerin desteklenmesinin yerel ekonomik kalkınmaya yapmış olduğu katkılar ölçülmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak, IPARD Programı'nın yerel ekonomik kalkınmaya katkı sağladığı ve faydalanıcıların beklentilerini büyük ölçüde karşıladığı söylenebilmektedir.

Yerel ekonomik kalkınmaya etkisi kapsamında, faydalanıcıların %100'ü söz konusu projelerin yerelde istihdam imkanı sağladığını, personelin çalışma ortamlarında iyileşme sağladığını ve yörenin ülke ekonomisine katkı sağladığını, %93,3'ü ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve coğrafi fırsat eşitsizliğini azalttığını, %90'ı yerelde yaşayanların yaşam kalitesini arttırdığını, üretimini ve verimliliği arttırdığını ifade etmiştir. Projelerden beklentiler incelendiğinde ise faydalanıcıların %100'ü maliyetleri azaltmayı ve AB standartlarında üretim yapmayı, %53,3'ü yeni bir sektörde yatırım yapmayı, %40'ı işletmelerinin kapasitelerini arttırmayı amaçladığını ifade etmiştir.

IPARD Programı'nın entegre kırsal kalkınma yaklaşımı taşımaması nedeniyle kırsal kalkınma programı olarak nitelendirilmesinin yanlış olacağı ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle Türkiye'de kırsal kalkınma konusunda entegre bir yaklaşımın olması gerektiği ve bu çerçevede oluşturulması gereken yapının ne olması gerektiği yönünde öneriler sunulmuştur.

Şubat 2017, 114 sayfa

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Kırsal Kalkınma, Yerel Ekonomik Kalkınma, IPARD, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu

ABSTRACT

Master Thesis

A SURVEY ON THE CONTRIBUTIONS OF IPARD PROGRAMME TO THE ECONOMIC DEVELOPMENT AND BENEFICIARIES IN RURAL AREAS AND THEIR EXPECTATIONS

Aziz Orhan ÇİMEN

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Science
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK

Along with this survey, evaluation of the questionnaires conducted with the beneficiaries of the 1st and 2nd Call for Application period whom applied for milk and meat production and processing investments under Instrument for Pre-Accession Assistance for Rural Development (IPARD) Programme and the contributions of the beneficiaries of IPARD Programme to the economic development in their region and introduction of their expectations are aimed.

Within the scope of the survey, primarily the rural development policies pursued by European Union (EU) as of its constitution and financial assistance provided to member and candidate states are examined. Besides, general information concerning the rural development projects implemented in Turkey is given and policy and strategy documents related to rural areas are tried to be explained. The supports under IPARD Programme are analyzed and information especially on measures and sub measures for meat and milk sector are provided.

As a result of the questionnaires, the expectations of beneficiaries from IPARD Programme and the contributions of the Programme to the economy of the region were examined. Since the supports given under the Programme were particularly concentrated on meat and milk sector, supporting of as mentioned sectors its contributions for local economic development were attempted to be measured. As a conclusion, it can be declared that IPARD Programme contributes to the local economic development and fulfills the expectations of the beneficiaries to a great extent.

Within the scope of IPARD Programme's impact on local economic development, 100 % of the beneficiaries stated that as mentioned projects provided employment opportunities in local areas, improvement in the working environment of their staff and their region contributed to the economy of the country, 93.3 % of the beneficiaries expressed that they decreased the economic, social, political, cultural and geographical inequality of opportunity, 90 % of them reflected they increased the quality of life, production and productivity in the local area. Whilst the expectations from projects are analyzed, 100 % of the beneficiaries expressed their intention to reduce the costs and make production at EU standards, 53.3 % of them targeted to make investment in a new sector and 40 % aimed to increase the capacity of their establishment.

As it lacks an integrated rural development approach, it is attempted to express that it shall be incorrect to define IPARD Programme as a rural development programme. Therefore, the suggestions concerning the necessity of an integrated approach on rural development and the structure required to be established under this frame are presented.

February 2017, 114 pages

Key Words: European Union, Rural Development, Local Economic Development, IPARD, Agriculture and Rural Development Support Institution

TEŞEKKÜR

Kırsal Kalkınma alanında çalışmama vesile olan, bu çalışma sürecinde bilgi, deneyim ve desteğini esirgemeyerek yol gösteren değerli hocam, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK'a (Ankara Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı) teşekkür ederim.

Motivasyon kaynağım sevgili eşim Sema Nur'a ve gelişi ile hayatımızı anlamlandıran canım oğlum Nazım'a...

Aziz Orhan ÇİMEN
Ankara, Şubat 2017

İÇİNDEKİLER

ETİK.....	0
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
ÇİZELGELER DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1 Amaç.....	1
1.2 Kapsam	2
1.3 Kaynak Özetleri	4
2. MATERYAL VE YÖNTEM.....	7
2.1 Materyal	7
2.2 Yöntem	7
3. KURAMSAL TEMELLER.....	9
3.1 Kırsal Alan.....	9
3.2 Kırsal Kalkınma	12
3.3 Entegre Kırsal Kalkınma	14
3.4 Yerel Ekonomik Kalkınma	16
4. AB KIRSAL KALKINMA POLİTİKASI	18
4.1 AB Ortak Tarım Politikası.....	18
4.2 Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınmaya Geçiş Aşamaları	19
4.3 Kırsal Kalkınma Politika Araçları	21
4.3.1 Üye ülkelere yönelik fonlar	21
4.3.2 Aday ve potansiyel aday ülkelere yönelik fonlar.....	24
5. TÜRKİYE'DEKİ IPARD PROGRAMI DIŞINDAKİ KIRSAL KALKINMA FAALİYETLERİ.....	28
5.1 Dış Kaynaklı Projeler	28
5.2 Kırsal Kalkınma Yatırımları Destekleme Programı	29

6. AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM KAPSAMINDA TÜRKİYE'DEKİ POLİTİKA BELGELERİ	31
6.1 2004–2006 Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP)	31
6.2 2007-2013 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS I).....	32
6.3 2010-2013 Kırsal Kalkınma Planı.....	34
6.4 2014-2020 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS II).....	34
6.5 2014-2023 Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS).....	36
7. IPARD PROGRAMI	37
7.1 Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA).....	38
7.2 IPARD Program Otoriteleri.....	41
7.2.1 Yönetim Otoritesi (TRGM).....	42
7.2.2 Uygulama Ajansı (TKDK).....	42
7.2.3 IPARD İzleme Komitesi	43
7.3 Yatırım Tedbirleri ve Alt-tedbirleri.....	44
7.4 Et ve Süt Sektörüne Yönelik Tedbirlerin İncelenmesi	46
7.4.1 101-1 Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım Alt Tedbiri.....	46
7.4.2 101-2 Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım Alt Tedbiri	47
7.4.3 103-1 Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Alt Tedbiri	48
7.4.4 103-2 Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Alt Tedbiri.....	49
7.5 IPARD Programı'nın Uygulanması	51
7.5.1 Başvuru dönemi.....	51
7.5.2 Proje uygulama dönemi ve sonrası.....	54
7.5.3 101 Tedbiri kapsamında et ve süt üretimine yönelik yatırımlar	55
7.5.4 103 Tedbiri kapsamında et ve süt işlemesine yönelik yatırımlar.....	58
8. ARAŞTIRMA SONUÇLARI	61
8.1 Faydalanıcıların Özellikleri	63
8.1.1 Faydalanıcıların öğrenim düzeyleri	63
8.1.2 Faydalanıcıların yaşı.....	64
8.1.3 Faydalanıcıların meslekleri.....	65
8.1.4 Faydalanıcıların işletmedeki konumu	67
8.1.5 Yatırımın yapıldığı sektörde deneyim süresi.....	68
8.1.6 Faydalanıcıların diğer özellikleri.....	70

8.2 Projelerin Özellikleri	71
8.2.1 Projenin yenilikçi unsuru	71
8.2.2 Projelerin hazırlanmasının maliyeti	73
8.2.3 Projelerin hazırlığı ve uygulaması sırasında karşılaşılan sorunlar	75
8.2.4 Yatırımın yapıldığı tedbir	78
8.2.5 Projelerin yatırım değeri	80
8.2.6 Projelerin hibe miktarı ve oranı	81
8.2.7 Projelerin diğer özellikleri.....	82
8.3 Yatırımların Yöre Ekonomisine Katkıları	83
8.3.1 Yatırımın yapımı aşamasında yöre ekonomisine katkıları	83
8.3.2 Yatırımın finansman aşamasında yöre ekonomisine katkıları	85
8.3.3 Yatırımın üretim aşamasında yöre ekonomisine katkıları	86
8.4 Faydalanıcıların IPARD Programı'ndan Beklentileri	89
9. SONUÇ ve TARTIŞMA	93
KAYNAKLAR	101
EKLER.....	104
EK 1 IPARD Kapsamında Desteklenen Tedbirler	105
EK 2 Yıllara Göre Tedbirlerin Bütçelerindeki AB Katkısı	106
EK 3 Proje Başvurusu İçin Sunulması Zorunlu Belgeler ve Taahhütnameler	107
EK 4 Anket Formu.....	111
ÖZGEÇMİŞ.....	114

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ARIP	Tarım Reformu Uygulama Projesi
BGUS	2014-2023 Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi
BM	Birleşmiş Milletler
CAO	Yetkili Akreditasyon Görevlisi
CF	Uyum Fonu
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EAGGF	Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu
EKK	Entegre Kırsal Kalkınma
EMFF	Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Fonu
ERDF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ESF	Avrupa Sosyal Fonu
EUROSTAT	Avrupa İstatistik Ofisi
FIFG	Balıkçılığı Yönlendirme Finansman Aracı
GTHB	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
HKS	Hayvan Kayıt Sistemi
IFAD	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
IPA	Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
IPARD	Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma
ISPA	Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı
KBKYP	Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Projesi
KKYDP	Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
LEADER	Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale
MFİB	Merkezi Finans ve İhale Birimi
NAO	Ulusal Yetkilendirme Görevlisi
NIPAC	Ulusal Katılım Öncesi Yardım Koordinatörü

OECD	İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
OTP	Ortak Tarım Politikası
ÖTP	Ödeme Talep Paketi
ÖUKP	2004–2006 Ön Ulusal Kalkınma Planı
PHARE	Polonya ve Macaristan: Ekonomilerini Yapılandırmak için Yardım
PSDK	Proje Seçim ve Değerlendirme Komisyonu
SAPARD	Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SODES	Sosyal Destek Programı
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TRGM	Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UF	Ulusal Fon
UKKS	Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
YEK	Yerel Ekonomik Kalkınma

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 7.1 IPARD Programı uygulama illeri.....	38
Şekil 8.1 Yatırımın yapıldığı sektörde deneyim süresi.....	69
Şekil 8.3 Yatırımın yapıldığı tedbir.....	80
Şekil 8.4 Projelerin yatırım değeri.....	81
Şekil 8.5 Projelerin hibe miktarı.....	81
Şekil 8.6 Projelerin hibe oranı.....	82

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1 EKK yaklaşımı bileşenleri	16
Çizelge 4.1 AB kırsal kalkınma politikası (2007-2013) dönemi	23
Çizelge 4.2 IPARD 2007-2013 kapsamında fon aktarılan öncelik ve tedbirler	26
Çizelge 4.3 IPARD 2014-2020 kapsamında fon aktarılan öncelik ve tedbirler	27
Çizelge 5.1 2005-2016 KKYDP kapsamında desteklenen projeler	30
Çizelge 7.1 Bileşenler bazındaki AB katkısı (milyon AVRO)	39
Çizelge 7.2 Türkiye’de oluşturulan kurumsal yapılanma	40
Çizelge 7.3 Bileşen bazında programlar ve program otoriteleri	41
Çizelge 7.4 101 Tedbiri’ne yapılan başvuruların durumu	56
Çizelge 7.5 101 Tedbiri’ne yapılan başvuruların analizi	56
Çizelge 7.6 101 Alt Tedbirleri’nin finansal uygulaması (Avro)	57
Çizelge 7.7 101 Tedbiri için Program hedeflerine göre son durum	57
Çizelge 7.8 103-1 ve 103-2 Alt Tedbirleri’ne yapılan proje başvurularının durumu	58
Çizelge 7.9 103-1 ve 103-2 Alt Tedbirleri’ne yapılan başvuruların analizi	59
Çizelge 7.10 103-1 ve 103-2 Alt Tedbirleri’nin finansal uygulaması (Avro)	59
Çizelge 8.1 Anket yapılan projelere ilişkin bilgiler	62
Çizelge 8.2 Faydalanıcıların öğrenim düzeylerine göre dağılımı	64
Çizelge 8.3 Faydalanıcıların deneyim süresi ve öğrenim durumu	64
Çizelge 8.4 Faydalanıcıların yaş gruplarına göre dağılımı	65
Çizelge 8.5 Faydalanıcıların yaşı ve öğrenim durumu	65
Çizelge 8.6 Faydalanıcıların mesleklerine göre dağılımı	66
Çizelge 8.7 Faydalanıcıların mesleği ve öğrenim durumu	67
Çizelge 8.8 Faydalanıcıların işletmedeki konumlarına göre dağılımı	67
Çizelge 8.9 Faydalanıcıların konumu ve öğrenim durumu	68
Çizelge 8.10 Faydalanıcıların deneyim süresi ve yaşı	69
Çizelge 8.11 Projenin yenilikçi unsuru	71
Çizelge 8.12 Projelerin hazırlığı ve uygulaması sırasında karşılaşılan sorunlar	76
Çizelge 8.13 Yapım işlerinin yöreden karşılanma durumu	84
Çizelge 8.14 Makine ve ekipmanın yöreden karşılanma durumu	85
Çizelge 8.15 IPARD Programı’nın yöreye katkıları	88
Çizelge 8.16 Yatırımların kapasite kullanım oranları	89
Çizelge 8.17 Faydalanıcıların IPARD Programına başvurmakta beklenenleri	91

1. GİRİŞ

1.1 Amaç

Avrupa Birliği (AB) tarafından aday ve potansiyel aday ÷lkelere destek olmak amacıyla oluşturulan, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı'nın (Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA) Kırsal Kalkınma (Rural Development-RD) bileşeni olarak adlandırılan 2007-2013 Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı, Avrupa Komisyonu tarafından 25 Şubat 2008 tarihinde onaylanmıştır. IPARD Programı kapsamında seçilen 42 ilde 7 tedbirin uygulanması amaçlanmıştır. Bunlar 101,102, 103, 201, 202, 302 ve 501 tedbirleridir.

Türkiye'de uygulanmasının çok zor olması nedeniyle 102 (Üretici Gruplarının Kurulmasına Destek) tedbiri programdan çıkartılmıştır. 201 (Çevre ve Kırsal Peyzaja Yönelik Faaliyetlerin Uygulanmasına Hazırlık) ve 202 (Yerel Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması ve Uygulanması) tedbirleri kapsamında yetki devri alınamaması nedeniyle pilot olarak uygulama yapılmıştır. 501 (Teknik Destek) tedbirinin tek faydalanıcısı Yönetim Otoritesi'dir.

IPARD kapsamında 101, 103 ve 302 tedbirleri yatırım tedbirleri olarak ifade edilmektedir. Bu üç tedbir sırasıyla;

- 101- Tarımsal işletmelerin yeniden yapılandırılması ve Topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar,
- 103- Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının yeniden yapılandırılması ve Topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar,
- 302- Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik yatırımlar.

Bu üç tedbir kapsamında % 50'den % 65'e kadar faydalanıcıların yapacağı yatırımlara hibe verilmektedir.

Bu çalışma ile IPARD Programı kapsamında verilmekte olan desteklerden, et ve süt sektörüne yönelik olanlar incelenmiştir. Program kapsamında et ve süt üretimi ile et ve süt işleme alanlarında 1. Başvuru Çağrı Dönemi (01.08.2011-15.08.2011) ve 2. Başvuru Çağrı Dönemi (05.09.2011-20.09.2011) desteklemeye alınan 30 projenin sonuçlarını değerlendirerek buldukları yörenin ekonomik kalkınmasına katkılarını saptayabilmek amaçlanmıştır. Ayrıca IPARD Programı üzerine bir analiz yaparak ve Programın uygulandığı illerdeki paydaşlar ile görüşülerek, benzer sorunların yaşanmaması amacıyla, karar vericilerin ve program yürütücülerin faydalanabileceği bir kaynak oluşturmak amaçlanmıştır.

1.2 Kapsam

Türkiye, 2004 yılında aday ülke statüsü alması nedeniyle, 2000-2006 yıllarında aday ülkelerin yararlanması amacıyla AB tarafından hazırlanan Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı (SAPARD) fonlarından yararlanamamıştır. Bu nedenle 2007-2013 yıllarını kapsayan dönemde IPA-Katılım Öncesi Mali İşbirliği Aracı adı verilen, AB tarafından aday ülkeler ile potansiyel aday ülkeler için yeniden tanımlanan ve katılım öncesi mali yardımları tek çatı altında toplayan mali yardım mekanizmasına dâhil edilmiştir.

Türkiye, AB'nden pek çok konuda mali yardım almıştır. Söz konusu mali yardımlar içinde en önemlileri, 2007–2013 ile 2014-2020 dönemlerini kapsayan ve uygulaması devam eden IPA'dır. IPA ile uygulamaya konulan beş bileşen (Geçiş yardımı ve kurumsal yapılanma, sınır ötesi işbirliği, bölgesel kalkınma, insan kaynaklarının gelişimi ve kırsal kalkınma) Türkiye'ye AB'ye üyelik yolunda büyük katkı sağlayacaktır.

IPA'nın 5. Bileşeni olan kırsal kalkınma için hazırlanan ve 2007-2013 döneminde uygulanan IPARD I Programı kapsamında 3 (tedbir) yatırım alanında ve 10 (alt tedbir) alt yatırım alanında destekler verilmektedir. Bunlar;

101- Tarımsal işletmelerin yeniden yapılandırılması ve Topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar:

101-1 Süt üreten tarımsal işletmeler

101-2 Et üreten tarımsal işletmeler

103- Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının yeniden yapılandırılması ve Topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar:

103-1 Süt ve süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması

103-2 Et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması

103-3 Meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması

103-4 Su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması

302- Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik yatırımlar:

302-1 Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi

302-2 Yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi

302-3 Kırsal turizm

302-4 Kültür balıkçılığının geliştirilmesi (Yetiştiricilik)

IPARD Programı kapsamında yukarıda bahsedilen yatırım alanları incelendiğinde, Program bütçesinin yaklaşık olarak %70'i süt ve et sektörlerine yönelik olan desteklerdir. Proje başına desteklenen toplam yatırım miktarı:

- ✓ Süt ve et üreten tarımsal işletmelerde 1.000.000 Avro,
- ✓ Süt ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasında 3.000.000 Avro'ya kadar çıkabilmektedir.

IPARD Programı ile süt sektörüne 31 ilde, kırmızı et sektörüne 25 ilde, beyaz et sektörüne 12 ilde destek verilmesi amaçlanmış olmasına rağmen Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun (TKDK) yeteri kadar proje alamaması nedeniyle Program değişikliği yapılmış ve tüm tedbirlerin tüm illerde uygulanmasının önü açılmıştır. Dolayısıyla IPARD Programı, uygulama illeri olan 42 ildekideki süt ve et sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin AB standartlarına ulaşması açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma ile IPARD Programı'nın süt ve et sektörüne yönelik olumlu katkıları (üretim standartlarına, miktarına ve pazarlanmasına etkisi) incelenmiştir. IPARD Programı'nın 1. ve 2. Başvuru Döneminde sözleşme imzalanan faydalanıcılar ile yapılan anketler neticesinde elde edilen veriler ile IPARD Programının kırsalda ekonomik kalkınmaya ve yararlanıcılara katkıları ve beklentileri vurgulanmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, destekleme kapsamındaki sözkonusu firmaların bulunduğu 10 ildeki (Afyonkarahisar, Şanlıurfa, Sivas, Konya, Diyarbakır, Kars, Yozgat, Çorum, Samsun, Kahramanmaraş) paydaşlarla (Ziraat Odaları, Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği, Sanayi ve Ticaret Odaları, TKDK İl Koordinatörlükleri, v.b.) da mülakatlar yapılmıştır.

1.3 Kaynak Özetleri

Altinkaya (2007), “Yerel Ekonomik Kalkınma Girişimi ve Etkileri Beypazarı Örneği” isimli çalışmasında Beypazarı ilçesinde yaşanan dönüşümlerin Yerel Ekonomik Kalkınma (YEK) çerçevesinde analizi ve değerlendirilmesi yapılarak Beypazarı'nın bu süreçte başarılı ve aksayan yönleri tartışılmış, Beypazarı örneğinden ve diğer incelenen örneklerden elde edilen veriler çerçevesinde yerel ekonomik kalkınmada önemli olan noktalar vurgulanmıştır.

Can (2007), “Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği” isimli çalışmasında adaylık sürecinde Türkiye'de uygulanması gereken kırsal kalkınma politikaları ile IPARD Programı hakkında bilgiler verilerek Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun yapısı, işleyişi, uygulaması ve kurumsal oluşumuna ilişkin çalışmalara ve önerilere de yer almıştır.

Akın (2008), “Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınmaya Yönelik Mali Yardımlar Değişimler ve Türkiye'nin Uyum Çalışmaları” isimli çalışmada IPARD çerçevesinde düşünülen yapılanmaya ilişkin açıklamalarda bulunulmuş olup, IPA ve IPARD kapsamında Türkiye için bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun görevini daha etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için bazı önerilerde bulunulmuştur.

Diraor (2008), “Katılım Öncesi AB Fonları ve Kırsal Kalkınma” - Fırsatlar, Sorunlar ve Türkiye İçin Öneriler” isimli çalışması ile Türkiye ve AB mevzuatının değerlendirilmesi, ülke karşılaştırmaları, örnekleme, fon tahsisatları ve kullanımına ilişkin istatistiki değerlendirme yapılarak Türkiye IPARD fonlarının kullanımında meydana gelebilecek muhtemel sorunlar ele alınmıştır.

Alagozoğlu (2010), “Türkiye’deki Entegre Kırsal Kalkınma Projelerinin Sosyal Kalkınma Boyutu: Erzurum Entegre Kırsal Kalkınma Projesi” isimli çalışmada Türkiye’deki kırsal yapı ve kırsala yönelik kalkınma çalışmaları araştırılmıştır. Ayrıca çalışmada ekonomik yatırımların sosyal kalkınmayı sağlayıp sağlayamadığı sorusuna cevap bulunmaya çalışılmakta ve Erzurum Entegre Kırsal Kalkınma Projesi yatırımları ile sosyal ve ekonomik yapıda meydana getirdiği değişim karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir.

Soysaldı (2013), “Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikalarında Dönüşümler ve Türkiye Açısından Geleceğe İlişkin Stratejiler” isimli çalışmasında dünyada kırsal kalkınma eğilimleri, AB kırsal kalkınma politikası ve Türkiye’nin bu konudaki deneyimleri incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda AB’ye üyelik perspektifinde Türkiye’nin kırsal kalkınma politikalarının açısından, ekonomik gelişmenin yanında sosyal ve çevresel boyutları dikkate alan (yatay entegrasyon), yerel aktörler arasında işbirliğine dayalı (dikey entegrasyon), dezavantajlı kesimlerin kaynaklara erişiminde mevcut eşitsizliğin giderilmesini amaçlayan, uzun dönem perspektifli ve âdemi merkezî bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğine işaret edilmektedir.

Bulutçu (2015), “IPARD Programı İle Ulusal Kırsal Kalkınma Programlarının Tamamlayıcılık Açısından Değerlendirilmesi” isimli çalışmasında öncelikle Avrupa Birliği’nde kırsal kalkınma politikasının oluşumu ve bu politikanın temel aracı olarak kırsal kalkınma programları ele alınmıştır. Ardından Türkiye’de kırsal kalkınma politikasının oluşumu ve bu politikanın öne çıkan bileşenleri incelenmiştir. Son olarak tamamlayıcılık ilkesinin Avrupa Birliği ve Türkiye’deki durumuna değinilmiştir.

Gülçubuk, vd. (2015), Kırsal Kalkınma Desteklerinin Ulusal Düzeyde Etkileri: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Projelerinin İncelenmesi isimli araştırmada, TKDK desteklerinin süt ve besi hayvancılığı yetiştiriciliği tedbirlerindeki genel ve özel etkileri ortaya konulmuş; desteklerin etkinliğinin ve etkililiğinin ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel boyutta ki değişimleri ile ilgili sonuçlar verilmiştir.

Koç (2016), “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Kırsal Kalkınmanın Finansmanı Kapsamında IPARD” isimli çalışmasında IPARD Programı kapsamındaki uygulamadaki durumu ortaya koyabilmek amacıyla IPARD desteklerinden yararlanmak üzere sözleşme imzalamış Yozgat ve Sivas illerindeki süt üreten tarım işletmeleri ile yapılan saha araştırmasında, sözleşme imzalayan faydalanıcıların deneyimlerinden yararlanılması ve IPARD katkısının işletmeler üzerindeki yansımalarının belirlenmesi hedeflenmiştir. Türkiye'nin IPARD uygulamalarında tecrübe kazandığı ve IPARD Program'ında belirtilen amaçlara erişimde bazı gelişmelerin kaydedildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıda bahsi geçen kaynaklardan özellikle kavramsal temeller bölümü kurgulanırken yararlanılmıştır. Ayrıca AB kırsal kalkınma politikalarının başlangıcından itibaren geldiği noktanın daha somut bir şekilde gösterilmesinde de söz konusu kaynaklar kullanılmıştır. Tez konusunun IPARD Programı’na odaklanması nedeniyle seçilen son iki kaynak ile araştırma bulguları karşılaştırılmıştır. Bulunan benzer ve farklı sonuçlar bulgular bölümünde gösterilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1 Materyal

Çalışmanın ana materyalini, IPARD Programı 1. ve 2. Başvuru Çağrı ilanları kapsamında başvuruları kabul edilip sözleşme imzalanan ve hibe ödemeleri tamamlanan faydalanıcılardan (kapsama giren işletmelerden) anketle toplanan veriler oluşturmaktadır. IPARD Programı ile verilmekte olan desteklerde süt ve et sektörünün yaklaşık olarak %70 gibi büyük pay alması sebebiyle, araştırma sadece bu alanı kapsamaktadır.

2007-2013 yılları arasında uygulanan ve Katılım Mali Öncesi Yardım Aracı kapsamındaki Kırsal Kalkınma bileşeninin uygulama esaslarını, uygulama illerini, yatırım alanlarını, uygulama kurumlarını ve görevlerini belirlemek amacıyla T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (eski adıyla) tarafından hazırlanan Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı ana kaynak olarak kullanılmıştır. Ayrıca konuyla ilgili yüksek lisans ve doktora tezleri, makaleler, raporlar, araştırmalar, ilgili istatistiksel veriler ile Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu ve belirlenen paydaşlardan sağlanan bilgilerden de yararlanılmıştır.

2.2 Yöntem

Yöntem olarak 101-1 başlıklı Süt Üreten Tarımsal İşletmeler, 101-2 başlıklı Et Üreten Tarımsal İşletmeler, 103-1 başlıklı Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması ve 103-2 başlıklı Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması alt tedbirlerinde 1. ve 2. Çağrı Döneminde sözleşme imzalamış 52 yararlanıcının tamamı ile anketler yapılarak “Tam Sayım¹” yöntemi kullanılması amaçlanmıştır. Ancak Program’ın uygulanmasının ilk yılı olması nedeniyle 22 yararlanıcı yaşadıkları sorunlar nedeniyle sözleşmelerini

¹ Tam Sayım: Bir araştırma kapsamında, kitledeki tüm birimlerine ulaşılarak istenen bilginin elde edilmesi işlemidir. Başka bir ifadeyle bir anket, bir görüşme cetveli ya da benzeri tekniklerin, araştırma evrenini oluşturan birimlerin her biri üzerinde tek tek ve eksiksiz uygulanmasıdır. Bunun yapılabilmesi için incelenecek kitlenin büyüklüğünün, belirlenen maliyet ve zaman gibi kısıtlara uygun olması gerekir (yunus.hacettepe.edu.tr 2017a). Çalışmada 1. ve 2. Başvuru Çağrı Dönemi’nde et ve süt sektörüne kapsamında desteklenen faydalanıcıların sayısının az olması nedeniyle tamamı ile anketler yapılmıştır.

feshetmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenle 30 faydalanıcı² ile yüz yüze görüşme yolu kullanılarak anketler. Diğer yandan bazı konularda daha detaylı bilgi edinilmesi için derinlemesine mülakatlar da (toplamda 13 adet) yapılmış ve bundan elde edilen verilerden de nitel yorumlamada yararlanılmıştır.

Anket yolu ile elde edilen veriler bilgisayara aktarılmış, uygun istatistik paket programı kullanılarak frekans dağılımları alınmıştır. Ayrıca bazı değişkenlere ait üçlü veya beşli Likert Ölçeği³ yoluyla çıktılar alınarak ve yorumlanarak proje sahiplerinin beklentileri konusunda değerlendirmelerde bulunabilmek amaçlanmıştır.

² Çalışmanın başlığında “yararlanıcı” ifadesi kullanılmasına rağmen, TKDK ve IPARD Yönetim Otoritesi çalışmalarında genellikle “faydalanıcı” ifadesinin kullanılması nedeniyle çalışmada “yararlanıcı” yerine “faydalanıcı” kullanılmıştır.

³ Likert Ölçeği: Likert’in kendi çalışmasında kullandığı soru tipine benzeyen ancak seçenek sayısı veya kullanılan kelimeler farklı olan tek soruları ifade eder. Sorular birbirinden bağımsız olarak tek tek ele alınır. Likert-tipi sorularda, Likert’in yaptığı gibi seçenek sayısı olarak genelde 5’li ölçek kullanılmaktadırlar (yunus.hacettepe.edu.tr 2017a). Çalışmada kullanılan beşli likert ölçeği: “1-tamamen katılmıyorum, 2- katılmıyorum, 3- kararsızım, 4- katılıyorum, 5- tamamen katılıyorum.”dur.

3. KURAMSAL TEMELLER

Çalışmanın anlaşılır olması amacıyla öncelikle konu ile ilgili kavramların açıklanmasının daha doğru olduğu düşünülerek, bu bölümde;

- Kırsal Alan,
- Kırsal Kalkınma,
- Entegre Kırsal Kalkınma,
- Yerel Ekonomik Kalkınma,

kavramları hakkında bilgi verilmiştir. Tez konusunun Yerel Ekonomik Kalkınma olması ve Entegre Kırsal Kalkınma metodunun seçilmesi ile bu amaca çok daha hızlı bir şekilde ulaşılabileceğinin düşünülmesi nedeniyle bu iki kavram ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

3.1 Kırsal Alan

Kırsal alanların ihtiva ettiği kültürel, sosyal, demografik, ekonomik, çevresel ve mekansal çeşitliliğin zaman içinde değişen koşullarla birlikte yeni anlamlar kazanması kesin bir kırsal alan tanımı yapılmasını güçleştirmektedir (Anonim 2006a). Kırsal alan tanımı, kırsal kalkınma faaliyetlerinin gerçekleştirilebileceği mekanları belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. Tek ve genel bir tanımı bulunmaması nedeniyle hukuki düzenlemelerde ve farklı amaçlarla gerçekleştirilen çalışmalarda kırsal alan farklı yaklaşımlarla değerlendirilmektedir. Bazı kaynaklarda belirtilen kırsal alan tanımları örnek olması amacıyla aşağıda özetlenmiştir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu'na göre; yaşam ve ekonomik faaliyetlerin önemli ölçüde doğal kaynakların kullanım ve değerlendirilmesine bağlı olduğu; ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme süreçlerinin yavaş ilerlediği; geleneksel değerlerin hayatın şekillendirilmesinde etkili olduğu; yüz yüze ilişkilerin önemini koruduğu; teknolojik gelişmenin yaşama ve üretime yansımalarının daha uzun bir zaman aldığı sosyo-ekonomik nitelikleriyle “kentsel alanlar dışında kalan mekanlar” kırsal alan olarak tanımlanmaktadır (Anonim 2006a).

“Kırsal Toplumun Geleceği” adlı Komisyon Belgesi kırsal alanları ulusal ekonomilerle entegre olma derecesine göre sınıflandırmıştır (<http://www.zmo.org.tr> 2006b). Buna göre;

- a) Entegre kırsal alanlar; büyüyen bir nüfus, tarım dışı sektörlerle dayanan bir istihdam, bunun yanında toprağın kullanılmasında tarımın hala kilit role sahip olması, çevresel, sosyal ve kültürel miras yönünden tehditlerle karşı karşıya kalınması ve büyük şehirlere yakınlık, bu tür alanların özelliklerindedir.
- b) Orta derece kırsal alanlar; nispeten kentsel alanlardan uzaklık, tarım ve tarım dışı sektörlerin değişen oranlarda karışımı bir ekonomik yapı, geniş ölçekli çiftliklere rastlanması bu tür alanlarda görülen niteliklerdir.
- c) Tam kırsal alanlar; çok düşük nüfus yoğunlukları, çok düşük gelir seviyesi, yaşlı nüfus, tarımsal istihdama dayanan ekonomi, düşük yeterlilikte temel hizmet sunumu, çevreden izole olmaya sebep olacak coğrafi özellikler bu tür alanların özellikleri olarak sayılabilir.

Örnek olarak verilen tanımlar incelendiğinde, “nüfus yoğunluğunun düşük olduğu, ekonomik hayatın daha çok tarım üzerine kurulu bulunduğu, doğal koşulların ve geleneksel değerlerin hayatın şekillendirilmesinde etkin olduğu ve eğitim, sağlık, haberleşme gibi sosyal imkanların yeterince gelişmemiş olduğu yerleşim birimleri” kırsal alan olarak ifade edilmektedir (Can 2007).

İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) ise benimsediği metodoloji çerçevesinde, bir bölgenin “kırsal” olarak tanımlanabilmesi için üç kriteri karşılaması gerektiğini ifade etmektedir. Bunlar (Soysaldı 2013);

- Yerel birimlerin nüfus yoğunluğunun km² başına 150 kişiden az olması,
- Yerel kırsal birimlerde yaşayan nüfusun toplam bölge nüfusuna oranının en az %50 olması,
- Kent merkezinin nüfusunun 200.000’i aşmaması ve toplam bölge nüfusunun %25’inden az bir payı temsil etmesi olarak sıralanabilir.

Ancak OECD'nin bölgesel sınıflandırma metodolojisinde, sosyo-ekonomik parametrelerin yer almaması, dolayısıyla sınıflandırılan bölgeler arasında ortaya çıkabilen farklılıkların göz önünde bulundurulmaması nedeniyle, OECD'nin "genişletilmiş tipoloji"sinde önceki üç kritere ilaveten "kent merkezlerine uzaklık" kriteri getirilmiştir. Böylelikle sosyal ve ekonomik olarak farklılıklar gösteren kırsal bölgeler, iş, eğitim, hizmet ve altyapı imkânlarını önemli ölçüde belirleyen bir unsur olarak kent merkezlerine olan uzaklıkları bakımından "kente yakın kırsal" ve "uzak kırsal" olmak üzere alt sınıflara ayrılmaktadır. Buna göre, nüfusunun en az yarısının, nüfusu en az 50.000 olan kent merkezine araçla ulaşımı 60 dakika ve daha fazla sürüyorsa, bu alan "uzak kırsal alan" olarak tanımlanmaktadır (Soysaldı 2013).

Eurostat, grid hücrelere uygulanan nüfus yoğunluğuna ve toplam nüfus eşiklerine olmak üzere iki aşamalı yaklaşıma göre belirlenen kentsel alanların dışında kalan alanları kırsal alan olarak tanımlamaktadır. Bu noktada, km² başına 300 kişiden fazla nüfus yoğunluğuna ve toplam 5.000 nüfusa sahip olan grid hücre kümelerinin bulunduğu alanlar "kentsel alan" olarak belirlenerek bu alanların dışında kalan tüm alanlar kırsal olarak tanımlanmıştır. Kırsal olarak tanımlanan alanlar ise üç bölüme ayrılmıştır (<http://ec.europa.eu> 2010):

- Toplam nüfusun %50'sinden fazlasının kırsal grid hücrelerinde yaşadığı bölgeler "**baskın kırsal**",
- Toplam nüfusun %20'si ile %50'sinin kırsal grid hücrelerinde yaşadığı bölgeler "**ara bölge**" ve,
- Toplam nüfusun %20'sinden azının kırsal grid hücrelerinde yaşadığı bölgeler "**baskın kentsel**" olarak sınıflandırılmıştır.

IPARD Programı'nda ise, özellikle baskın kırsal alanlarda kırsallığın ağırlığını daha ileri düzeyde nitelendirmek için baskın kırsal alanlar tamamen kırsal ve baskın kırsal olarak iki alt-sınıfa ayrılmıştır.

“Tamamen kırsal”: Bir ildeki ilçelerin %100’ünün, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip alanlardır. **“Baskın kırsal”**: Bir ildeki ilçelerinin %50-99.9’unun, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip alanlardır. IPARD Programı’nın uygulandığı kırsal alanlar ise nüfusu 20.000’in altında olan yerleşim birimleri olarak ifade edilmektedir⁴. 2012 yılında Türkiye’de kır-kent ayrımına esas teşkil eden 20.000 nüfus eşiği baz alındığında nüfusun %27,7’si köy-şehir ayrımı dikkate alındığında ise %22,7’si kırsal alanda bulunmaktadır (Anonim 2014a).

Türkiye’de uygulanan yerel, bölgesel ve ulusal programların başarılı bir şekilde uygulanması için ilgili kamu kurumlarının ve Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) katılımı ile oluşturulacak bir kırsal alan tanımına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, 10. Kalkınma Planı (2014-2018) 2015 Yılı Programı’nda yer alan “Tedbir 406. kırsal alan tanımı revize edilecek, temel nitelikteki ulusal verilerin kır-kent ve il bazında yayımlanması sağlanacaktır”. Bu tedbirin sorumlusu olarak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Mahalli İdareler ve işbirliği yapılacak kurumlar belirlenmiştir (Anonim 2014a).

3.2 Kırsal Kalkınma

Kırsal kalkınma, dünyanın hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri tarafından yaygın olarak kabul gören bir kavramdır. Bununla beraber evrensel anlamda kabul gören, her kesimin üzerinde hem fikir olduğu bir kırsal kalkınma ayrımı veya tanımlaması yoktur. Kırsal kalkınma, eşitlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde refah ve gelirin dengeli paylaşılmasını öngören, kırsal alanların modernizasyonunu sağlayan ve ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları olan bir süreçtir (Yıllık 2011).

⁴ Ancak 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile birlikte Büyükşehir Belediyesi (BŞB) sınırları kırsal alanları da kapsayacak şekilde il sınırlarına genişletilmiştir. Bu nedenle 31.12.2012 tarihinden önce nüfusu 20.000’in altında bulunan yerleşim birimleri uygulamanın sonuna kadar kırsal alan olarak tanımlanmaya devam edecektir. IPARD II Programı kapsamında henüz bir kırsal alan tanımı yapılmamıştır. Sadece Kırsal Altyapıya Yönelik Kamu Yatırımları sektöründe nüfusu 10.000’in altında bulunan birimler kapsama alınmıştır.

Kırsal kalkınma, en genel tanımıyla, kırsal alanda yaşayan fertlerin ekonomik ve sosyal refahı ile yaşam kalitesini artırma sürecidir (Anonim 2015).

Birleşmiş Milletler (BM) örgütüne yapılan tanıma göre ise kırsal kalkınma; “küçük toplulukların içinde buldukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusun tümüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına katkıda bulunmalarının sağlanması sürecidir” (Gülçubuk 2006).

Başka bir tanımda ise; kırsal alanların varlığının devam ettirilebilmesi ve kentli kesime göre daha geri ekonomik ve sosyal imkanlara sahip kırsal toplumun yaşam şartlarının iyileştirilebilmesi için geliştirilen girişimlere, genel olarak, kırsal kalkınma adı verilmektedir. Bu bağlamda kırsal kalkınma, kentsel alanların dışında bulunan dezavantajlı yaşam ve çalışma ortamlarında, mevcut doğal kaynakların istismarına neden olmadan, uygulanabilirlik ve sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmek yoluyla, hayat standartlarının, gelir düzeylerinin yükseltilmesi ve refahın artırılmasıdır (Can 2007).

Kırsal kalkınma, kavramsal olarak yalnızca tarımla sınırlanamayacak, çok boyutlu öğeler içeren bir olgudur. İçerik itibarıyla, “kırsal kalkınma”; kırsal alanda pazar verimliliği, kalite ve sağlık standartlarının iyileştirilmesi, yeni istihdam ve alternatif iş alanlarının yaratılması gibi konuları kapsayan önemli bir politika alanıdır. Bu yönüyle de, özünde sağlık, eğitim, istihdam, ulaşım, yerleşme, haberleşme, bölgesel gelişme, küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) gibi politika alanları ile entegre bir yaklaşımla yorumlanması gereken ve bir bakıma da mozaik niteliği taşıyan çok boyutlu bir kavramdır (Akın 2008).

Kırsal kalkınma kavramı, Türkiye’de uzun süre ağırlıklı olarak tarım politikasının bir uzantısı olarak algılanmış ve tarımsal kalkınma merkezinde şekillendirilmiştir. Ancak son dönemlerde AB üyelik sürecinin bir yansıması olarak, AB’nde kırsal kalkınma amaçlı hazırlanan programlarda sadece tarım alanında destekler verilmediği

gözlemlenmiştir. Bu nedenle kırsal kalkınmanın tanımı ile ilgili algılamının değişmiş ve tarım dışı temalarında ağırlık kazanması gerektiği anlaşılmıştır.

Bu değişim ilk olarak 2007-2013 Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji (UKKS) Belgesi'nde ve 9. Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda gözlemlenmiştir. 2007-2013 UKKS'nde kırsal kalkınma; kırsal alanda, sürdürülebilir doğal kaynak kullanımını esas alarak, bir taraftan kırsal kesimin gelir düzeyinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi yoluyla gelişmişlik farklarının azaltılması amacına yönelik, diğer taraftan çevresel ve kültürel değerlerin korunmasını ve geliştirilmesini gözeterek, yerelde farklılaşan sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri, ihtiyaçları, potansiyelleri ve dinamikleri dikkate alarak çok sektörlü yaklaşımla planlanan faaliyetler bütünü olarak kabul edilmektedir (Anonim 2006a).

9. Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda kırsal kalkınma, “kırsal yerleşimlerde yaşayanların, insanca yaşam koşullarına erişim olanaklarının artması, kalkınma temelinde değişim taleplerinin desteklenmesi, bireylerin kendi öz güçlerini keşfetmesi ve ona dayanması, gelir dağılımında adaletin sağlanması, gelirlerinin artması, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım oranının yükselmesi, doğal kaynakların korunarak kullanılması ve zenginliklerin kırsaldaki bireyin hayatına yansması süreci” olarak tanımlanmıştır (Dıraor 2008).

3.3 Entegre Kırsal Kalkınma

Entegre Kırsal Kalkınma (EKK) yaklaşımı, toplulukların sosyal, ekonomik ve çevresel koşullarıyla ilgili iyileşmelerin elde edilmesi için yapılan çalışmalarını içermektedir. Ayrıca bu yaklaşım, kırsal gelir çeşitliliğini ve tarımsal üretimden doğan risklerin azaltılmasını sağlayarak, tarıma dayalı istihdama alternatif olarak gösterilebilmektedir. Bu yaklaşım, ekonomik ve sosyal alanlara olan müdahalelerle mevcut kapasitenin geliştirilmesini önermektedir (Alagözoğlu 2010).

Kırsal alanı bütün olarak ele alan ve kalkınmayı tüm boyutlarıyla gerçekleştirme amacını içeren EKK yaklaşımının bazı özellikleri aşağıda verilmektedir. EKK yaklaşımı (Bakırcı 2007);

- Çok boyutlu ve çok bileşenli bir süreçtir,
- Kırsal alanı bir bütün halinde ele alarak kalkındırmayı amaçlayan çabaların bütünüdür,
- Kırsal toplulukların ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklarını geliştirmeyi hedefleyen politikalar zinciridir,
- Kırsal alanda eğitim ve örgütlenmeyi de içine alan bir sosyal politika bütünüdür,
- Kırsal alanlarda doğal kaynakların verimli kullanımını yönlendiren rasyonel bir kalkınma modelidir,
- Doğal kaynakların etkin ve sürdürülebilir kullanımını sağlayan ilerici bir yaklaşımdır,
- Kırsal alanları ve nüfusu şehirsiz alan faaliyet ve nüfusuyla ilişkilendirerek, iki olgu arasında denge sağlamayı hedefleyen kır-kent arasındaki gelişmişlik farkını kapatmayı amaçlayan bütüncül bir uygulamadır,
- Kırsal alanda tarım dışı faaliyetlerin geliştirilmesini savunan geniş perspektife sahip bir yaklaşımdır,
- Kırsal nüfusun modern hayatın nimetlerinden azami şekilde yararlanmasını gerekliliğini benimseyen sosyal bir olgudur,
- Kırsal alanda geri kalmışlığı ortadan kaldırmayı amaçlayan yoksullukla savaş hareketidir,
- Temel hedefi; kırsal nüfusun sosyal, ekonomik ve kültürel yaşam düzeyini yükseltmektir.

Çok boyutlu ve çok bileşenli bir süreç olan EKK, kırsalı bütün halinde ele alarak kalkındırmayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle kırsal kalkınma kavramının çok boyutluluk özelliği, bir planlama aracı olan EKK'de hayata geçmektedir. Buradan hareketle, EKK çalışmalarında kırsal alanların ekonomik, sosyal, kültürel ve fiziksel olarak ele alınması gerektiği sonucuna varılmaktadır (Alagözoğlu 2010).

EKK, kırsal kesimi ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleriyle geliştiren politikalar bütünüdür. Çizelge 3.1’de EKK yaklaşımının kırsal tüm boyutlarıyla ele alan bileşenlerini göstermektedir (Bakırcı 2007);

Çizelge 3.1 EKK yaklaşımı bileşenleri

EKK Yaklaşımı Bileşenleri			
Fiziki Kalkınma		Beşeri Kalkınma	
Kırsal yerleşmeler boyutu	Çevre koruma boyutu	Sosyal-kültürel boyut	Ekonomik gelişme boyutu
Yerleşim planları	Su kaynakları	Eğitim	Tarım
Ulaşım	Toprak kaynakları	Sağlık	Hayvancılık
Su	Bitki örtüsü	Sosyal faaliyet	Ormancılık
Elektrik	Peyzaj koruma	Yaşam şekli ve gelenekler	Kırsal Turizm
İletişim	Ekolojik sürdürülebilirlik	Kırsal miras	Kırsal sanayi
Eğitim tesisleri		Örgütlenme	Kırsal el sanatları
Sağlık tesisleri		Sosyal güvenlik	Madencilik
İktisadi tesisler			

3.4 Yerel Ekonomik Kalkınma

Yerel Ekonomik Kalkınma (YEK) kavramının tanımlanması zaman içinde değişiklikler göstermektedir. İlk olarak, YEK, dış sanayi yatırımlarının bir bölgeye çekilmesi olarak tanımlanmıştır. Geleneksel olarak YEK, önemli ölçüde istihdam olanağı sağlayacak büyük sanayi yatırımlarını bir yöreye çekmeyi amaçlayan teşviklerden oluşan bir strateji olarak görülmüş ve YEK’in belirli alanlardaki sermaye, işgücü ve toprak gibi üretim faktörlerinin kazanç oranlarındaki, sermaye/emek oranındaki, çalışma gücü ve nüfus düzeyindeki değişimlerle yakından ilgili olduğu vurgulanmıştır.

Dünya Bankası’nın tanımına göre YEK; yerel yönetimlere, özel sektör ve kar amacı gütmeyen sektörlerle ve yerel örgütlere, yerel ekonomiyi geliştirmek için beraber çalışma fırsatı tanır. Rekabetçiliği ve sürdürülebilir büyümeyi artırmak üzerinde durur ve büyümenin bu sürece dâhil olduğunu garanti eder. Ayrıca YEK, fiziksel planlama, ekonomi ve pazarlama gibi çeşitli disiplinleri kapsar. Aynı zamanda iş gelişimi, çevre

planlama, altyapı sağlama, emlak gelişimi ve finans gibi çeşitli özel sektör ve yerel yönetim işlevlerini de içerir.

YEK kavramı yerel yönetimlerin öz denetime sahip olması gerektiğini kabul eder. Bu sebeple, YEK girişimlerinin amacı toplumun sosyal ve ekonomik refah önceliklerini belirlerken yerel katılım ve uzlaşma oluşturmayı cesaretlendirmektir. Özetle YEK, bölgede mevcut olan doğal, ekonomik, kültürel ve teknolojik kaynakların etkin ve dengeli kullanılmasıyla gerçekleşmektedir. Kırsal alanlarda turizmin teşvik edilmesi, bir yörenin kendine özgü gıda ürünlerinin tanıtılması, yerel istihdamın yaratılması, sanayi odaklarının geliştirilmesi yerel alanların kalkındırılmasını sağlamaktadır. YEK'in sağlanmasında rol oynayan faktörler; yerel yönetimler, işletmeler, sosyo-ekonomik kuruluşlardır (kooperatifler, dernekler, vakıflar vb.). YEK, bölgesel politikanın hedeflediği gibi tüm bölgelerde ekonomik ve sosyal uyumun sağlanmasında önemli rol oynamaktadır (Altınkaya 2007).

Planlı bir YEK sürecinde öncelikle geniş bir kapasite değerlendirmesi yapılmalı ve anlamlı gelişme stratejileri ortaya konmalıdır. Gerek YEK sürecinin planlanmasında gerekse YEK sürecinde koşulların değişimini ortaya koyabilmek için çeşitli YEK göstergelerini tanımlamak gerekmektedir. Altınkaya'nın (2007) da belirttiği üzere Wong (2002) yapmış olduğu çalışmada 11 temel faktör belirlemiştir. Bunlar; mekansal faktörler, fiziksel faktörler, altyapısal faktörler, insan kaynakları, sermaye ve finans, bilgi ve teknoloji, sanayi yapısı, yaşam kalitesi kriterleri, üretim kültürü, toplum kimliği ve kurumsal kapasitedir.

4. AB KIRSAL KALKINMA POLİTİKASI

4.1 AB Ortak Tarım Politikası

AB tarafından tarım alanlarında çalışanların gelir düzeylerini korumak ve üyelerin ulusal tarım politikaları arasındaki farklılıkları gidermek amacıyla bir ortak tarım politikası oluşturulmuştur. AB'nin ilk ortak politikası olması nedeniyle çok önemli olan Ortak Tarım Politikası (OTP) ile üye ülkelerin tarım politikalarının hem siyasi hem de ekonomik anlamda ortak bir çerçevede yönetilmesi sağlanmıştır. 1957 yılındaki Roma Anlaşması'nda yasal çerçevesi belirlenen OTP, 1962 yılında ilk ortak piyasa düzeninin oluşturulması ile resmen hayata geçirilmiştir.

Avrupa Birliği'nin ortak tarım politikasına ihtiyaç duymasının nedeni, Avrupa Birliği üye ülkeleri tarafından Lizbon Antlaşması Madde 39'da şu şekilde sıralanmaktadır;

- Üretim standartlarını ve tarım teknolojisini geliştirmek,
- Tarımda verimliliği arttırmak,
- Ürün arzının güvenliğini sağlamak,
- Tarımsal üretim araçlarının etkili kullanımını sağlamak,
- İşgücünün verimliliğini sağlamak,
- Tarım sektöründe çalışanların gelirini artırmak,
- Tüketicilere daha gerçekçi ve uygun fiyatlar sunmak,
- Piyasalarda istikrarı sağlamak,
- Fiyatların üye ülkeler arasında haksız rekabete yol açmasının önüne geçmek.

OTP üç temel ilkeye dayanmaktadır:

Tek Pazar İlkesi: Ortak fiyat ve rekabet kuralları, istikrarlı bir döviz kuru, dış pazarlara karşı sınırlarda ortak bir koruma ve üye ülkelerde tarım ürünlerinin serbest dolaşımını engelleyen tüm kısıtlamaların kaldırılması ile tek pazar oluşturulmasını sağlamak amaçlamaktadır.

Topluluk Tercihli İlkesi: Birlik içinde üretilen ürünlere öncelik tanınması, tarım ürünlerinin ithalata karşı korunması ve ihracatın sübvansede edilmesi ile Birliği ucuz fiyatlı ürünlerden ve dünyadaki fiyat dalgalanmalarından korumak amaçlanmaktadır.

Ortak Mali Sorumluluk İlkesi: OTP'nin işleyişi, ortak piyasa düzenlemeleri, pazar ve fiyat mekanizmaları, yapısal politikalar ve finans mekanizması araçları ile OTP'ye ilişkin tüm harcamaların birlik üyeleri tarafından ortaklaşa üstlenilmesini amaçlamaktadır (İlkdoğan 2011).

Verimliliğin, rekabetçiliğin ve sürdürülebilirliğin sağlanması için yıllar boyunca OTP'de reformlar gerçekleştirilmiştir. Son olarak 2008 yılında yayımlanan "Heath Check- Gözden Geçirme" dokümanı ile tek çiftlik ödemesinde birtakım değişiklikler yapılmış ve ortak piyasa düzenlemeleri tek bir tüzük altında toplanmıştır. Kırsal kalkınma daha da ön plana çıkartılarak, özellikle biyoteknoloji ve iklim değişikliği konuları Birliğin önlem alması gereken öncelikler arasına girmiştir.

OTP ile üreticiye, istikrarlı bir pazar ve gelir, dış ticarete karşı koruma ve yapısal sorunlara çözüm getirirken, tüketiciye yeterli gıda, makul fiyata sağlıklı ve kaliteli, çevre koşullarına uygun üretilmiş ürün ve ürün çeşitliliği getirilmiştir.

4.2 Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınmaya Geçiş Aşamaları

AB'de kırsal kalkınma konusu her zaman gündemde yer edinmiş ise de, konu genel olarak tarım politikalarının tamamlayıcı bir unsur olarak görülmüştür. 1968 yılında "Mansholt" olarak bilinen tarım reformu planında, tarım işletmelerinin modernizasyonu, tarım nüfusunun azaltılması ve tarımda çalışanların sosyo-ekonomik bilgilerinin ve mesleki yeterliliklerinin artırılması hedef olarak belirlenmiştir.

1987 yılında kabul edilen Avrupa Tek Senedi ile Birlik 1992 yılında Tek Pazar oluşturma hedefini üstlenmiştir. Bu çerçevede malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımındaki engellerin kalkması, bunun yanında Topluluk'un

farklı bölgeleri arasında ekonomik ve sosyal bütünleşmesinin sağlanması hedef alınmıştır. Maastricht Anlaşması ile Topluluk'u kuran Antlaşmanın ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasına yönelik hedeflerle ilgili 130A nolu maddesine eklenen "kırsal bölgeler de dahil olmak üzere" ibaresi ile kırsal kalkınmaya yasal dayanak sağlanmıştır (Şerefoğlu 2011).

1988 yılında Komisyon tarafından "Kırsal Toplumun Geleceği" adlı bir tebliğ hazırlanmıştır (Anonim 2006b). Bu tebliğ kırsal alanların sadece coğrafyaya dayalı olarak ele alınmaması gerektiğini, bu alanların ekonomik ve sosyal hayatın çok farklı aktivitelerine sahne olan karmaşık bir yapı teşkil ettiğini belirtmiş, kırsal alanların sadece içinde barındırdığı nüfusa iş ve hayat veren alanlar olmadığı, bunun yanında toplumun tüm kesimlerine hitap eden, ekolojik dengenin kurulduğu çok fonksiyonlu alanlar olduğu vurgulanmıştır. Bu tebliğde, kırsal kalkınma için üç esas hedef belirlenmiştir;

- Ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanması,
- Tarım konusunun tekrar düzenlenerek kırsal ekonominin bir bütün olarak ele alınması,
- Çevrenin ve doğal kaynakların korunması.

Yine aynı yıl 2052/88 sayılı Konsey Tüzüğü ile yapısal fonlar, etkinliklerinin artırılması amacıyla yeniden düzenlenmiş, Topluluk'un yapısal politikalarında 5 temel hedef belirlenmiş ve fonlar bu hedeflere göre yönlendirilmiştir. Bahse konu hedeflerden 1. ve 5. Hedefler kırsal kalkınma ile ilgilidir.

Hedef 1 ile kalkınmada geri kalmış bölgelerde yapısal uyum ve gelişmenin desteklenmesi öngörülmüş, **Hedef 5a** ile tarım ve ormancılıkta üretim ve işleme yapılarının düzenlenmesinin hızlandırılması amaçlanmış, bu çerçevede çiftliklere yatırım yardımı, 55 yaşın üstündeki çiftçiler için erken emeklilik primleri, çevre dostu uygulamalara destek, gıda dışı amaçlı tarım ürünlerinin teşviki, işleme ve pazarlama için yatırım yardımları gibi konular kapsam dahiline alınmıştır. **Hedef 5b** ile kırsal alanlarda ekonomik çeşitliliğin teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Bu hedefler çerçevesinde

yürütülen programlar 2000 yılına kadar devam etmiştir (Şerefoğlu 2011).

Gündem 2000 ile 2000-2006 yılları arasında geçerli olmak üzere yapısal fonların hedefleri üçe indirilmiştir. Bunlar;

- 1- Kalkınmada geri kalmış bölgelerin yapısal uyum ve gelişmesinin desteklenmesi,
- 2- Yapısal zorluklarla karşı karşıya olan bölgelerin desteklenmesi,
- 3- Eğitim, mesleki eğitim ve istihdam konularında modernleşirmenin desteklenmesidir.

4.3 Kırsal Kalkınma Politika Araçları

4.3.1 Üye ülkelere yönelik fonlar

2000-2006 dönemi kırsal kalkınma fonları:

Kırsal kalkınmaya yönelik programların finansmanı, Gündem 2000 Reform paketi ile 2000-2006 yılları arasında geçerli olmak üzere, dört yapısal fonun koordinasyonu sağlanmıştır. Bunlar; Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu-European Regional Development Fund (ERDF), Avrupa Sosyal Fonu- European Social Fund (ESF), Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu- European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (EAGGF) ve Balıkçılığ Yönlendirme Finansman Aracı- Financial Instrument for Fisheries Guidance (FIFG)'dir.

AB yapısal fonlarının en büyüğü ve toplam bütçenin yaklaşık olarak yarısını oluşturan ERDF, genel olarak dezavantajlı bölgelere yardım amaçlı oluşturulmuştur. Fon kapsamında; altyapı yatırımları, yeni iş imkânları yaratılmasını sağlayan yatırımlar, yerel kalkınmaya ilişkin projeler ile küçük ve orta ölçekli firmaların projeleri desteklenmektedir. İstihdamın teşvik edilmesi, ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya karşı mücadele edilmesi için kaynak sağlayan ESF, genç işsizlere, uzun süredir işsiz olanlara, sosyal açıdan dezavantajlı gruplara ve kadınlara yönelik mesleki eğitim ve istihdam yaratma programlarına yardımı içermektedir.

EAGGF, Yönlendirme ve Garanti olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Yönlendirme bölümü kapsamında, tarımda modernizasyon ve yapısal gelişme ile kırsal kalkınma politikalarına yönelik destek sağlanmaktadır. Garanti bölümü kapsamında ise tarım-çevre, erken emeklilik, tarım arazilerinin ağaçlandırılması ve çevresel kısıtlı alanlar için “telafi edici ödemeler” adı altında fon kullanılmıştır. FIG, balıkçılık endüstrisinin geliştirilmesi için kullanılmıştır.

2007-2013 dönemi kırsal kalkınma fonları

1 Ocak 2007 tarihi itibarıyla AB Ortak Tarım Politikasının geçirdiği köklü değişim süreci çerçevesinde 2007-2013 dönemi için Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarım Fonu-European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) oluşturulmuştur.

Bu Fonun öncelikleri;

- Yeniden yapılanma, Ar-Ge, inovasyon aracılığıyla tarım ve ormancılık alanlarında rekabet edebilirliğin artırılması,
- Arazi yönetimini destekleyerek, çevre ve kırsal alanların geliştirilmesi,
- Kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi,
- AB Kırsal Kalkınma Girişimi (LEADER)'dir.

Yeni dönemin öncelik alanları dahilinde, 2007–2013 dönemi AB kırsal kalkınma politikası temel olarak; insana, mekana ve çevreye duyarlı planlamayı öne çıkaran, bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmayı hedefleyen bir yaklaşımla, özellikle rekabet edebilirlik, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi, tarım dışı istihdam, insan kaynaklarına yatırım, mesleki eğitim, yerel girişimler, kırsal altyapı, çevre ve korunan alanlar, kırsal peyzaj ve arazi yönetimi gibi temalara yönelmiştir. Bu yönüyle, kırsal kalkınma politikasının sadece tarımla ilgili olan ve tarımla uğraşan nüfusa göre tasarlanan bir politika alanı olmaktan uzaklaştırılması amaçlanmıştır (Diraor 2008).

AB üyesi ülkeler, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonundan yararlanmak üzere 7 yıllık Kırsal Kalkınma Programı hazırlamak zorundadır. Bu programda, AB mevzuatı çerçevesinde hangi kırsal kalkınma tedbirlerine öncelik verileceği tespit edilmektedir. Çizelge 4.1’de AB kırsal kalkınma politikası kapsamındaki eksenler, bu eksenlerdeki AB katkısının oranları ile tedbir alınacak konular gösterilmiştir.

Çizelge 4.1 AB kırsal kalkınma politikası (2007-2013) dönemi (Anonim 2008a)

Eksenler	Tedbir Alınacak Konular
Eksen-1: Rekabet Gücü (AB Katkısı %50-%75 arası)	İnsan Kaynakları Fiziksel Sermaye Tarımsal Üretim ve Ürünlerin Kalitesi
Eksen-2: Arazi Yönetimi (AB Katkısı %55-%80 arası)	Tarımsal Arazinin Sürdürülebilir Kullanımı Ormanlık Arazinin Sürdürülebilir Kullanımı
Eksen-3: Kırsal Kalkınma (AB Katkısı %55-%80 arası)	Hayat Kalitesi Ekonomik Çeşitlendirme Eğitim Becerileri Edinme
LEADER (AB Katkısı %55-%80 arası)	Üç tematik eksen odağında seçilen alanlarda LEADER yaklaşımı

2007-2013 yıllarını kapsayan yedi yıllık bir dönemde kırsal kalkınmaya EAFRD Fonundan 88 kırsal kalkınma programı için 96,21 milyar Avro tahsis edilmiş, 31 Aralık 2013 tarihine kadar bu miktarın 71,03 milyar Avrosu kullanılmıştır (Koç 2016).

2014-2020 dönemi kırsal kalkınma fonları

2020 stratejisi ile AB’nin gelecekteki ekonomik büyümesinin, akılcı, sürdürülebilir ve kapsayıcı olması gerektiğini belirtilmiştir. Bu strateji istihdam, yenilikçilik, eğitim, yoksulluğun azaltılması ve iklim/enerji alanlarında iddialı hedeflere odaklanmıştır.

AB kırsal kalkınma politikası için 2014-2020 dönemini kapsayan uzun vadeli stratejik hedefleri (<http://ec.europa.eu> 2013):

- Tarımın rekabet gücünün artırılması,
- Doğal kaynaklar ve iklimin sürdürülebilir yönetimi,
- Kırsal alanların kalkınmasında bölgesel dengelerin gözetilmesidir.

Daha önceki dönemde olduğu gibi ülkelerin ulusal veya bölgesel olarak hazırlayacağı Kırsal Kalkınma Programları üzerinden kırsal kalkınma politikasının yürütülmesi amaçlanmıştır. Uzun vadeli stratejik hedeflere ulaşmak için altı öncelik belirlenmiştir. Bunlar (<http://ec.europa.eu> 2016);

- Tarım, ormancılık ve kırsal alanlarda bilgi transferinin teşvik edilmesi,
- Tarımda her türlü rekabet gücünün artırılması,
- Tarımda besin zinciri organizasyonunun ve risk yönetiminin teşvik edilmesi,
- Tarım ve ormancılığa bağlı ekosistemlerin, korunması ve artırılması,
- Tarım, gıda ve ormancılık sektörlerinde, kaynak verimliliğinin teşvik edilmesi ve düşük karbon ve iklim odaklı esnek ekonominin desteklenmesi,
- Kırsal alanlarda sosyal içerme, yoksulluğun azaltılması ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesidir.

EAFRD ana fon olarak kullanılmaya devam edecektir. Ayrıca ERDF, ESF, Uyum Fonu (CF) ve Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Fonu (EMFF) gibi diğer AB fonları kırsal alanlar için ek destek sağlamaya devam edecektir.

4.3.2 Aday ve potansiyel aday ülkelere yönelik fonlar

2000-2006 Dönemi Kırsal Kalkınma Mali Yardımı (SAPARD)

AB, Birlik'e aday ülkeler için de yapısal fonlara benzer yapıda fonlar sağlamaktadır. Katılım Öncesi Mali Yardımlar olarak adlandırılan bu fonlar ile aday ülkelerin üyelik

öncesinde gelişmelerine katkı sağlanması, bu ülkelerin, Birlik'n kapsamlı bölgesel gelişme politikası ile ekonomik ve sosyal uyum hedefine yaklaşılması ve Birlik içerisinde bölgesel gelişme farklılıklarının azaltılması hedeflenmektedir. Bu fonlar Polonya ve Macaristan: Ekonomilerini Yapılandırmak için Yardım (PHARE), Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı (ISPA) ve SAPARD başlıkları altında toplanmaktadır. Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı olan SAPARD (Special Accession Programme For Agriculture and Rural Development), AB adayı 10 merkez ve Doğu Avrupa ülkesinin (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Slovenya, Slovakya, Polonya, Bulgaristan ve Romanya) Tek Pazar ile Ortak Tarım Politikası'na hazırlık süreçlerini desteklemeyi hedeflemektedir. SAPARD Programı aday ülkelerin Topluluk Müktesebatının uygulamalarına yardımcı olmakla birlikte adayların üyelik yolunda tarım sektöründe ve kırsal alanlarda yaşadıkları sıkıntıları aşmalarını da sağlamaktadır. SAPARD'ın uygulamasında SAPARD Programı, İki Taraflı Mali Anlaşmalar ve SAPARD Ajansı olmak üzere üç unsur öne çıkmaktadır. SAPARD fonu, çiftçi nüfusu, tarımsal arazi, satın alma paritesine göre milli gelir ve her bir ülke için özel coğrafi özellikleri dikkate alarak aday ülkeler arasında dağıtılmıştır (Işık ve Baysal 2011).

SAPARD Programının katılım öncesi mali yardım aracı olması nedeniyle, 1 Mayıs 2004 tarihinden sonra AB'ye üye olan Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Slovenya, Slovakya ve Polonya bu programdan daha fazla faydalanamamışlardır. Ancak Bulgaristan ve Romanya üye olamaması nedeniyle kullanmaya devam etmiştir.

2007-2013 Dönemi Kırsal Kalkınma Mali Yardımı (IPARD I)

IPARD, 2007-2013 dönemini kapsayan AB Kırsal Kalkınma Politikası çerçevesinde, OTP ile ilgili müktesebatın uygulanmasına ve aday ülkelerde tarım sektörünün ve kırsal alanların sürdürülebilir biçimde AB normlarına adaptasyonunun önündeki sorunların çözümüne katkı sağlamak amacıyla gerçekleştirilmek istenen bir programdır. Desteklenecek faaliyetlerde öncelik; pazar verimliliği, kalite ve sağlık standartlarının iyileştirilmesi ve kırsal alanlarda yeni istihdam oluşturulması olacaktır (Dıraor 2008).

IPARD I döneminde Türkiye'nin yanısıra Hırvatistan ve Makedonya fonlardan yararlanmışır. Türkiye'nin seçtiği tedbirler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Üretici Grupları Oluşturulmasına Yönelik Destekler, Çevrenin ve Kırsal Bölgenin İyileştirilmesine İlişkin Faaliyetler ve Yerel Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması ve Uygulanması tedbirleri Avrupa Komisyonu tarafından Yetki Devri alınamaması neticesinde uygulanamamıştır. Bu nedenle bu tedbirlere ayrılan ve diğer tedbirlerde kullanılmayan AB katkıları, Eksen 1'de bulunan 101-Tarımsal işletmelerin yeniden yapılandırılması ve Topluluk standartlarına yükseltilmesine ilişkin yatırımlar tedbirine aktarılmıştır. Çizelge 4.2'de Öncelik Eksenleri ve Tedbirler ayrıntılandırılmıştır.

Çizelge 4.2 IPARD 2007-2013 kapsamında fon aktarılan öncelik ve tedbirler (Anonim 2015b)

Öncelik Eksenini	Tedbirler
Piyasa etkinliğinin iyileştirilmesi ve Topluluk standartlarının uygulanması	101: Tarımsal işletmelerin yeniden yapılandırılması ve Topluluk standartlarına yükseltilmesine ilişkin yatırımlar 102: Üretici grupları oluşturulmasına yönelik destekler 103: Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik faaliyetlerin yeniden yapılandırılması ve Topluluk standartlarına yükseltilmesine ilişkin yatırımlar
Tarımsal çevre tedbirlerinin uygulanmasına yönelik hazırlık faaliyetleri ve yerel kırsal kalkınma stratejileri	201: Çevrenin ve kırsal bölgenin iyileştirilmesine ilişkin faaliyetler 202: Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması
Kırsal ekonominin geliştirilmesi	302: Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik yatırımlar
	501: Teknik yardım

2014-2020 Dönemi Kırsal Kalkınma Mali Yardımı (IPARD-II)

2014-2020 dönemini kapsayan IPARD II Programı, IPARD I Programının devamı niteliğinde olup aynı amaçla, Türkiye'nin yanısıra Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan, Kosova ve Bosna Hersek bu kapsamda fonlardan yararlanacaktır. Çizelge 4.3'te belirtildiği üzere IPARD I Programından farklı olarak Kırsal Altyapının İyileştirilmesi ve Geliştirilmesi tedbiri Programa eklenmiş ve Üretici Grupları Oluşturulmasına Yönelik Destekler tedbiri çıkartılmıştır.

Çizelge 4.3 IPARD 2014-2020 kapsamında fon aktarılan öncelik ve tedbirler (Anonim 2015c)

Öncelik Ekseni	Tedbirler
Piyasa etkinliğinin iyileştirilmesi ve Topluluk standartlarının uygulanması	101: Tarımsal işletmelerin yeniden yapılandırılması ve Topluluk standartlarına yükseltilmesine ilişkin yatırımlar 103: Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik faaliyetlerin yeniden yapılandırılması ve Topluluk standartlarına yükseltilmesine ilişkin yatırımlar
Tarımsal çevre tedbirlerinin uygulanmasına yönelik hazırlık faaliyetleri ve yerel kırsal kalkınma stratejileri	201: Çevrenin ve kırsal bölgenin iyileştirilmesine ilişkin faaliyetler 202: Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması
Kırsal ekonominin geliştirilmesi	301: Kırsal altyapının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi 302: Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik yatırımlar
	501: Teknik yardım

5. TÜRKİYE'DEKİ IPARD PROGRAMI DIŞINDAKİ KIRSAL KALKINMA FAALİYETLERİ

AB devlet ve hükümet başkanlarının 17 Aralık 2004 Zirvesi'nde aldığı karar doğrultusunda Türkiye 3 Ekim 2005 tarihinde resmen AB'ye katılım müzakerelerine başlamış olup, Türkiye'nin AB üyelik süreci son aşamasına girmiştir. Tarım ve Kırsal Kalkınma faslı genel olarak Türkiye'nin üye olduğu tarihten itibaren uygulaması zorunlu olan çok sayıda tüzükten oluşmaktadır. Bu çerçevede AB'ye üye olan ülkelerin, bu alanda mevcut kuralları etkili bir şekilde uygulaması ile bunun sağlanması ve denetimi için gerekli idari kapasiteyi geliştirmesi gerekmektedir.

Kırsal kalkınma konusunda, yapılması gereken birçok düzenleme olmasına rağmen söz konusu çalışmalar oldukça sınırlı ve yavaş bir ilerleme göstermiştir. AB'ye uyumun sağlanması yönünde yapılan bu çalışmalar mevzuat ve idari yapılanma açısından bir takım değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Gerek mevzuat gerekse idari yapılarda gerçekleşen bu yeni yapılanma aşağıda açıklanmaya çalışılacaktır.

Türkiye'de uygulanmakta olan kırsal kalkınma projelerinin amaçları, geri kalmış yörelerde ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve gelirin artırılması yoluyla refahın yükseltilmesidir. Kırsal kalkınma projelerini diğer projelerden farklı yapan, kırsal kalkınma projelerinin kırsal alt yapının iyileştirilmesinin yanı sıra üretim kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirerek bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretimini artırmayı ve diğer gelir getirici faaliyetleri geliştirmeyi bir arada ele alan, çok amaçlı ve bütüncül projeler olmasıdır.

5.1 Dış Kaynaklı Projeler

Kırsal kalkınma projelerinin uygulanması Dünya Bankası'nın desteği ile 1970'li yıllarda DPT (Kalkınma Bakanlığı) tarafından başlatılmıştır. Projeler; bitkisel üretim ve hayvancılığın geliştirilmesi, sulama, sulu alanın ıslahı, köy yolları yapımı, orman yollarının yapımı, içme suyu göletleri, içme suyu sağlanması, bitkisel ve hayvansal

üretimin artırılması, ağaçlandırma faaliyetleri gibi alanları kapsamaktadır. Bu kapsamdaki projeler şunlardır;

- Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi (1976-1984)
- Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi (1982-1989)
- Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi (1990-1999)
- Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi (1991-2001)
- Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi (1995-2006)
- Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi (2005-2013)
- Diyarbakır-Batman-Siirt Kırsal Kalkınma Projesi (2007-2015)
- Kars-Ardahan-Artvin Kırsal Kalkınma Projesi (2011-.....)
- Rize-Bayburt-Gümüşhane Kırsal Kalkınma Projesi (2015-.....)
- Göksu- Taşeli Havzası Kalkınma Projesi (2015-.....)

5.2 Kırsal Kalkınma Yatırımları Destekleme Programı

Tarım Reformu Uygulama Projesi (ARIP) faaliyetlerinin, finansman için Dünya Bankasından sağlanan finansman ile, Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Projesi (KBKYP) olarak 16 pilot ilde uygulanmaya başlanmasının ardından, 2006 - 2010 Tarım Stratejisi belgesi ve 2006/10016 Sayılı Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararına dayanılarak 16 pilot il dışında kalan 65 ilde tamamen Genel Bütçeye dayalı Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP) başlatılmıştır.

Bu program kapsamında her yıl yayımlanan tebliğlerle tarıma dayalı yatırımlar ve makine ekipman alımları olmak üzere iki ana konuda hibe desteği verilmektedir. Dünya Bankası fonlarıyla yürütülen KBKYP 2008 yılı sonunda tamamlanmıştır. 2009 yılından itibaren KKYDP 16 pilot ili de kapsayacak şekilde toplam 81 ilde uygulanmaya başlanmıştır.

KKYDP ile 2006-2016 yılları arasında;

Makine-ekipman alımları kapsamında 271.654 yeni makine-ekipman alımı desteklenerek 1.144 Milyon TL hibe ödemesi yapılmıştır. Ekonomik Yatırımlar kapsamında 7.362 adet tarıma dayalı yatırım tesisi projesi tamamlanmış ve 1.923 Milyon TL hibe ödemesi gerçekleştirilmiştir. Bahse konu 7.362 projeye ait veriler çizelge 5.1’de gösterilmiştir.

Çizelge 5.1 2005-2016 KKYDP kapsamında desteklenen projeler
(<http://www.tarim.gov.tr> 2017b)

Sektörel Dağılım	Tamamlanan Projeler (Adet)	Ödenen Hibe (TL)
Bitkisel Ürün İşlenmesi, Paketlenmesi ve Depolanması	2.845	825.391.362
Hayvansal Ürün işlenmesi, Paketlenmesi ve Depolanması	1.163	309.088.959
Çelik Silo (Tarımsal Ürünlerin Depolanması)	539	156.839.372
Yenilenebilir Enerji Kullanan Seralar	291	80.098.124
Soğuk Hava Deposu	392	101.188.775
Su ürünleri işlenmesi, paket. ve depolanması	54	12.492.535
Toplu Basıncılı Sulama Yatırımları	630	98.951.957
Hayvansal ve Bitkisel Orjinli Gübre İşlenmesi, Paketlenmesi ve Dağıtılması	26	17.594.502
Tarımsal Üretim Yönelik Sabit Yatırımlar	1.347	279.001.298
Alternatif Enerji Üretimi	75	43.270.045
TOPLAM	7.362	1.923.916.929

Programın 2016-2020 yıllarında devam etmesine yönelik Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesine ilişkin 2016/8541 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 27/02/2016 tarih ve 29637 Sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanmıştır. 2016/8541 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında 81 ilde ekonomik yatırımlar ile bireysel sulama sistemlerine yönelik proje konularının desteklenmesi öngörülmüş olup, 2016/37 sayılı Tebliğ çalışmaları tamamlanmıştır.

6. AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM KAPSAMINDA TÜRKİYE'DEKİ POLİTİKA BELGELERİ

Türkiye özellikle, adaylık statüsünü aldığı 2004 yılından itibaren AB'ye uyum kapsamında tüm fasıllarda gerekli düzenlemeleri yapmaya başlamıştır. Fasıllar 11- Tarım ve Kırsal Kalkınma, kapsamında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından 2004–2006 Ön Ulusal Kalkınma Planı, 2007-2013 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı tarafından 2007-2013 IPARD Programı ve 2010-2013 Kırsal Kalkınma Planı hazırlanmıştır.

Ayrıca IPARD kapsamında oluşturulması gereken yapıların (IPARD Yönetim Otoritesi, IPARD Ajansı ve IPARD İzleme Komitesi) oluşturulmasının ardından IPARD Programının uygulanmasına 2011 yılı itibariyle başlanmıştır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından da 2014-2020 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi ve 2014-2020 IPARD Programı hazırlanmıştır. 2014-2020 IPARD Programı 2016 yılından itibaren uygulanmaya başlamıştır.

Bu bölümde 2004–2006 Ön Ulusal Kalkınma Planı, 2007-2013 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2010-2013 Kırsal Kalkınma Planı ve 2014-2020 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın ana konusu olan 2007-2013 IPARD Programı sonraki bölümde ayrıntılandırılacaktır.

6.1 2004–2006 Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖÜKP)

ÖÜKP'nin temel amacı; 2004-2006 döneminde AB'den sağlanacak sınırlı kaynaklar ölçüsünde Türkiye'nin AB ile ekonomik, sosyal ve mekansal boyutlar itibarıyla uyum sağlamasına yönelik olarak tarımsal verimliliğin artırıldığı, girişimciliğin özendirildiği, rekabet gücünün, insan kaynaklarının ve istihdam yaratma kapasitesinin geliştirildiği, altyapı hizmetlerinin iyileştirildiği, giderek bilgiye dayalı ekonomiye dönüşen, çevreye duyarlı ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltıldığı bir yapıya ulaşılmasıdır. AB'ye üyelik sürecinde, Türkiye-AB mali işbirliği çerçevesinde ekonomik ve sosyal

uyum kapsamında 2004–2006 döneminde sağlanacak katılım öncesi mali yardımların programlanmasına stratejik bir çerçeve oluşturmak üzere hazırlanmıştır. Türkiye'nin orta vadeli amaçları ve öncelikleri ile ilişkili olarak oluşturulan ÖUKP'ye dört gelişme eksenini esas teşkil etmekte, her bir eksen kapsamında belirli öncelikler yer almaktadır (Bulutçu 2015).

Ön Ulusal Kalkınma Planı'ndaki "Bölgelerin Ekonomik Gücünün Artırılması, Bölgeler Arasındaki Gelişmişlik Farklarının Azaltılması ve Kırsal Kalkınmanın Hızlandırılması Gelişme Eksenini" ile kırsal kalkınma projelerinde yerel kaynakların harekete geçirilmesine öncelik verileceği ve projelere sivil toplum kuruluşlarının ve kullanıcıların katılımının sağlanacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda, üretken istihdamın artırılmasına, insan gücü kaynaklarının geliştirilmesine, örgütlenmeye ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesine devam edileceğinden bahsedilmektedir (Anonim 2003).

6.2 2007-2013 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS I)

Uluslararası yükümlülükler, AB'ye üyelik süreci ve tarımsal yapıda hızlanan dönüşümün kırsal kesimde ortaya çıkardığı uyum sorunlarını çözmek ve kırsal kalkınma projelerine ve faaliyetlerine çerçeve oluşturmak üzere 2007-2013 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS I) hazırlanmıştır. UKKS I, 2007-2013 IPARD Programı ile ulusal ve diğer uluslararası kaynaklarla finanse edilecek kırsal kalkınma faaliyetlerine genel bir çerçeve oluşturacak olan "Kırsal Kalkınma Planı"nın hazırlanmasında referans belge olarak kullanılmıştır.

UKKS I (Anonim 2006a);

- Kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika çerçevesi oluşturmak, □
- Bu kapsamda 2006 yılında hazırlanması ve uygulamaya konulması öngörülen "Ulusal Kırsal Kalkınma Planı"na esas teşkil etmek, □

- Ulusal ve uluslararası kaynaklarla finanse edilecek kırsal kalkınma program ve projelerinin hazırlanması ve uygulanmasında ilgili kesimlere perspektif sağlamak,
amacıyla hazırlanmıştır.

UKKS I kapsamında 4 Stratejik Amaç ve 10 Öncelik belirtilmiştir (Anonim 2006a).
Bunlar;

- *Stratejik Amaç 1: Ekonominin Geliştirilmesi ve İş İmkânlarının Artırılması*
 - Öncelik 1.1: Tarım ve Gıda Sektörlerinin Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulması
 - Öncelik 1.2: Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi
- *Stratejik Amaç 2: İnsan Kaynaklarının, Örgütlenme Düzeyinin ve Yerel Kalkınma Kapasitesinin Geliştirilmesi*
 - Öncelik 2.1: Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi
 - Öncelik 2.2: Yoksullukla Mücadele ve Dezavantajlı Grupların İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması
 - Öncelik 2.3: Yerel Kalkınma Kapasitesinin Güçlendirilmesi
- *Stratejik Amaç 3: Kırsal Alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Yaşam Kalitesinin Artırılması*
 - Öncelik 3.1: Kırsal Altyapının Geliştirilmesi
 - Öncelik 3.2: Kırsal Yerleşimlerin Geliştirilmesi ve Korunması
- *Stratejik Amaç 4: Kırsal Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi*
 - Öncelik 4.1: Çevreci Tarım Uygulamalarının Geliştirilmesi
 - Öncelik 4.2: Orman Ekosistemlerinin Korunması ve Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımının Sağlanması
 - Öncelik 4.3: Korunan Alanların Yönetimi ve Geliştirilmesi.

6.3 2010-2013 Kırsal Kalkınma Planı

UKKS I'de belirtilen Kırsal Kalkınma Planı 2011 yılında yayımlanmıştır. UKKS I'in Stratejik Amaçları ve Öncelikleri doğrultusunda hazırlanan Kırsal Kalkınma Planı'nın temel amacı; kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasını sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda, kırsal kesimdeki yaşam ve çalışma koşulları açısından önem arz eden ve kırsal kalkınma alanında desteklenmesi gereken tedbirler ve faaliyetler belirlenmiştir. (Anonim 2011).

Kırsal Kalkınma Planı; IPARD Programı da dahil olmak üzere, uygulanan veya uygulanacak olan tüm kırsal kalkınma faaliyetleri için (kırsal kalkınma projeleri, mali destek programları vb.) referans doküman özelliği taşımaktadır.

6.4 2014-2020 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS II)

UKKS-II Belgesi genel olarak; dünyadaki eğilimler, AB uyum sürecinin gerekleri ve ulusal deneyimlerin ışığında kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika çerçevesi oluşturmayı amaçlamaktadır (Anonim 2015).

Bu amaçlar;

- Kırsal ve kentsel alanlar arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak,
- Göçlerin kırsal alanlar üzerindeki olumsuz etkileriyle mücadele etmek,
- Kırsal politika yönetişimini merkezi ve yerel düzeyde güçlendirmek,
- Katılım öncesi süreçte AB tarım ve kırsal kalkınma müktesebatı uyumuna katkı sağlamak.

Ayrıca, UKKS-II belgesi, Onuncu Kalkınma Planı döneminde yürürlüğe giren 2015-2018 Kırsal Kalkınma Planına ve 2014-2020 IPARD-II Programına genel bir çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır. UKKS II kapsamında 5 stratejik amaç ve 11 öncelik belirtilmiştir (Anonim 2015a).

Bunlar;

- *Stratejik Amaç-1: Kırsal Ekonominin Geliştirilmesi ve İstihdam İmkânlarının Artırılması*
 - Öncelik 1.1: Tarım ve gıda sektörlerinin rekabet gücünün geliştirilmesi
 - Öncelik 1.2: Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi
- *Stratejik Amaç-2: Kırsal Çevrenin İyileştirilmesi ve Doğal Kaynakların Sürdürülebilirliğinin Sağlanması*
 - Öncelik 2.1: Toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması
 - Öncelik 2.2: Tarım arazilerinin kullanımında etkinliğin sağlanması
 - Öncelik 2.3: Orman kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması
- *Stratejik Amaç-3: Kırsal Yerleşimlerin Sosyal ve Fiziki Altyapısının Geliştirilmesi*
 - Öncelik 3.1: Fiziki altyapının geliştirilmesi
 - Öncelik 3.2: Sosyal altyapının geliştirilmesi
- *Stratejik Amaç-4: Kırsal Toplumun Beşeri Sermayesinin Geliştirilmesi ve Yoksulluğun Azaltılması*
 - Öncelik 4.1 Beşeri sermayenin geliştirilmesi
 - Öncelik 4.2 Yoksullukla mücadelenin güçlendirilmesi
- *Stratejik Amaç-5: Yerel Kalkınmaya İlişkin Kurumsal Kapasitesinin Geliştirilmesi*
 - Öncelik 5.1 Kamunun hizmet sunum kapasitesinin geliştirilmesi
 - Öncelik 5.2 Yerel kalkınmaya yönelik girişimlerin güçlendirilmesi

6.5 2014-2023 Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS)

2014-2023 yıllarını kapsayan “Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi”nde; Türkiye’nin kırsal kalkınma politikasının temel amacı, kırsal kesimdeki asgari refah düzeyinin ülke ortalamasına yaklaştırılması için kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak kendi yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması olduğu belirtilmiştir (Anonim 2014b).

Ayrıca BGUS ile kırsal politikanın genel çerçevesi;

- Kırsal ekonominin geliştirilmesi ve istihdam imkanlarının artırılması,
- Beşeri sermayenin geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması,
- Sosyal ve fiziki altyapının geliştirilmesi,
- Kırsal çevrenin iyileştirilmesi ve doğal kaynakların korunması,
- Yerel kalkınma kapasitesinin güçlendirilmesi

olarak çizilmiştir.

7. IPARD PROGRAMI

Türkiye için IPA Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı ülkenin kırsal kalkınma bağlamında katılım öncesi dönemdeki öncelikleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Bu çerçevede, 2007-2013 yıllarını içeren 9. Kalkınma Planı, 2006-2010 yıllarını içeren Tarım Stratejisi ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi öncelikleri yanında, AB'nin Çok Yıllı Endikatif Planlama Belgesi'nin stratejik öncelikleri de dikkate alınmıştır (Anonim 2015b).

IPARD Programının temel amacı; AB Ortak Tarım Politikasıyla ilgili müktesebatın hazırlanmasına ve aday ülkelerdeki tarım sektörü ile kırsal alanların sürdürülebilir bir biçimde adaptasyonu için bazı önceliklere ve sorunların çözümüne katkıda bulunmaktır. Bu bağlamda, desteklenecek tedbirlerde öncelik; pazar verimliliğine, kalite ve sağlık standartlarının iyileştirilmesi ile kırsal alanlarda yeni istihdam oluşturulması gibi konulara verilmektedir (Akın 2008).

IPARD Programının stratejik amaçları (Anonim 2015b):

- Hedeflenen yatırımlar vasıtasıyla tarım sektörünün (işleme dahil) sürdürülebilir modernizasyonuna katkı sağlanması,
- Genişleme paketinde belirtildiği üzere; gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı, çevre ve diğer standartlara ilişkin AB müktesebatının üstlenilmesinin teşvik edilmesi,
- Kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlanması,
- Yerel kırsal kalkınma stratejileri ve tarım-çevre tedbirlerinin uygulanması için hazırlık faaliyetlerinin yapılmasıdır.

25 Şubat 2008 tarihi itibarıyla resmi olarak, IPARD Planı kabul edilmiş ve IPARD Programı olarak anılmaya başlanmıştır. Bu programda kırsal kalkınma politikası çerçevesinde desteklenecek iller, sektörler ve alt-sektörler, destekleme biçimleri, faydalanıcılar, uygun olan ve olmayan yatırımlar, alt-üst yatırım limitleri, seçilme

kriterleri, sektörlere ve tedbir/alt-tedbirlere ayrılan bütçeler belirlenmiştir. IPARD Programı'nda uygulanacak iller, desteklenecek tedbirler ve sektörler, faydalanıcı, uygun yatırım alanları ve mali dağılımlar detaylı olarak yer almaktadır.

Program, 2007–2009 yılları 1. Uygulama Dönemi İllerinde ve 2010–2013 yılları 2. Uygulama Dönemi İllerinde uygulanacak şekilde tasarlanmıştır. Uygulama alanı olarak; İlk Uygulama Dönemi için 20 il ve İkinci Uygulama Dönemi için de ilave olarak 22 il belirlenmiştir. Ancak TKDK'nın kurulumunun gecikmesi ve AB Komisyonu'ndan yetki devri alınmasının uzaması nedeniyle İlk Uygulama Dönemi 2011 yılı Ağustos ayında, İkinci Uygulama dönemi ise 2013 yılı Ocak ayında başlamıştır.

Şekil 7.1 IPARD Programı uygulama illeri

7.1 Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA)

AB mali yardım mekanizması, 2007–2013 yıllarını kapsayan Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) ile AB, aday ülkeleri tam üyeliğe hazırlamayı amaçlamaktadır. 17 Temmuz 2006 tarih ve 1085/2006 sayılı Konsey Tüzüğü ile hukuki çerçevesi ortaya konan IPA bir önceki mali dönemde uygulanan PHARE, ISPA, SAPARD ve Türkiye için söz konusu olan katılım öncesi programların yerine, bunları tek bir çatı altında toplayan bir programdır.

Bu değişimin en önemli noktası, IPA'nın fonlarının, AB'nin gözetimi altında programlanması ve sözleşme bazlı projeler uygulanması ile aday ve potansiyel aday ülkeler tarafından kullanılmasına fırsat verilmesidir. Bu nedenle aday ve potansiyel aday ülkelerin fonları yönetebilmesi için, AB tarafından yetki devri alınmış kurumları oluşturması gerekmektedir. IPA kapsamında yapılacak mali yardımlar, IPA bileşenleri olarak adlandırılan (Anonymous 2007);

1. Geçiş yardımı ve kurumsal yapılanma
2. Bölgesel ve sınır ötesi işbirliği
3. Bölgesel kalkınma
4. İnsan kaynakları gelişimi
5. Kırsal kalkınma

beş bileşen kapsamında düzenlenmektedir.

Yukarıda sayılan beş bileşenden ilk ikisi olan Geçiş Yardımı ve Kurumsal Yapılanma ile Sınır Ötesi İşbirliği bileşenleri tüm aday ve potansiyel aday ülkeler için söz konusu olmakla birlikte; Bölgesel Kalkınma, İnsan Kaynaklarının Gelişimi ve Kırsal Kalkınma bileşenleri sadece aday ülkeler tarafından kullanılabilir. Türkiye'ye yönelik bileşenler bazındaki AB katkısı çizelge 7.1'de gösterilmiştir.

Çizelge 7.1 Bileşenler bazındaki AB katkısı (milyon AVRO) (Anonim 2013)

Bileşen	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
1. Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma	256,7	256,1	239,6	217,8	231,3	227,5	238,5	1.667,5
2.Sınır Ötesi İşbirliği	2,1	2,9	3,0	3,1	5,1	2,2	2,2	20,6
3.Bölgesel Kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	293,4	356,1	366,9	1.778,4
4.İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	83,2	91,2	474,1
5. Kırsal Kalkınma	20,7	53,0	85,5	131,3	172,5	187,4	204,2	854,6
TOPLAM	497,2	538,7	566,4	653,7	779,9	856,3	903,0	4.795,2

Yukarıda bahsedilenlere ek olarak IPA kapsamında yararlanıcı ülkede oluşturulması gereken yapılar ve aktörler, temel olarak, IPA Uygulama Tüzüğü'nün 21. maddesinde yer almaktadır. Bu kapsamda Türkiye'de oluşturulan kurumsal yapılanma, programlar ve program otoriteleri çizelge 7.2-7.3'de özetlenmiştir.

Çizelge 7.2 Türkiye'de oluşturulan kurumsal yapılanma (Anonim 2013)

Kurumsal Yapı	Sorumlu Kurum /Kuruluş	Görev
Yetkili Akreditasyon Görevlisi (CAO)	Hazineden sorumlu Başbakan Yardımcısı	NAO ve Ulusal Fon (UF)'un akredite edilmesi ve izlenmesi
Ulusal Katılım Öncesi Yardım Koordinatörü	AB Bakanlığı Müsteşarı	IPA'nın genel koordinasyonu
Ulusal Yetkilendirme Görevlisi (NAO)	Hazine Müsteşarı	IPA fonlarının mali yönetimi, işlemlerin mevzuata uygunluğu ile yönetim ve kontrol sistemlerinin etkin işlemesi
Stratejik Koordinatör	Kalkınma Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı	IPA'nın 3. ve 4. Bileşenleri kapsamında sağlanacak yardımların koordinasyonu
Ulusal Fon	Hazine Müsteşarlığı - Ulusal Fon Dairesi	IPA çerçevesinde sağlanacak yardımların mali yönetimi
Program Otoritesi	Operasyonel Programın hazırlanması ve yürütülmesinden sorumlu kurumlar	Operasyonel programların hazırlanması, uygulanması, projelere ilişkin ihale ve sözleşmelerin yapılması, yürütülmesi, ödemelerin yapılması ve izlenmesi
Denetim Otoritesi	Hazine Kontrolörleri Kurulu	IPA'nın yönetim ve kontrol mekanizmalarının işlerliği ve etkinliğinin denetlenmesi

Çizelge 7.3 Bileşen bazında programlar ve program otoriteleri (Anonim 2013)

Bileşen	Operasyonel Programlar	Program Otoriteleri
1.Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal	Yıllık Ulusal Programlar	AB Bakanlığı + Merkezi Finans ve İhale Birimi (MFİB)
2.Sınır Ötesi İşbirliği	Yıllık Programlar	AB Bakanlığı + MFİB
3.Bölgesel Kalkınma	Çevre	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
	Ulaştırma	Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme
	Bölgesel Rekabet Edebilirlik	Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
4.İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
5. Kırsal Kalkınma	Kırsal Kalkınma	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) TRGM (Yönetim Otoritesi)

Söz konusu yapıların ve kurumların yanı sıra IPA'nın koordinasyonu ve izlenmesinden sorumlu komiteler bulunmaktadır. Bunlar;

- **Mali İşbirliği Komitesi**: Baş müzakereci başkanlığında, NIPAC, NAO, Stratejik Koordinatör, Dışişleri ve Maliye Bakanlığı Müsteşarlarından oluşur.
- **IPA İzleme Komitesi**: AB Komisyonu temsilcisi ve NIPAC eş başkanlığında, NAO, Uygulama Birimlerinin temsilcileri ve sektörel koordinatörden oluşur.
- **Sektörel İzleme Komiteleri**: Program Otoritesi başkanlığında, AB Komisyonu temsilcisi, sektörde yer alan kamu kurumları ile sivil toplum kuruluşlarından oluşur.

7.2 IPARD Program Otoriteleri

IPA kapsamındaki Program otoritelerinin görevlerinden özet olarak daha önce bahsedilmiştir. Bu bölümde; Türkiye'de IPA'nın 5. Bileşeni (IPARD) kapsamında Program Otoritesi olarak görevlendirilen iki kurumun (Yönetim Otoritesi; Tarım Reformu Genel Müdürlüğü-TRGM ve IPARD Ajansı; Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu-TKDK) görev ve sorumluluklarından daha detaylı bahsedilmiştir.

7.2.1 Yönetim Otoritesi (TRGM)

Yönetim otoritesi olarak GTHB bünyesinde bulunan TRGM görevlendirilmiştir. Yönetim Otoritesi genel olarak; IPARD programının hazırlanması ve programın izlenmesi, değerlendirilmesi, raporlanması, değişikliği, koordinasyonu ve tanıtım faaliyetlerinden sorumludur. Sektörel Anlaşmanın 13. maddesi ve Kırsal Kalkınma Programı Yönetim Otoritesinin Görevleri ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik kapsamında Yönetim Otoritesinin görev ve sorumlulukları (<http://www.resmigazete.gov.tr> 2016a);

- a) Programın hazırlanması,
- b) Programın izlenmesi,
- c) Programın değerlendirilmesi,
- d) Raporlama,
- e) Koordinasyon,
- f) Program hakkında bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri,
- g) Program değişikliğidir.

7.2.2 Uygulama Ajansı (TKDK)

IPARD ajansı olarak görev yapan TKDK, esas olarak; tanıtım, proje başvuru çağrılarının yapılması ve uygunluk kriterlerinin hüküm ve koşullarının ilan edilmesi ile projelerin gerek sözleşme öncesi gerekse ödeme öncesi idari, uygunluk ve yerinde kontrollerinin gerçekleştirilmesinden sorumludur. TKDK'nın görev ve sorumlulukları 5648 sayılı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 4. maddesi ve Sektörel Anlaşmanın 14. Maddesinde düzenlenmiştir. Bunlar;

- a) Faydalanıcıların desteklerden azamî ölçüde yararlanabilmeleri amacıyla tanıtım, bilgilendirme, eğitim ve yönlendirme faaliyetlerini yürütmek.
- b) Proje ve faaliyet başvurularını almak, bunların ön incelemeleri ile yerinde kontrollerini yapmak, proje ve faaliyetleri başvuru şartları, değerlendirme ve seçim kriterlerine göre değerlendirmek.
- c) Desteklenecek proje ve faaliyetleri belirlemek, uygulama sözleşmelerini hazırlamak ve başvurusu uygun görülen faydalanıcılarla sözleşme imzalamak, uygun bulunmayan başvurularla ilgili işlemleri yapmak.
- d) Proje ve faaliyetlere yönelik tahakkuk, ödeme ve muhasebe işlemleri ile bunlarla ilgili her türlü kontrolü gerçekleştirmek.
- e) Proje ve faaliyetlerin uygulamasını izlemek, faydalanıcıların sözleşme şartlarını ve yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini takip etmek, bu amaçlarla gerekli kontrolleri yapmak.
- f) İlerleme ve gelişmeleri raporlamak, Avrupa Birliği mevzuatını da dikkate alarak ihtiyaç duyulan bilgi, belge ve raporları hazırlamak, yetkili kurum ve makamlara sunmak.
- g) Program ve desteklerin etkinleştirilmesi yönündeki görüş ve değişiklik önerilerini ilgili makamlara bildirmek.
- h) Kurumun görevleri ve faaliyetleriyle ilgili güvenli bir veri tabanı ve bilgi işlem sistemi kurmak.
- i) Kurumun faaliyetleri ile ilgili idarî düzenlemeleri yapmak, olarak belirlenmiştir.

7.2.3 IPARD İzleme Komitesi

IPARD İzleme Komitesi, ilgili yetkililer ile yapılar ve ilgili ekonomi, sosyal ve çevresel ortakların temsilcilerinden oluşur. İstişâri ve karar alıcı bir organ niteliğindedir. IPARD İzleme Komitesi'nin görev ve sorumlulukları Kırsal Kalkınma Programı İzleme Komitesinin Teşekkülü ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ve Sektörel Anlaşmanın 61. Maddesi ile düzenlenmiştir. IPARD İzleme Komitesi, IPARD Programı'nın izlenmesi, uygulamanın değerlendirilmesi ve gerektiğinde IPARD

Programı'nın değiştirilmesi yönünde Komisyon'a yapılacak her teklifin değerlendirilmesi ve onaylanmasından sorumludur.

7.3 Yatırım Tedbirleri ve Alt-tedbirleri

IPARD Programı kapsamında üç Eksen bulunmaktadır. Söz konusu eksenlerden Eksen 1 ve Eksen 3 kapsamındaki tedbirler yatırım tedbirleri olarak adlandırılabilir. Bu bölümde bahse konu tedbirler hakkında bilgi verilmiştir.

101- Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar Tedbiri:

Tedbirin Amaçları;

- Tarım sektörünün ve kırsal alanların sürdürülebilir uyumuna katkıda bulunmak ve pazar etkinliğini artırmak,
- OTP ve AB'ye katılım sürecindeki diğer politikalar ile ilgili müktesebatın uygulanmasına yönelik Türkiye'nin hazırlığına katkı sağlamak,
- Tarımsal işletmelere destek vermek suretiyle,
 - a) Sürdürülebilirliklerini ve birincil tarımsal ürünlerin üretimindeki performansları geliştirmek,
 - b) İlgili AB standartlarına yükseltmek ve iyi tarım uygulamalarını yaygınlaştırmak,
 - c) Bölgesel kırsal gelişim dengesizliklerinin ve mevcut az gelişmiş alanlardaki göçün engellenmesine katkı sağlamaktır.

Bu tedbir kapsamında süt ve et üreten tarımsal işletmelere yönelik yatırım alt tedbirleri bulunmaktadır.

103- Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar Tedbiri:

Tedbirin Amaçları;

- OTP ve AB'ye katılım sürecindeki diğer politikalar ile ilgili müktesebatın uygulanmasına yönelik Türkiye'nin hazırlığına katkı sağlamak,
- Gıda işleme sektörüne yeni teknolojiler sunulması ve yeni pazar fırsatları yaratılması ile ürünlerin iç ve dış pazarda daha kolay rekabet edebilmelerini sağlamak,
- Gıda işleme sanayisine destek vermek suretiyle;
 - a) Bu işletmeleri ilgili Topluluk standartlarına yükseltmek,
 - b) Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasında rekabet gücünü geliştirmek,
 - c) Bölgesel kırsal gelişme eşitsizliklerinin düzeltilmesine katkıda bulunurken bir yandan da daha az gelişmiş bölgelerde istihdam fırsatları yaratmaktır.

Bu tedbir kapsamında süt ve süt ürünlerinin, et ve et ürünlerinin, meyve ve sebzelerin, su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirleri bulunmaktadır.

302- Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesine Yönelik Yatırımlar Tedbiri:

Tedbirin Amaçları;

OTP ve AB'ye katılım sürecindeki diğer politikalar ile ilgili müktesebatın uygulanmasına yönelik Türkiye'nin hazırlığına katkı sağlamak,

- Kırsal alanlardaki iş faaliyetlerinin geliştirilmesi yoluyla yeni iş olanaklarının yaratılması ve mevcut istihdam olanaklarının korunması, bu sayede kırsal

alanların ekonomik faaliyet düzeylerinin arttırılmasına ve kırsal nüfusun azalmasını önlemeye katkıda bulunmak.

- Bölgesel kırsal kalkınma dengesizliklerinin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmaktır.

Bu tedbir kapsamında; çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, yerel ürünler ve mikro işletmeler ile kırsal turizmin ve kültür balıkçılığının geliştirilmesi alt tedbirleri bulunmaktadır.

Alt tedbirler kapsamında desteklenecek olan projelerin kapasite limitleri, proje maliyetlerinin alt ve üst limitleri ile verilecek olan hibelerin yüzdeleri ile Program kapsamında tedbirler ve yıllar itibariyle ayrılmış AB katkıları Ek:1’de gösterilmiştir.

7.4 Et ve Süt Sektörüne Yönelik Tedbirlerin İncelenmesi

7.4.1 101-1 Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım Alt Tedbiri

Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım Alt Tedbiri ile küçük ve orta ölçekli tarımsal işletmelerin modernize edilmesi, AB standartlarına yükseltilmesi ve iyi tarım uygulamalarını yapar hale getirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu alt tedbirin faydalanıcıları, kamu tüzel kişilikleri hariç, gerekli uygunluk koşullarını sağlayan ve ulusal kanunlarca tanınmış gerçek ve tüzel kişilerdir. Alt tedbir kapsamındaki uygun harcamalar toplam tutarı en az 15.000 Avro, en fazla 1.000.000 Avro’dur.

Uygun harcamalar toplamının %50’si desteklenmektedir. Bunun yanı sıra, başvuru sahibi 40 yaşın altında ise %55 oranında, tarımsal işletme dağlık alanda (dağlık alanlar listesine göre) ise %60 oranında, her iki koşul sağlanıyorsa %65 oranında destek alabilmektedir.

Bu alt tedbire başvuru yapacak faydalanıcılar 65 yaşın üzerinde olmamalı ve proje başvurusu yapılan alanda eğitim veren meslek lisesi veya ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora diplomasına sahip olmalı ya da tarım veya ilgili bir uzmanlık alanında en az 3 yıl çalıştığına dair SGK hizmet kaydı bulunmalı ya da hayvan kayıt sistemine en az 3 yıl kayıtlı olmalıdır.

Desteklenecek tarımsal işletmeler Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS), Hayvan Kayıt Sistemine (HKS) ve Ulusal Vergi Sistemine kayıtlı olmasının yanı sıra, süt üreten küçük ve orta ölçekli tarımsal işletme ise,

- ✓ En az 10, en fazla 120 inek kapasitesi veya
- ✓ En az 50, en fazla 500 süt veren koyun kapasitesi veya
- ✓ En az 50, en fazla 500 süt veren keçi kapasitesine sahip olmalı veya
- ✓ 7, 8, 9 süt ineğine sahip ise yatırımın sonunda en az 10 baş süt ineğine ulaşacağına ilişkin taahhütname sunulmalıdır.

7.4.2 101-2 Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım Alt Tedbiri

Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım alt tedbiri ile küçük ve orta ölçekli tarımsal işletmelerin modernize edilmesi, ilgili AB standartlarına yükseltilmesi ve iyi tarım uygulamalarını yapar hale getirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu alt tedbirin faydalanıcıları kamu tüzel kişilikleri hariç, gerekli uygunluk koşullarını sağlayan ve ulusal kanunlarca tanınmış gerçek ve tüzel kişilerdir. Uygun harcamalar toplam tutarı kırmızı et üreten tarımsal işletmeler için en az 20.000 Avro, en fazla 1.000.000 Avro, kanatlı eti üreten tarımsal işletmeler için en az 15.000 Avro, en fazla 500.000 Avro'dur.

Uygun harcamalar toplamının %50'si desteklenmektedir. Bunun yanı sıra, başvuru sahibi 40 yaşın altında ise %55 oranında, tarımsal işletme dağlık alanda (dağlık alanlar listesine göre) ise %60 oranında, her iki koşul sağlanıyorsa %65 oranında destek alabilmektedir.

Bu alt tedbire başvuru yapacak faydalanıcılar 65 yaşın üzerinde olmamalı ve proje başvurusu yapılan alanda eğitim veren meslek lisesi veya ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora diplomasına sahip olmalı ya da tarım veya ilgili bir uzmanlık alanında en az 3 yıl çalıştığına dair Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) hizmet kaydı bulunmalı ya da hayvan kayıt sistemine en az 3 yıl kayıtlı olmalıdır.

Desteklenecek tarımsal işletmeler ÇKS'ye, HKS'ye ve Ulusal Vergi Sistemine kayıtlı olmasının yanı sıra,

Kırmızı et üreten küçük ve orta ölçekli tarımsal işletme ise,

- ✓ En az 30, en fazla 250 baş sığira veya
- ✓ En az 100, en fazla 300 koyun veya
- ✓ En az 100, en fazla 300 keçiye sahip olmalıdır.

Kanatlı eti üreten küçük ve orta ölçekli tarımsal işletme ise,

- ✓ En az 5.000, en fazla 50.000 broyler/dönem kapasitesine veya
- ✓ En az 1.000, en fazla 8.000 hindi/dönem kapasitesine sahip olmalıdır.

7.4.3 103-1 Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Alt Tedbiri

Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması alt tedbiri ile kapasiteleri günlük 10-70 ton arasında olan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin AB standartlarına ulaştırılması, yeni teknolojiler kullanarak performanslarının ve rekabet güçlerinin artırılmasının yanı sıra, mikro işletmelerin AB standartlarına ulaştırılması ve günlük kapasitelerinin ekonomik sürdürülebilirlik eşiği olarak belirlenen 10 tona ulaştırılması ile üretici örgütlerinin süt toplama merkezi (kapasiteleri günde 70 tona kadar olan) kurmasının desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Bu alt tedbirin faydalanıcıları kamu tüzel kişilikleri hariç, gerekli uygunluk koşullarını sağlayan ve ulusal kanunlarca tanınmış gerçek ve tüzel kişilerdir. Uygun harcamalar toplam tutarı süt işleyen işletmeler için en az 50.000 Avro, en fazla 3.000.000 Avro, üretici örgütleri için en az 25.000 Avro, en fazla 1.000.000 Avro'dur.

Bu alt tedbire başvuru yapacak faydalanıcılar 65 yaşın üzerinde olmamalı ve proje başvurusu yapılan alanda eğitim veren meslek lisesi veya ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora diplomasına sahip olmalı ya da tarım veya ilgili bir uzmanlık alanında en az 3 yıl çalıştığına dair SGK hizmet kaydı bulunmalıdır.

Desteklenecek tarımsal işletmeler ise aşağıdaki şartları sağlamalıdır.

- ✓ 250 kişiden az çalışanı istihdam eden ve yıllık cirosu ve/veya yıllık bilançosu 25 milyon TL'yi aşmayan küçük ya da orta ölçekli işletmeler kapsamında olmalıdır.
- ✓ Ulusal Vergi sistemine kayıtlı olmalıdır.
- ✓ 5179 sayılı Gıda Kanunu veya 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu ile İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik hükümlerine uygun sertifikalara sahip olmalıdır.
- ✓ Süt işleyen işletme günlük en az 10 ton, en fazla 70 ton kurulu işleme kapasitesine sahip olmalıdır.
- ✓ Üretici örgütleri 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ya da 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu ya da 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanununa göre kurulmuş olmalıdır.
- ✓ Üretici örgütleri bir yıldan fazla süre mevcut ve faaliyette olmalıdır.
- ✓ Üretici örgütleri günlük 70 tona kadar süt toplama kapasitesine sahip olmalıdır.

7.4.4 103-2 Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Alt Tedbiri

Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması alt tedbiri ile küçük ölçekli kırmızı et işleme tesisleri ile 1. ve 2. sınıf kesimhanelerinin (sığır, keçi, koyun) altyapılarının ve küçük ölçekli kanatlı eti işleme tesisleri ile küçük ve orta ölçekli kanatlı eti kesimhanelerinin altyapılarının AB standartlarına ulaştırılmasının yanı sıra yeni teknolojiler kullanarak genel performanslarının ve rekabet güçlerinin artırılması amaçlanmaktadır.

Bu alt tedbirin faydalanıcıları kamu tüzel kişilikleri hariç, gerekli uygunluk koşullarını sağlayan ve ulusal kanunlarca tanınmış gerçek ve tüzel kişilerdir. Bu alt tedbir kapsamındaki uygun harcamalar toplam tutarı en az 30.000 Avro, en fazla 3.000.000 Avro'dur.

Bu alt tedbire başvuru yapacak faydalanıcılar 65 yaşın üzerinde olmamalı ve proje başvurusu yapılan alanda eğitim veren meslek lisesi veya ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora diplomasına sahip olmalı ya da tarım veya ilgili bir uzmanlık alanında en az 3 yıl çalıştığına dair SGK hizmet kaydı bulunmalıdır.

Desteklenecek tarımsal işletmeler ise 250 kişiden az çalışanı istihdam eden ve yıllık cirosu ve/veya yıllık bilançosu 25 milyon TL'yi aşmayan küçük ya da orta ölçekli işletmeler kapsamında, Ulusal Vergi Sistemine kayıtlı ve 5179 sayılı Gıda Kanunu veya 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu ile İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik hükümlerine uygun sertifikalara sahip olmasının yanısıra;

Kırmızı et işleme tesisi ise,

- ✓ Isıtma, tütsüleme, kürlleme, olgunlaştırma, marinasyon, kurutma, ekstrakte etme, ekstrüzyon işlemlerini veya bu işlemlerin kombinasyonlarını içeren süreçlerle ilk ürünün temel olarak değiştirilerek işlenmesi ve pazarlanması üzerine faaliyet göstermeli,
- ✓ Günlük en az 0,5 ton, en fazla 5 ton kurulu işleme kapasitesine sahip olmalıdır.

Kırmızı et kesimhanesi ise,

- ✓ Sığır, koyun veya keçi cinsi hayvan kesimi üzerine faaliyet göstermeli,
- ✓ Günlük en az 30 sığır ve 50 koyun/keçi cinsi, en fazla 250 sığır ve 2.000 koyun/keçi cinsi hayvan kesim kapasitesine, ya da
- ✓ Sadece sığır kesimi gerçekleştiriyorsa, günlük en az 36, en fazla 500 hayvan kesim kapasitesine, ya da
- ✓ Sadece koyun ve keçi kesimi gerçekleştiriyorsa, günlük en az 290, en fazla 4.000 hayvan kesim kapasitesine sahip olmalıdır.

Kanatlı eti işleme tesisi ise;

- ✓ Isıtma, tütüleme, kütleme, olgunlaştırma, marinasyon, kurutma, ekstrakte etme, ekstrüzyon işlemlerini veya bu işlemlerin kombinasyonlarını içeren süreçlerle ilk ürünün temel olarak değiştirilerek işlenmesi ve pazarlanması üzerine faaliyet göstermeli,
- ✓ Günlük en az 0,5 ton, en fazla 5 ton kurulu işleme kapasitesine sahip olmalıdır.

Kanatlı eti kesimhanesi ise;

- ✓ Kanatlı hayvan kesimi üzerine faaliyet göstermeli,
- ✓ Saatte en az 1.000 tavuk, en fazla 5.000 tavuk kesim kapasitesine, ya da
- ✓ Saatte en az 100 hindi, en fazla 1.000 hindi kesim kapasitesine sahip olmalıdır.

7.5 IPARD Programı'nın Uygulanması

IPARD Programı kapsamında TKDK tarafından Başvuru Çağrı İlan'ına çıkılmaktadır. Faydalanıcılar, Başvuru Çağrı İlan'ına göre yatırım yapacakları tedbir ve alt tedbir kapsamında başvurularını yapmaktadırlar. Her Başvuru Çağrı İlanının, proje başvurularının alınması, başvuruların incelenerek onaylanması, sözleşme öncesi yerinde kontrollerin yapılması, sözleşmelerin imzalanması, projenin uygulanması, yerinde kontrolleri, ödeme işlemlerinin yapılması ve izlenmesi aşamaları bulunmaktadır. Proje başvurularının alınması, başvuruların incelenerek onaylanması, sözleşme öncesi yerinde kontrollerin yapılması, sözleşmelerin imzalanması aşamaları Başvuru Dönemi olarak, projenin uygulanması, yerinde kontrolleri, ödeme işlemlerinin yapılması ve izlenmesi aşamaları ise Proje Uygulama Dönemi ve Sonrası olarak adlandırabilir. Çalışmanın kapsamının et ve süt sektörleri olması nedeniyle, sadece bu sektörlerle yönelik uygulama incelenecektir.

7.5.1 Başvuru dönemi

TKDK, IPARD kapsamında uygulanacak yatırımlara ilişkin dönemler halinde Başvuru Çağrı İlanına çıkmaktadır. Başvuru Çağrı İlan'ında genel olarak Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı'nın amacı ve önceliklerinden kısaca bahisle beraber, desteklenecek

tedbirler ve destek bütçeleri, başvuru yapılacak iller ve illerin hangi tedbir bazında destekleneceği, başvuru tarihleri, başvuruların yatırım süreleri ve başvuru ile ilgili bilgi ve belgelere nereden ulaşılabilceğine dair açıklayıcı bilgiler yer almaktadır.

IPARD Programı kapsamında yatırım yapmak isteyen işletmeler çağrı ilanlarında belirtilen süreler içerisinde kendilerinden istenen bilgi ve belgeleri içeren başvuru paketi ile TKDK'nın il koordinatörlüklerine başvururlar. Başvuru Paketi; Başvuru Formu ve ekleri, İş Planı ve Teknik Proje'den oluşmaktadır. Başvuru Formu ekinde sunulacak resmi belgeler zorunlu olanlar ve zorunlu olmayanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Zorunlu olmayan belgeler sadece sıralama kriterleri kapsamında puanlama yapılırken değerlendirilmektedir. Ayrıca faydalanıcı tarafından yatırım sonunda Programda belirtilen kriterleri karşılayacağına dair taahhütlerin verilmesi zorunludur. Aynı zamanda tüm başvurularda Başvuru Formu ekinde sunulacak aşağıdaki belgelerin veya dokümanların sunulması zorunludur.

- Uygun/uygun olmayan harcamalar detaylı tabloları
- Seçilen/seçilmeyen teklifler ve ekleri
- Maliyetleri gerekçelendirme tablosu
- Yasal mali tablolar
- Mevcut varlıklar listesi
- Yatırım, yapım işlerini kapsıyorsa, metraja esas teşkil eden aşağıdaki ilgili projeler
- Yatırım, makine-ekipman alımlarını kapsıyorsa, makine-ekipman yerleşim planı ve listesi
- Yapı ruhsatı/yapı kullanma izni belgesi

Et ve süt sektörü ile ilgili bütün zorunlu olan belge ve taahhünameler tedbir, alt tedbir ve bütçe kalemleri bazında EK 2'de belirtilmiştir.

Hazırlanan proje, başvuru sahibi tarafından TKDK İl Koordinatörlüğü'ne teslim edilir ve ardından belgeler kontrol edilir. Eksik doküman tespit edilmesi durumunda, başvuru sahibinden eksikliklerin tamamlanması istenir. İdari kontroller sonucu eksik bilgi/belge tespit edilmemesi veya eksiklerin giderilmesi halinde proje başvurusu kabul edilir.

Başvuruların onaylanması için İl Koordinatörlüğü'nde idari ve uygunluk kontrolleri gerçekleştirilir. İdari ve uygunluk kontrollerinin sonucu olarak; gerek başvuru sahibi gerekse işletmesi ve beyan ettiği bilgi ve belgelerin program kapsamında uygun olduğu değerlendirilirse "Sözleşme Öncesi Yerinde Kontroller" gerçekleştirilir. Sözleşme öncesi yerinde kontroller, başvuru sahibinin, başvuru sırasında sunduğu bilgi ve belgelerin doğrulanması ve projenin kabulü sonrası uygulama dönemine geçmeden önce mevcut durumun yerinde kontrol edilmesi amacıyla gerçekleştirilir. Sözleşme imzalanmadan önce başvuru sahibi yatırım ile ilgili herhangi bir harcama yapamaz, yatırıma başlayamaz.

İdari ve uygunluk kriterlerini sağlayan projeler merkeze gönderilerek, İş Planı değerlendirilmesinden geçirilir. Bu değerlendirme 3 ana başlıkta ve toplamda 100 puan üzerinden yapılmaktadır.

- 1) Mali Değerlendirme (65 Puan)
 - a) Başvuru sahibinin mevcut mali durumunun değerlendirilmesi (40 Puan)
 - b) Başvuru Sahibinin Projesinin Değerlendirilmesi (25 Puan)
- 2) Başvuru Sahibinin Yönetim ve Teknik Kapasitesinin Değerlendirilmesi (15 Puan)
 - a) Başvuru sahibinin yönetim ve organizasyon kapasitesi (7 Puan)
 - b) İşletmenin teknik yapısı (8 Puan)
- 3) Pazarlama Kapasitesinin Değerlendirilmesi (20 Puan)
 - a) Rekabet gücü (10 puan)
 - b) Pazar payı (10 Puan)

Değerlendirilmeden yeterli puan alan tüm projeler IPARD Programı'nın ilgili alt-tedbir bazında "proje seçimine esas sıralama kriterlerine" göre sıralanır. İş planına göre puanlaması yapılan tüm uygun yatırımlar, IPARD programında belirlenen "Proje

Seçimine Esas Sıralama Kriterlerine” göre tekrar değerlendirilir ve puanlanır. Nihai sıralaması yapılan uygun projelerin desteklenecek projeler listesine alınması en yüksek puanı alan projeden başlanarak yapılır ve başvuru çağrı ilanında belirtilen destek bütçesi bitene kadar devam eder. Projelerin nihai seçimi Proje Seçim ve Değerlendirme Komisyonu (PSDK) tarafından gerçekleştirilir. PSDK, kurum başkanının başkanlığında, asgarî daire başkanı düzeyinde olmak kaydıyla GTHB ve ilgili bakanlıkların temsilciliklerinden oluşur.

PDSK tarafından seçim yapılan projelerin başvuru sahipleri sözleşme imzalamaya davet edilir. Sözleşmede genel olarak ilgili tarafların hak ve sorumlulukları, nihai destek tutarı, ödemenin kaç taksit halinde yapılacağı, ödeme talep paket(ler)inin teslim tarih(ler)i ve proje uygulama aşamasında uyulması gereken bazı kurallar yer almaktadır. Sözleşmede belirli şartlar altında değişikliğe gidilebilir. Sözleşmede değişikliğe gidilmesi, ilgili prosedürleri ihlal etmemek kaydıyla başvuru sahibinin veya TKDK'nin teklifi üzerine sözleşmeye zeyilname eklemek suretiyle gerçekleştirilir.

7.5.2 Proje uygulama dönemi ve sonrası

Projelerin sözleşmeye bağlanmasının akabinde faydalanıcı, sözleşmede belirlenen yatırım süresi içerisinde yatırımını tamamlar ve “Ödeme Talep Paketi (ÖTP)” ile kendisinden istenen bilgi ve belgeleri yatırımın uygulandığı ildeki TKDK İl Koordinatörlüğü'ne sunar.

Faydalanıcının ÖTP'yi ilgili TKDK İl Koordinatörlüğü'ne tesliminin ardından faydalanıcının söz konusu yatırımı ve harcamaları yerine getirip getirmediğinin, TKDK ile yapılan sözleşmeye uyulup uyulmadığının tespiti ÖTP'nin incelenmesi ve ödeme öncesi yerinde kontroller yardımıyla gerçekleştirilir. Ödeme öncesi yerinde kontroller yapım işlerinin, makine ve ekipmanların, görünürlük harcamalarının, muhasebe kayıtlarının ve diğer belgelerin yerinde kontrolü olmak üzere dört başlıkta yapılmaktadır.

ÖTP'nin İl Koordinatörlüğü'ne tesliminin ardından gerçekleştirilen idari ve yerinde kontrol sonuçlarının olumlu olması durumunda TKDK, tahakkuk eden ödemeyi gerçekleştirir.

TKDK ve nihai faydalanıcı arasındaki sözleşme yükümlülükleri veya IPARD Programı'nın hükümleri gereğince, yardım ödemesinden sonraki dönemde nihai faydalanıcıların desteğin şartları ve uygunluk koşullarına uyup uymadığını belirlemek için kontroller yapılır. Uygulama sonrası kontroller, nihai ödeme tarihinden itibaren 5 yıl içinde gerçekleştirilir. Yatırımın uygulama süresi ve takip eden 5 yıl süresince, desteklenen taşınır ve taşınmazlar üçüncü şahıslara devredilemez. Tüm yatırımlar en az bir kez kontrol edilir.

7.5.3 101 Tedbiri kapsamında et ve süt üretimine yönelik yatırımlar

Tedbir 101 kapsamında; 31.12.2015 tarihi itibarıyla, sözleşme imzalanan projelerin planlanan yatırım değeri 1.451.280.542 Avro'dur. IPARD Program katkısı (AB+Ulusal Katkı) 766.607.158 Avro olan toplam 2.266 proje ile sözleşme imzalanmıştır. Ayrıca, 1.578 proje tamamlanmış olup tamamlanan projelerin IPARD Program katkısı 446.478.113 Avrodur (Çizelge 7.4-7.5).

Alt Tedbirler açısından incelendiğinde; Süt Üreten Tarımsal İşletmeler Alt Tedbiri'ne 2.120 başvuru, Et Üreten Tarımsal İşletmeler Alt Tedbiri'ne 1.812 başvuru olmak üzere 101 Tedbiri'ne toplamda 3.932 başvuru yapılmıştır.

Diğer yandan, 31.12.2015 tarihi itibarıyla; 101 Tedbiri çerçevesinde 2.266 faydalanıcı ile sözleşme imzalanmıştır. Sözleşmesi imzalanan başvuruların, toplam başvurulara oranı %57,6'dır, tamamlanan projelerin sözleşme imzalanan projelere oranı ise %69,6'dır.

Çizelge 7.4 101 Tedbiri'ne yapılan başvuruların durumu (Anonim 2016b)

Tedbir	Başvuru	Reddedilen	Sözleşme İmzalan (a)	Tamamlanan (b)	% a/b
101-1	2.120	78	1.055	509	48,3
101-2	1.812	51	1.211	1.069	88,3
Toplam	3.932	129	2.266	1.578	69,6

Çizelge 7.5 ise ayrıca, 101 Tedbiri'ne üretim çeşidi yönünden yapılan başvuruların durumu aktarılmıştır.

Çizelge 7.5 101 Tedbiri'ne yapılan başvuruların analizi (Anonim 2016b)

Üretim şekli	Başvurular				Planlanan		Gerçekleşme		Planlanan toplam yatırım miktarı (Avro)
	Başvurusu Alınan	Reddedilen	Onaylanan	Tamamlanan	Toplam kamu katkısı (Avro)		Toplam kamu katkısı (Avro)		
					TC	AB	TC	AB	
Süt (101-1)									
Büyükbaş	1.892	68	931	438	94.960.921	284.882.761	41.096.137	123.288.406	711.730.815
Küçükbaş	228	10	124	71	11.820.990	35.462.969	6.673.062	20.019.187	98.907.489
Ara toplam	2.120	78	1.055	509	106.781.911	320.345.730	47.769.199	143.307.593	810.638.304
Et (101-2)									
Büyükbaş	622	22	394	327	31.482.746	94.448.236	23.867.749	71.603.245	255.882.620
Küçükbaş	102	4	51	45	2.658.728	7.976.183	2.027.161	6.081.483	20.178.072
Kanatlı	1.088	25	766	697	50.728.407	152.185.217	44.655.136	133.965.403	364.581.547
Ara toplam	1.812	51	1.211	1.069	84.869.880	254.609.637	70.550.046	211.650.132	640.642.239
Toplam	3.932	129	2.266	1.578	191.651.791	574.955.366	118.319.245	354.957.725	1.451.280.543

Süt ve et üretimi için, başvurusu alınan projelerin %46,1'i et üretimi, %53,9'u ise süt üretimi yatırımlarına yönelik yatırımlardır. Süt üretimine yönelik yatırımların %89,2'si büyükbaş hayvancılıkta, %10,8'i ise küçükbaş hayvancılıktadır. Bunun yanında, et üretimine yönelik yatırımların %60'ı kanatlı üretimi, %34,3'ü büyükbaş hayvancılık ve %5,7'si ise küçükbaş hayvancılıktadır.

101 Tedbiri'nin, Alt Tedbirleri yönünden, et ve süt sektörlerine bakıldığında; sözleşme imzalanan projelerin kamu katkısı olarak (TC+AB), süt üretiminde 427.127.640 Avro, et üretiminde 339.479.517 Avro ve toplam da 766.607.158 Avro değerlerinde oldukları gözlenmektedir (Çizelge 7.6).

Çizelge 7.6 101 Alt Tedbirleri'nin finansal uygulaması (Avro) (Anonim 2016b)

Öncelikli sektör	Sözleşme imzalanan projelerin kamu katkıları (AB+TC)
Süt Üretimi	427.127.640
Et Üretimi	339.479.517
Toplam	766.607.158

Tedbir 101 için, 31.12.2015 tarihi itibariyle; Program'da yer alan Alt-Tedbir düzeyinde izleme, sayısal hedefler, programın spesifik göstergeleri ve gerçekleşme rakamları da Çizelge 7.7'de sunulmuştur. Ayrıca, Çizelge 7.7'de, 101 Tedbiri'nin Program hedeflerine göre durumu verilmiştir. 101.1 Süt üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım konusunda %84,9; 101.2 Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım konusunda %84,4 ve 101 toplamında ise yaklaşık %84,7'dir.

Çizelge 7.7 101 Tedbiri için Program hedeflerine göre son durum (Anonim 2016b)

Tedbir/Alt Tedbir	Alınan başvuru sayısı (adet)	Onaylanan başvuru sayısı (adet)	Onaylanan başvuruların değeri (1000 Avro) (AB+TC)	Ödemesi yapılan proje sayısı (adet)	Ödenen miktar (1000 Avro)	Program hedefi (adet)	Hedefin gerçekleşme oranı (%)
101-1	2.120	1.055	427.127	595	191.076,7	1.242	84,9
101-2	1.812	1.211	339.479.	1.099	282.200,1	1.434	84,4
Toplam	3.932	2.266	766.607	1.694	473.276,8	2.676	84,7

7.5.4 103 Tedbiri kapsamında et ve süt işlemesine yönelik yatırımlar

Tedbir 103 kapsamında; 31.12.2015 tarihi itibariyle, sözleşme imzalanan projelerin planlanan yatırım değeri 546.405.157 Avro'dur. IPARD Programı katkısı (AB+Ulusal katkı), 231.436.489 Avro olan toplam 495 proje ile sözleşme imzalanmıştır. 264 proje tamamlanmış olup; tamamlanan projelerin IPARD Programı katkısı 94.799.580 Avro'dur.

Alt Tedbirler açısından incelendiğinde; Süt ve Süt rnlerinin işlenmesi ve Pazarlanması Alt Tedbiri'ne 324 başvuru, Et ve Et rnlerinin işlenmesi ve Pazarlanması Alt Tedbiri'ne 225 başvuru yapılmıştır (izelge 7.8).

Çizelge 7.8 103-1 ve 103-2 Alt Tedbirleri'ne yapılan proje başvurularının durumu (Anonim 2016b)

Tedbir	Başvuru	Reddedilen	Sözleşme imzalanan (a)	Tamamlanan (b)	% a/b
103-1	324	33	192	117	60,9
103-2	225	18	127	53	41,7
Toplam	549	51	319	170	53,3

Çizelge 7.8'de görüleceği üzere, 31.12.2015 tarihi itibariyle, 103-1 ve 103-2 Alt Tedbirleri çerçevesinde 51 başvuru reddedilmiş ve 319 faydalanıcı ile sözleşme imzalanmıştır. Sözleşmesi imzalanan başvuruların, toplam başvurulara oranı %58,1 ve tamamlanan projelerin, sözleşme imzalanan projelere oranı ise yaklaşık %53,3'tür.

103 Tedbiri kapsamında başvurusu alınan projelerin %39'u süt ve süt ürünleri işlenmesi ve pazarlanması ve %27'si et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasına yöneliktir. Çizelge 7.9'da 103-1 ve 103-2 Alt Tedbirlerine yapılan başvuruların, üretim eitleri yönünden finansal analizi de verilmiştir.

Çizelge 7.9 103-1 ve 103-2 Alt Tedbirleri'ne yapılan başvuruların analizi (Anonim 2016b)

Üretim tipi	Başvurular				Planlanan		Gerçekleşme		Planlanan toplam yatırım (Avro)
	Başvurusu alınan	Reddedilen	Onaylanan	Tamamlanan	Toplam kamu katkısı (Avro)		Toplam kamu katkısı (Avro)		
					TC	AB	TC	AB	
Süt ve süt ürünleri işleme									
Süt toplama merkezleri	70	7	52	38	919.565	2.758.695	619.485	1.858.455	8.161.887
Süt ürünleri	254	26	140	79	19.883.866	59.651.597	10.874.350	32.623.049	189.106.707
Ara toplam	324	33	192	117	20.803.431	62.410.292	11.493.835	34.481.504	197.268.594
Et ve et ürünleri işleme									
Kırmızı et işleme ve pazarlama	180	11	104	43	15.055.044	45.165.133	7.232.371	21.697.112	145.330.492
Kanath et işleme ve pazarlama	45	7	23	10	3.173.148	9.519.444	1.152.822	3.458.467	29.494.660
Ara toplam	225	18	127	53	18.228.193	54.684.577	8.385.193	25.155.579	174.825.152
Toplam	549	51	319	170	39.031.624	117.094.869	19.879.028	59.637.083	372.093.746

Çizelge 7.10'da ise 103-1 ve 103-2 Alt Tedbirlerinin finansal uygulaması sunulmuştur.

Çizelge 7.10 103-1 ve 103-2 Alt Tedbirleri'nin finansal uygulaması (Avro) (Anonim 2016b)

Öncelikli sektör	Sözleşme imzalanan projelerin kamu katkıları (AB+TC)
Süt ve süt ürünleri işleme	83.213.723
Et ve et ürünleri işleme	72.912.770
Toplam	156.126.493

Program hedeflerine ulaşma oranları Çizelge 7.11'den de görüleceği gibi, 103.1 Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi Pazarlanması yatırımları konusunda yaklaşık %114,9; 103.2 Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması konusunda, yaklaşık %104,9'dur.

Çizelge 7.11 103-1 ve103-2 Alt Tedbirleri için Program hedeflerine göre son durum
(Anonim 2016b)

Tedbir/Alt Tedbir	Alınan başvuru sayısı	Onaylanan başvuru sayısı	Onaylanan başvuruların değeri (1000 Avro)	Ödemesi yapılan proje sayısı	Ödenen miktar (1000 Avro)	Program hedefleri	Hedefin gerçekleştirme oranı (%)
103-1	324	192	83.213	136	45.975	167	114,9
103-2	225	127	72.912	80	33.540	121	104,9
Toplam	549	319	156.126	216	79.515	288	110,8

8. ARAŞTIRMA SONUÇLARI

IPARD Programı'nın 1. ve 2. Başvuru Çağrı İlanları kapsamında araştırmanın konusu olan et ve süt sektöründe 52 proje uygun bulunarak toplamda 45.908.879 Türk Lirası karşılığı 19.450.646 Avro'luk hibe sözleşmesi imzalanmıştır. Ancak dokuz faydalanıcının sözleşme kapsamındaki gereklilikleri ihlal etmesi nedeniyle, sekiz faydalanıcının kendi talepleri nedeniyle, bir faydalanıcının ödeme talep paketini zamanında teslim edememesi nedeniyle ve bir faydalanıcının uygulama sonrası dönemde usulsüzlük yapması nedeniyle sözleşmeleri feshedilmiştir.

Yukarıda sayılan nedenlerle yatırımlarını tamamlayan ve hibe ödemesi yapılan 30 faydalanıcı ile anket yapılabilmifitir. Bahse konu projeler hakkındaki mali veriler çizelge 8.1'de gösterilmiştir.

Çizelge 8.1 Anket yapılan projelere ilişkin bilgiler

Tedbir Alt- Tedbir	Çağrı Numarası	İli	TKDK desteği (TL)	Faydalanıcı Katkısı (TL)	Toplam Uygun Harcama	Hibe Oranı (%)
101-1	1	Sivas	51.114	34.076	85.190	60
101-1	2	Yozgat	890.328	479.408	1.369.736	65
101-1	2	Çorum	350.621	286.872	637.492	55
101-1	2	Konya	988.441	532.238	1.520.679	65
101-1	2	Yozgat	501.426	334.284	835.710	60
101-1	2	Yozgat	489.041	263.330	752.371	65
101-1	2	Samsun	763.259	763.259	1.526.518	50
101-1	2	Sivas	1.182.664	788.443	1.971.107	60
101-1	2	Yozgat	962.773	641.849	1.604.623	60
101-1	2	Afyonkarahisar	1.049.385	565.054	1.614.439	65
101-1	2	Yozgat	421.568	226.998	648.566	65
101-2	1	Şanlıurfa	573.554	382.369	955.923	60
101-2	2	Yozgat	830.349	447.111	1.277.460	65
101-2	2	Şanlıurfa	657.598	657.598	1.315.196	50
101-2	2	Kars	726.748	484.498	1.211.246	60
101-2	2	Diyarbakır	621.804	508.748	1.130.552	55
101-2	2	Diyarbakır	642.933	526.036	1.168.969	55
101-2	2	Diyarbakır	417.349	341.468	758.817	55
101-2	2	Diyarbakır	769.201	769.201	1.538.403	50
101-2	2	Diyarbakır	674.221	551.636	1.225.857	55
101-2	2	kahramanmaraş	328.703	219.136	547.839	60
101-2	2	Diyarbakır	648.165	530.317	1.178.482	55
101-2	2	Diyarbakır	388.534	388.534	777.068	50
101-2	2	Diyarbakır	544.960	445.877	990.837	55
101-2	2	Diyarbakır	572.869	468.711	1.041.580	55
103-1	1	Afyonkarahisar	338.193	338.193	676.386	50
103-1	2	Çorum	2.703.618	2.703.618	5.407.236	50
103-1	2	Kars	3.465.631	3.465.631	6.931.262	50
103-1	2	Konya	1.146.773	1.146.773	2.293.545	50
103-2	2	Konya	248.749	248.749	497.497	50
Toplam			23.950.572	19.540.015	43.490.586	

8.1 Faydalanıcıların Özellikleri

Bu bölümde faydalanıcıların öğrenim düzeyleri, yaşları, meslekleri, işletmedeki konumları, sektördeki deneyim süreleri ve diğer özellikleri incelenerek IPARD Programı'nın ana hedef kitlesindeki faydalanıcılar ile karşılaştırılarak hedef kitleye ulaşıp ulaşılamadığı sorgulanmıştır. Ayrıca faydalanıcıların bazı özellikleri karşılaştırılarak aralarında ilişki olup olmadığı araştırılmıştır.

8.1.1 Faydalanıcıların öğrenim düzeyleri

Faydalanıcıların öğrenim düzeylerini gösteren çizelge 8.2 incelendiğinde faydalanıcıların %46,7'sinin lise mezunu oldukları gözlemlenmiştir. Üniversite ve lisansüstü öğrenim görenlerin oranının %36,6 olmasından, kırsal alanlara yatırım yapan faydalanıcıların yüksek öğrenimlerini tamamlamalarının ardından kırsal alanlara yatırım yaptıkları söylenebilir. Ancak bu faydalanıcıların kırsal alanlara yatırım yapmaları, kırsal alanlarda yaşadıkları anlamına gelmemektedir.

İlköğretim düzeyinde öğrenim görenlerin tamamı çiftçidir ve ilköğretim düzeyinde eğitim gören diğer mesleklerdeki kişilerin, alanları dışındaki et ve süt sektörüne yatırım yapmayı göze almadıkları söylenebilir. Lise düzeyinde öğrenim gören faydalanıcıların öğrenim düzeyleri incelendiğinde çiftçi olanların sayısı 5, işadamı olanların sayısı 9'dur. Üniversite mezunu olan çiftçi bulunmamaktadır.

Öğrenim düzeyi yüksek olan faydalanıcıların farklı meslek gruplarından oldukları gözlenmiştir. Bunun nedeni olarak, kırsalda yaşamayan ancak ekonomik olarak yatırım yapabilecek insanların Program kapsamındaki desteklerin cazip olması nedeniyle et ve süt sektörüne yöneldikleri söylenebilir. IPARD Programı'nın ana hedef kitlesinin kırsal alanlarda yaşayanlar olmasına rağmen uygulamada bu hedef kitlesine yeterince ulaşılamadığı görülmektedir.

Çizelge 8.2 Faydalanıcıların öğrenim düzeylerine göre dağılımı

Öğrenim Düzeyi	Sayı	%
İlköğretim	5	16,7
Lise	14	46,7
Üniversite	8	26,6
Lisansüstü	3	10,0
Toplam	30	100,0

Faydalanıcıların deneyim süresi ile öğrenim durumu arasında yapılan ki-kare analizinde ($p>0,05$) iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır (Çizelge 8.3). İncelenen sektörlerin et ve süt üretimi ile işletmesi olması nedeniyle, faydalanıcıların öğrenim durumunun çeşitlilik içermesi beklenen bir sonuçtur. Ayrıca Program'a başvuru şartlarında deneyim aranmaması nedeniyle de, faydalanıcıların sektör deneyimleri farklılık göstermektedir.

Çizelge 8.3 Faydalanıcıların deneyim süresi ve öğrenim durumu

		Öğrenim Durumu				Toplam
		İlköğretim	Lise	Üniversite	Lisansüstü	
Deneyim Süresi	Yok	-	6	3	1	10
	5 yıldan az	1	-	1	2	4
	5-10 yıl	1	1	2	-	4
	11-20 yıl	-	1	1	-	2
	20 yıldan fazla	3	6	1	-	10
Toplam		5	14	8	3	30

$p=0,150$

8.1.2 Faydalanıcıların yaşı

Faydalanıcıların yaşları incelendiğinde; (Çizelge 8.4'te görüleceği üzere) faydalanıcıların %50'sinin 40 yaş altı olmasından, IPARD Programının genç çiftçi avantajından yararlandığı söylenebilir. Program kapsamında genç çiftçi tanımı ile 40 yaş altındaki faydalanıcılar ifade edilmektedir. Bahsekonu faydalanıcılara 101 Tedbiri kapsamında %5 oranında daha fazla hibe verilmektedir. Ne yazık ki genç çiftçi avantajından yararlananlar incelendiğinde 15 faydalanıcıdan sadece iki faydalanıcının

çiftçi olduğu görülmektedir. %5 oranında daha fazla hibeden faydalanmak isteyen faydalanıcılardan başka ek belgelerin (örneğin tarım dışından başka geliri olmadığını gösterir belge veya son beş yıl içinde kırsal alanlarda ikamet ettiğini gösterir belge gibi) istenmesi ile sadece çiftçilerin yararlanmasının sağlanması gerektiği düşünülmektedir.

Çizelge 8.4 Faydalanıcıların yaş gruplarına göre dağılımı

Yaş grubu	Sayı	%
20-30 yaş	4	13,3
31-40 yaş	11	36,7
41-50 yaş	8	26,7
51-60 yaş	7	23,3
Toplam	30	100.0

Faydalanıcıların yaşı ile öğrenim durumu arasında yapılan ki-kare analizinde ($p>0,05$) iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır (Çizelge 8.5).

Çizelge 8.5 Faydalanıcıların yaşı ve öğrenim durumu

		Öğrenim Durumu				Toplam
		İlköğretim	Lise	Üniversite	Lisansüstü	
Yaşı	20-30	-	2	1	1	4
	31-40	1	5	4	1	11
	41-50	2	3	3	-	8
	51-60	2	4	-	1	7
Toplam		5	14	8	3	30

$p=0,727$

8.1.3 Faydalanıcıların meslekleri

Faydalanıcıların %50'sinin meslekleri itibariyle işadami olduğu, sektörle bir ilgilerinin bulunmadığı ve yatırım amacıyla et ve süt sektörüne girdikleri söylenebilmektedir (Çizelge 8.6). İşadami olarak gösterilen faydalanıcıların şirketleri ise genel olarak

nakliye, petrol ürünleri satışı, döviz ve altın ticareti, sebze ve meyve ticareti gibi alanlarda faaliyet göstermektedir. Bu sonuç, 101 tedbiri kapsamında sadece çiftçilik yapanların desteklendiği düşünüldüğünde, Program'daki çiftçi tanımının sorgulanması gerektiğini göstermektedir. Çünkü faydalanıcıların IPARD Programı kapsamında çiftçi olduğunu belgelendirmeleri için sadece Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS)'ne kayıtlı olmaları yeterli görülmektedir. Bu nedenle sadece ÇKS ile belgelendirme yapılarak asıl hedeflenen faydalanıcılara ulaşılmadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla yukarıda belirtilen ek belgeler ile sınırlandırmalar yapılarak gerçek çiftçilere ulaşılması sağlanmalıdır.

Bölüm 8.1.1.'de belirtildiği üzere IPARD Programı'na kırsal alanlarda yaşayanlardan daha çok kırsal alanların dışında yaşayanların ilgi gösterdiği gözlemlenmiştir. IPARD Programı ile desteklenen yatırımların, istihdam sağlayarak kırsal alanların ekonomik kalkınmasına katkı sağladığı söylenebilir de, Program'ın asıl ana hedef kitlesine ulaştığı söylenememektedir.

Faydalanıcılarından çiftçi olanların oranı %33,4 olmakla beraber tamamı yatırımlarını 101 tedbiri kapsamında gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla çiftçilerin et ve süt sektörü kapsamında işleme sektörüne ilgi duymadıkları söylenebilir ve bu sonucun ortaya çıkması doğal karşılanabilir. Çünkü işleme sektöründe faaliyet göstermek için sadece et ve süt üretim bilgisi yeterli olamayacaktır. Ayrıca yeterli sermaye bulmada da sıkıntı yaşadıkları düşünülmektedir.

Çizelge 8.6 Faydalanıcıların mesleklerine göre dağılımı

Faydalanıcıların Mesleği	Sayı	%
Çiftçi	10	33,4
İşadamı	15	50,0
Mühendis	4	13,3
Veteriner hekim	1	3,3
Toplam	30	100,0

Faydalanıcıların mesleği ile öğrenim durumu arasında yapılan ki-kare analizi ($p<0,05$) sonucunda bahse konu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır (Çizelge 8.7). Faydalanıcıların öğrenim durumu yükseldikçe daha fazla nitelik isteyen meslekleri seçmelerinden dolayı iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunması doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 8.7 Faydalanıcıların mesleği ve öğrenim durumu

		Öğrenim Durumu				Toplam
		İlköğretim	Lise	Üniversite	Lisansüstü	
Mesleği	İş Adamı	-	9	5	1	15
	Çiftçi	5	5	-	-	10
	Mühendis	-	-	2	2	4
	Veteriner Hekim	-	-	1	-	1
Toplam		5	14	8	3	30

$p=0,001$

8.1.4 Faydalanıcıların işletmedeki konumu

Faydalanıcıların %56,6 ile ağırlıklı olarak işletme sahibi oldukları gözlemlenmiştir (Çizelge 8.5). Profesyonel yönetici olanların tamamı 103 tedbiri kapsamında yapılan yatırımlarda görev almaktadır, 40 yaş altındadır ve lisans mezunudur. İşleme sektörü yatırımlarının daha kapsamlı olması, sürekli hammadde temininin gerekliliği, pazarlama faaliyetlerinin önem arzemesi gibi nedenlerle işletmenin profesyonel yöneticiler ile faaliyetlerini sürdürmesi yani tüm yatırımların profesyonel yöneticiler tarafından yönetilmesi doğal bulunmaktadır.

Çizelge 8.8 Faydalanıcıların işletmedeki konumlarına göre dağılımı

Faydalanıcıların Konumu	Sayı	%
Ortak	8	26,7
Profesyonel yönetici	5	16,7
Sahip	17	56,6
Toplam	30	100,0

Faydalanıcıların konumu ile öğrenim durumu arasında yapılan ki-kare analizi ($p<0,05$) sonucunda bahse konu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır (Çizelge 8.9). Faydalanıcıların yatırımlardaki konumları ile öğrenim düzeyleri incelendiğinde, yatırım sahibi ve profesyonel yönetici konumunda bulunanlarda ilişki daha yüksek çıkmaktadır. Ortak konumundaki faydalanıcıların ise yatırım için sermaye desteği sağladıkları ve daha eğitilmiş kişiler ile yatırım yapmak istedikleri gözlemlenmiştir.

Çizelge 8.9 Faydalanıcıların konumu ve öğrenim durumu

		Öğrenim Durumu				Toplam
		İlköğretim	Lise	Üniversite	Lisansüstü	
Konumu	Sahibi	4	8	4	1	17
	Ortak	1	6	1	-	8
	Profesyonel Yönetici	-	-	3	2	5
Toplam		5	14	8	3	30

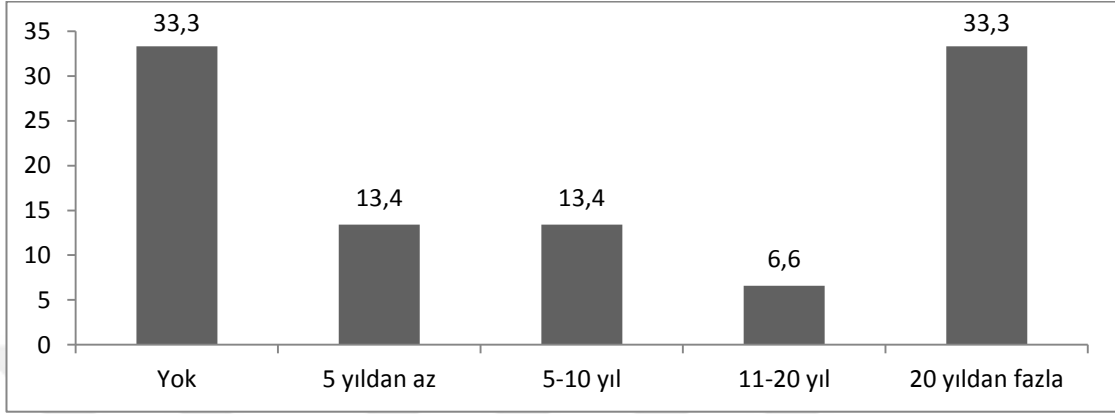
$p=0,028$

8.1.5 Yatırımın yapıldığı sektörde deneyim süresi

Şekil 8.1 incelendiğinde; faydalanıcıların %33,3'ünün sektörde daha önce bir deneyiminin bulunmadığı, %33,3'ünün ise sektörde 20 yıldan fazla deneyiminin bulunduğu anlaşılmaktadır. Sektörde deneyimi olan faydalanıcıların toplam oranı %66,7'dir.

Sektörde deneyimi bulunmayan tüm faydalanıcılar iş adamıdır ve 101 tedbirinde yatırım yapmışlardır. Sonuç olarak 101 tedbirinin 103 tedbirine göre daha az yatırım gerektirmesi, işletme ve pazarlama faaliyetlerinin daha kolay olması, daha az eğitilmiş personel istihdam edilmesinin yeterli olması gibi nedenlerden ötürü sektörde deneyimi bulunmayan iş adamları tarafından tercih edildiği düşünülmektedir. Diğer iş adamlarının tamamı işleme sektöründe sahip oldukları deneyimleri doğrultusunda 103 tedbirinde yatırım yapmışlardır. Gülçubuk vd. (2015) ise sektörde deneyimi olan

işletme sahiplerinin oranını %78,2 olarak bulmuştur. Dolayısıyla IPARD Programı'nın ilerleyen yıllarında sektör deneyimi olan faydalanıcıların daha fazla başvuru yaptığı anlaşılmıştır.

Şekil 8.1 Yatırımın yapıldığı sektörde deneyim süresi

Faydalanıcıların deneyim süresi ve yaşı arasında yapılan ki-kare analizi ($p < 0,05$) sonucunda bahse konu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Çizelge 8.10). Faydalanıcıların yaşları ilerledikçe sektördeki deneyim sürelerinin de artması beklenen bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 8.10 Faydalanıcıların deneyim süresi ve yaşı

		Yaşı				Toplam
		20-30	31-40	41-50	51-60	
Deneyim Süresi	Yok	1	6	1	2	10
	5 yıldan az	2	1	1	-	4
	5-10 yıl	-	4	-	-	4
	11-20 yıl	1	-	1	-	2
	20 yıldan fazla	-	-	5	5	10
Toplam		4	11	8	7	30

$p=0,003$

8.1.6 Faydalanıcıların diğer özellikleri

IPARD Programı kapsamında kadınlara yönelik sıralama kriterleri olarak pozitif ayrımcılık yapılmasına rağmen tüm faydalanıcılar erkektir. Ancak programın ilerleyen yıllarında başvuru sayısındaki artış üzerine destekleme bütçesindeki miktardan daha fazla hibe talep edilmesi sonucunda, sıralama kriterlerinin kullanılma ihtimali doğmuştur. Başvuru sahipleri, hazırladıkları projelerin destekleme bütçesinin sınırına takılıp uygun olmasına rağmen destek alamama olasılığını azaltmak ve sıralama kriterlerinden daha fazla puan almak amacıyla başvuru sahibi olarak, aile ya da yakın çevrelerindeki kadınları göstermişlerdir. Bu nedenle başvuru sahipleri içindeki kadınların gerçekten kadın girişimci olup olmadıkları tespit edilememektedir. IPARD Programı'nın kadın faydalanıcılara yönelik sağladığı pozitif ayrımcılıktan kadınların yararlanmasını sağlamak için daha başka kriterlerin olması gerekmektedir.

Faydalanıcıların statüleri ise çoğunlukla tüzel kişiliklerden oluşmaktadır. Tüzel kişiliklerin oranı %66,7, gerçek kişilerin oranı ise %33,3'tür. 103 tedbiri içerisinde yapılan yatırımların tamamı doğal olarak tüzel kişilikler tarafından gerçekleştirilmiştir. Başka bir deyişle gerçek kişiler sadece 101 tedbiri kapsamında yatırım yapmışlardır. 103 tedbirinin 101 tedbirine göre daha çok yatırım gerektirmesi, işletme ve pazarlama faaliyetlerinin daha zor olması, daha fazla eğitimli personel istihdam edilmesinin gerekliliği gibi nedenlerden ötürü yatırımların tüzel kişilikler aracılığıyla gerçekleştirildiği söylenebilir.

Devletin sağladığı teşviklerden (KKYDP) daha önce de yararlandığı belirlenen faydalanıcıların oranı % 33,3'tür. Bu faydalanıcıların tamamının sektörde deneyimi bulunmaktadır. Burada önemli olan nokta daha önce devlet teşviklerinden yararlanmayan faydalanıcıların en azından sıralama kriterleri ile ön sıralara getirilmeleridir. Bu şekilde yapılacak olan düzenleme sayesinde kaynakların farklı kişilere yönlendirilmesi ile daha önce faydalanamayanların sisteme dahil edilebileceği düşünülmektedir.

8.2 Projelerin Özellikleri

Çalışmanın bu bölümünde projenin yenilikçi unsuru, projelerin hazırlanmasının maliyeti, projelerin hazırlığı ve uygulaması sırasında karşılaşılan sorunlar, projenin yapıldığı tedbir, projelerin yatırım değeri, projelerin hibe miktarı ve oranı ile diğer özellikleri incelenmiş olup faydalanıcıların cevapları değerlendirilerek nedenleri üzerinde fikirler üretilmiştir.

8.2.1 Projenin yenilikçi unsuru

Faydalanıcıların tamamı, yörelerinde IPARD kapsamında desteklenen ilk projelerden biri olmasını en önemli özellik olarak belirtmişlerdir (Çizelge 8.11). Faydalanıcıların %83,3'ü “evet” cevabını %16,7'si de “kısmen” cevabını vererek yaptıkları projelerle, yörelerinde IPARD Programı ve TKDK konularında farkındalık oluşmasına katkıda bulunduğunu, böylelikle Programın uygulanma döneminde başvuruların artışına katkı sağlandığını ifade etmiştir.

Çizelge 8.11 Projenin yenilikçi unsuru

Projenin Yenilikçi Unsuru	Evet		Hayır		Kısmen		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yörede ilk olması	30	100,0	-	-	-	-	30	100,0
Farkındalık yaratması	25	83,3	-	-	5	16,7	30	100,0
Uzmanlığı artırması	16	53,3	6	20,0	8	26,7	30	100,0
Sürdürülebilir olması	23	76,7	-	-	7	23,3	30	100,0
Yerel ürünleri değerlendirmesi	9	30,0	15	50,0	6	20,0	30	100,0

IPARD Programı'nın Birinci Çağrı Dönemi'nde gelen 58 başvurudan sadece 4'ü ile sözleşme imzalanabilmiştir. Bunun en önemli nedeni olarak Program'ın yeteri kadar tanıtımının yapılamaması ileri sürülmüştür. Hem TKDK hem Yönetim Otoritesi tarafından yapılan tanıtım organizasyonlarında potansiyel faydalanıcıların genellikle

KKYDP'ye başvuru yapmayı uygun gördükleri gözlemlenmiştir. Bunun nedeni olarak KKYDP için gerekli projelerin hazırlanmasının kolay olmasının yanı sıra bu kapsamda hibe alan çok sayıda faydalanıcının varlığının sisteme güven getirdiği ve proje yapılmasını teşvik ettiği söylenebilir.

Çalışma kapsamındaki faydalanıcılar yatırımlarının yapılmasının ardından yöredeki insanların da IPARD Programı desteklerinden faydalanmak amacıyla proje yapmakla ilgilendiklerini ifade etmektedir. Ayrıca yapılan tanıtım faaliyetlerinin de görünürlük açısından büyük önem taşıdığı belirtilmiştir. IPARD I Programı'nın sonuçlanmasının ardından genel olarak istatistikler incelendiğinde ilk yılda yaşanan olumsuzlukların tamamen yok olduğu ve başvuru sayısında büyük bir artış olduğu görülmektedir.

Proje ile sektör hakkındaki uzmanlıklarının arttığını ifade edenlerin oranı %53,3 ile yarıdan fazladır (Çizelge 8.11). Bu faydalanıcıların daha önce sektörde faaliyet göstermedikleri anlaşılmaktadır. "Kısmen" cevabını verenlerin oranı %26,7'dir. Bu faydalanıcılar, halihazırda sektörde daha önceden deneyimli olduklarını ancak eski üretim teknikleri kullandıklarını belirterek modern işletmelerin kurulması ile sektör hakkında yeni deneyimler kazandıklarını ifade etmişlerdir.

IPARD Programı'nın hedeflerinden biri AB standartlarında modern tesislerin kurulması ile üretimde uzmanlaşmanın sağlanmasıdır. Bu kapsamda TKDK tarafından faydalanıcılara işletmelerinin sürdürülebilirliği ve üretimin kalitesinin artırılması amacıyla çeşitli eğitimler verilmektedir. Bu eğitimler özellikle farklı sektörlerde faaliyette bulunmalarına rağmen et ve süt sektöründe yatırım yapan faydalanıcılar için daha çok yararlı olmaktadır. Çalışmada da bu eğitimler kapsamında sektörde daha önce faaliyette bulunmayanların uzmanlık düzeylerinin arttığı gözlemlenmiştir.

IPARD Programı kapsamında desteklenen yatırımların büyüklükleri, işletmelerin sürdürülebilirlik ölçülerine göre alt ve üst limitler ile düzenlenmiştir. İşletmelerin sürdürülebilirliğinin en önemli unsuru olarak işletmenin büyüklüğü söylenebilir. IPARD tarafından et ve süt sektöründe desteklenen yatırımların alt ve üst kapasiteleri sürdürülebilirlik kriterlerine göre oluşturulmuş olup işletmelerin bu konuda sıkıntı

yaşamalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Faydalanıcıların %76,7'si “evet”, %23,3'ü “kısmen” şeklinde cevaplamak üzere tamamı bahsekonu işletme büyüklüklerinin sürdürülebilir olduğunu ifade etmiştir (Çizelge 8.11).

IPARD II Programında da aynı büyüklükteki işletmelere destek vermeye devam edilmektedir. Ancak kırsal alanlarda yaşayanların söz konusu kapasitelerde proje hazırlamasının da zor olduğu gözlemlenmiştir. Bu kapsamda hem sürdürülebilirliğin hem de kırsal alanlarda yaşayanların proje hazırlamasının sağlanması amacıyla birlikte hareket etmeleri teşvik edilmelidir. Örneğin kooperatif kurulmasının sıralama kriterlerinde daha fazla puan verilmesi ile ön plana çıkartılması veya hibe oranlarında bu şekilde proje hazırlayan faydalanıcılara daha fazla oranda hibe verilmesiyle maliyetlerinin düşürülmesi teşvik edici olabilir.

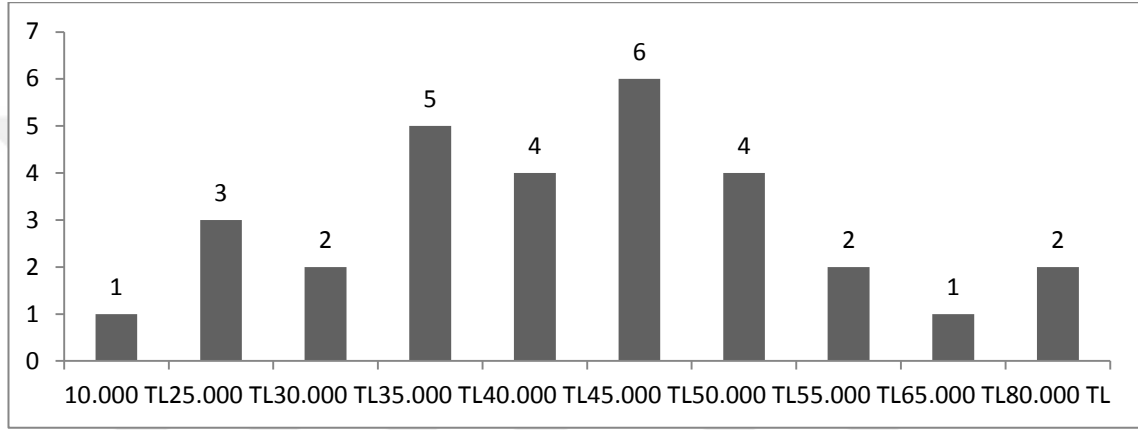
Faydalanıcıların %50'si IPARD Programı ile yerel ürünlerin değerlendirilemediğini ifade etmiştir (Çizelge 8.11). Çalışmanın konusunu oluşturan et ve süt sektöründe böyle bir sonucun ortaya çıkması doğal karşılanabilir. Çünkü desteklerin genellikle üretim sektörüne yoğunlaşması nedeniyle katma değer sağlayan ürünler yerine işlenmemiş et ve süt ürünlerinin üretilmesi amaçlanmaktadır. İşleme sektöründe ise üretilen et ve süt işlenmekte, dolayısıyla yerel bir ürün üretilmemektedir. Bu nedenle yerel ürünlere yönelik olarak 302 tedbiri kapsamında desteklemeler yapılmaktadır. Bu kapsamda yerelde üretilen özel ürünler listelenerek sadece gıda ürünleri değil gıda dışı ürünler de destekleme kapsamına alınmıştır. Üstelik IPARD II'de hem hibe oranı hem de hibe miktarı arttırılarak yerel ürünlere yönelik yatırımlar daha fazla teşvik edilmektedir.

8.2.2 Projelerin hazırlanmasının maliyeti

IPARD Programı kapsamında en önemli bölümlerden biri proje hazırlığıdır. Bir faydalanıcı dışında, tüm faydalanıcılar proje hazırlığı kapsamında danışman veya danışmanlık firmaları ile çalışmıştır. IPARD Programının ilerleyen yıllarında da bu görüntü devam etmiş ve Türkiye'de proje hazırlığı yapan danışman firma ve danışman sayısında büyük artış yaşanmıştır. TKDK ve TRGM tarafından yapılan eğitimler ile

proje hazırlama konusunda bu çalışmada belirtilen ve başlangıçta yaşanan sorunlar azaltılmıştır.

Şekil 8.2’de proje hazırlama maliyetleri gösterilmiştir. Projesini kendisi hazırlayan faydalanıcı projesini 2011 yılında yaklaşık olarak 10.000 TL’ye maletmiştir. Proje hazırlama maliyetleri yatırımın büyüklüğüne ve sektörüne göre değişmektedir. Proje hazırlama maliyetleri genellikle 35.000 TL ile 50.000 TL arasında değişmektedir.

Şekil 8.2 Projelerin hazırlanmasının yaklaşık maliyeti

Proje hazırlığı esnasında danışmanlık hizmeti kullananların oranı %96,7 olarak bulunmuştur. Koç (2016) yapmış olduğu çalışmada danışmanlık hizmetlerinden faydalanma oranını %96 olarak göstermiştir.

Asoğlu ve Binici (2015) çalışmalarında, en önemli hususun KKYDP benzeri destek mekanizmalarının sayısını ve etki alanını arttırmanın işletmeler için projeleri yazabilecek ve yönetecek danışman firmaların da sayısını arttırmakla doğru orantılı olduğunu ifade etmektedir. Çünkü desteklemelerden yararlanmak amacıyla yapılacak projelerin en iyi tanıtıcısı ve aktarıcısı olarak danışmanlık firmalarını görmektedirler.

Türkiye’de özellikle tarım alanında danışmanlık müessesinin yeteri kadar gelişmediği bilinmektedir. Programın ilk uygulama yılları incelendiğinde reddedilen başvuruların gelen başvurulara oranının yüksek olduğu gözlemlenerek danışmanlara yönelik

eğitimler verilmeye başlanmıştır. Bu eğitimlerin yanı sıra yerelde danışmanlık kapasitelerinin arttırılması amacıyla AB tarafından finanse edilen bir eşleştirme projesi de yurutulmuştur.

IPARD II’de Danışmanlık Hizmetleri Tedbiri’nin seçilmesi suretiyle ozellikle proje hazırlamada maddi aēidan zorlanan faydalanıcıların desteklenmesi amaēlanmıřtır. Bu tedbirin uygulanmasının hazırlıkları iēin yine AB tarafından % 75’i finanse edilen yaklaşık 1.000.000 Avro bütēeli IPARD II Danışmanlık Hizmetleri projesinin 2017 yılı sonunda başlaması planlanmaktadır. Bu proje ile Ziraat Odaları başta olmak üzere tarımsal örgütlerde ēalıřan teknik personelin eğitilmesi ile küçük ēaptaki projelerde danışmanlık hizmetleri faaliyetlerinin bu personel tarafından yerine getirilmesi amaēlanmıřtır. Böylelikle proje hazırlamada zorlanan potansiyel faydalanıcıların danışmanlık hizmeti alacakları uzmanların yetiştirilmesinin ardından bu kapsamda ödemeleri gereken danışmanlık ücretlerinin de Danışmanlık Servisi Tedbiri kapsamında ödenecektir.

8.2.3 Projelerin hazırlığı ve uygulaması sırasında karşılaşılan sorunlar

Proje hazırlığı ve uygulaması sırasında karşılaşılan en önemli sorun, kamu kurumları tarafından hazırlanan belgelerin temininde yaşanmıştır (ēizelge 8.12). Faydalanıcıların bu konuda verdiği cevapların ağırlıklı ortalaması 4,20 (%84) olarak hesaplanmıştır. Koē (2016) ēalıřmasında bu oranı %67,14 olarak bulmuştur. Bu oranın dūřmesinin nedeni olarak kamu kurumlarının sisteme adaptasyonunun zaman alması ve mevzuat uyumunun henüz gerēekleřmemiř olması söylenebilir. Koē (2016), ayrıca incelediği projelerin faydalanıcılarının TKDK tarafından uygulanan işlem ve kuralların zorluk durumları hakkındaki dūřüncelerini araştırmıştır. Faydalanıcıların %83’ünün uygulanan kural ve prosedürleri “ēok zor” ve “kısmen zor” buldukları sonucuna ulaşmıştır.

Çizelge 8.12 Projelerin hazırlığı ve uygulaması sırasında karşılaşılan sorunlar

Projelerin hazırlığı ve uygulaması sırasında Karşılaşılan Sorunlar	1	2	3	4	5	Ağırlıklı ortalama
Kamu kurumları tarafından hazırlanan belgelerin temininde karşılaşılan zorluklar	-	-	4	16	10	4,20
Başvuru dosyasının çok ayrıntılı şekilde hazırlanması gerekliliği	-	-	8	19	3	3,83
Türkiye'deki ve yöredeki danışmanlık firmalarının yetersizliği	-	3	12	13	2	3,47
Yatırım finansmanında karşılaşılan sorunlar	3	7	8	9	3	3,07
Verilen başvuru ve yatırım sürelerinin yetersizliği	9	7	6	5	3	2,53

IPARD Programı'nın ana amaçlarından biri AB standartlarına ulaşmış işletmelerin kurulması veya var olan işletmelerin söz konusu standartlara ulaşması için modernizasyonunun sağlanmasıdır. Bu kapsamda Türkiye ile AB arasında uyumun sağlanması amacıyla yapılan mevzuat değişikliklerinin büyük bölümünde geçiş hükümleri bulunmaktadır. Uygulamanın henüz başlamamış olması nedeniyle faydalanıcılar bu standartların belgelenmesi konusunda sıkıntı yaşamışlardır. Bu sıkıntıların giderilmesi amacıyla TKDK ve Yönetim Otoritesi tarafından diğer kamu kurumları nezdinde girişimlerde bulunulması ve Avrupa Komisyonu ile yapılan müzakerelerle bazı standartların istisna tutulması sağlanmıştır.

İkinci sıradaki sorun olarak başvuru dosyasının çok ayrıntılı şekilde hazırlanması gerekliliği ifade edilmektedir (Çizelge 8.12). Bu sorunun ağırlıklı ortalaması 3,83 (%76,6) olarak hesaplanmıştır. Et ve süt sektörü ile ilgili bütün zorunlu olan belge ve taahhütler tedbir, alt tedbir ve bütçe kalemleri ekler bölümünde çizelgeler halinde belirtilmiştir. Bu çizelgelerde proje başvurusu için sunulması zorunlu belgeler ve proje başvurusu için sunulması zorunlu taahhütnameler gösterilmiş ve bütçe kalemlerine kadar ayrıntılandırılmıştır. Bu çizelgelerden anlaşılacağı üzere faydalanıcılardan başvuru aşaması yerine ödeme talep paketi sunumunda istenebilecek belgeler istenmektedir. Henüz projenin onaylanmaması ve sözleşmenin imzalanmaması nedeniyle faydalanıcıların gerçekten zorunlu olan belgeler dışındaki belgeleri

hazırlamasının uygun olmadığı düşünülmektedir. IPARD, harici destek programlarına göre daha ayrıntılı olarak hazırlanan ve Türkiye’de ilk defa uygulanan bir sistem olması nedeniyle faydalanıcılar açısından zorluklar yaşanması doğal karşılanmaktadır.

Bu sorunun yaşanmasının diğer nedeni olarak daha önce faaliyete geçen KKYDP gösterilebilir. Çünkü KKYDP kapsamında hazırlanan projelerde talep edilen belgeler incelendiğinde proje aşamasında istenen belgelerin daha az olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca Türkiye’de proje kültürünün henüz oturmamış olması nedeniyle AB projelerine yeterince ilgi gösterilmemiştir. Özellikle kamu kurumları tarafından hazırlanan çoğu belgenin başvuru aşamasında değil, yatırımın bitirilmesinin ardından, hibe ödemesi aşamasında istenmesinin başvuru döneminde faydalanıcıları rahatlattığı söylenebilir.

Ayrıca Türkiye’deki danışmanlık firmalarının yetersizliği bu hususun önemli etkeni olarak sayılabilir. Danışmanlık hizmetlerinin yetersizliğinin ağırlıklı ortalaması 3,47 (%69,4) olarak hesaplanmıştır (Çizelge 8.12). Koç (2016) çalışmasında, firmaların danışmanlık hizmetlerinden memnuniyetini genel olarak %40 olarak gözlemlemiştir. Daha öncede belirtildiği üzere verilen eğitimler ile bu sorun aşılmıştır. Bunun en büyük göstergesi ise Çağrı Dönemleri boyunca gelen proje sayılarındaki artış gösterilebilir.

Projenin hazırlanması dönemi için verilen başvuru süresinin ve tamamlanması amacıyla verilen yatırım sürelerinin yeterliliği sorgulanmış ve ağırlıklı ortalaması 2,53 (%50,6) olarak hesaplanmıştır (Çizelge 8.12). Bu sonuçla, faydalanıcıların geneli açısından yatırım için verilen sürelerin herhangi bir sorun oluşturmadığı anlaşılmaktadır. Benzer bir şekilde Koç (2016), incelediği işletmelerin genelinde bu oranı %74 olarak bulmuş olup, faydalanıcıların sadece %26’sı açısından proje başvuru, yatırım tamamlama ve ödeme talep paketinin teslimi için belirlenen sürelerinin yetersiz olduğunu düşündüklerini ifade etmiştir.

Başvuru süreleri çerçevesinde oluşan sorunların nedeninin ise, AB Komisyonu’ndan yetki devrinin çok geç alınması nedeniyle Program’ın uygulanmasının 2011 yılı Ağustos ayında başlaması gösterilebilir. Daha ayrıntılı olarak açıklamak gerekirse, Program 2007-2013 yıllarını kapsamakta olup yıllara göre bütçeleme yapılmaktadır.

Herhangi bir yılın bütçesi en fazla ardından gelen üç yılda kullanılabilir (n+3 kuralı). Program kapsamındaki kurumların (TKDK ve Yönetim Otoritesi) AB'den yetki devri alması 2011 yılı Ağustos ayında olmuştur ve ilk çağrıya hemen çıkmıştır. Ancak Program'ın geç başlaması nedeniyle, TKDK'nın çok kısa aralıklarla çağrıya çıkması ve AB fonlarının n+3 kuralına göre dağıtılması gerekliliği bulunmaktadır. Bu nedenle faydalanıcılar hem başvuru döneminde hem de yatırımlarının tamamlanması döneminde sıkıntı yaşamışlardır. Tüm bu çalışmalara rağmen Program'ın ilk uygulandığı yıl yaklaşık olarak 63 milyon Avro AB fonu kullanılmaması nedeniyle kaybedilmiştir.

Program'ın İkinci Uygulama Dönemi'nde benzer sıkıntının yaşanmaması için çağrılara yıllık bazda ve başvuru döneminden en az dört ay önce çıkılması planlanmış ve 2015 yılının Aralık ayında ilk çağrıya çıkmıştır. Fakat çağrının sonuçlanmasına rağmen AB'den yeni dönem için hala yetki devri alınmaması nedeniyle uygun başvurularla sözleşme imzalanamamıştır. Bu durum TKDK'nın imajını zedelemekte olup yatırım yapacak faydalanıcıların planlamalarını da aksatmaktadır.

Ayrıca yatırımların bitirilmesinin ardından hibe alınmasının da faydalanıcılar için genel olarak bir sorun teşkil etmediği gözlemlenmiştir. Fakat yatırımın yapılmasının ardından hibe alınmasının, kırsal alanlarda yaşayan ve finansman kaynakları yetersiz olanların IPARD Programı'ndan yararlanmalarının önünde engel olduğu gözlemlenmiştir. Bu sorunun çözümü için GTHB'nin ve bankaların içinde olduğu bir mekanizmanın geliştirilmesi önerilmektedir.

8.2.4 Yatırımın yapıldığı tedbir

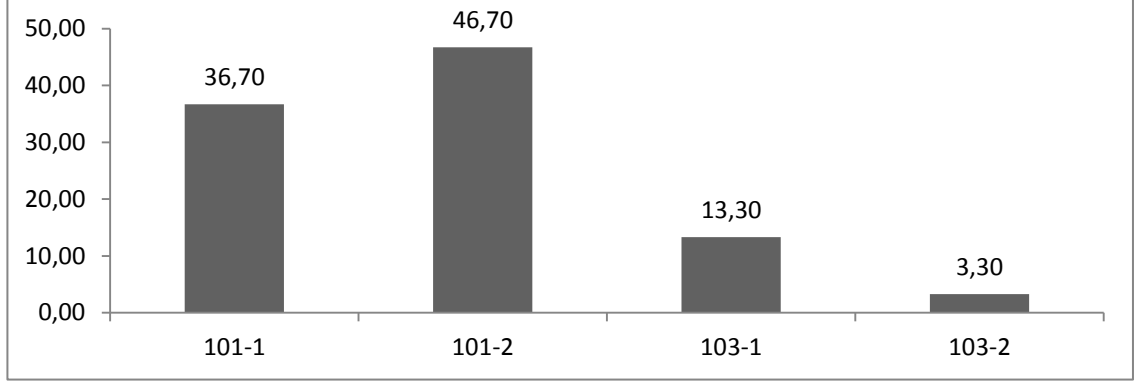
Faydalanıcıların %83,4'ü 101 tedbiri kapsamında desteklendiği görülmüştür (Şekil 8.3). Programın ilerleyen yıllarında da bu eğilim artarak sürmektedir. İzleme Raporu'ndaki verilere göre et ve süt sektörü açısından 1.578 yatırım, üretim amaçlı (101 tedbiri) ve 170 yatırım, işleme amaçlı (103 tedbiri) olmak üzere toplam 1.748 yatırım tamamlanmıştır. Ancak 2.266 yatırım üretim amaçlı (101 tedbiri) ve 319 yatırım işleme amaçlı (103 tedbiri) olmak üzere toplam 2.585 yatırım planlanmaktadır. Planlanan

toplam yatırım tutarı ise 101 tedbirinde 1.451 milyon Avro ve 103 tedbirinde 372 milyon Avro olmak üzere toplam 1.823 milyon Avro'dur.

Programın sonuna gelindiğinde işleme sektörünün üretim sektörüne oranla daha az destek almaya başladığı gözlemlenmiştir. Bunun nedeni olarak Türkiye'de et sektörünün içinde bulunduğu durum gösterilebilir. Tüm Başvuru Çağrı Dönemleri göz önüne alındığında da en fazla destek 101 tedbiri kapsamında verilmiştir. Hatta 101 tedbirine çok fazla başvuru yapılması nedeniyle diğer tedbirlerde kullanılmayan bütçe, 101 tedbirine bütçe transfer edilerek kullanılmıştır. Programın başlangıcında 101 tedbirinin bütçesi yaklaşık olarak %35 düzeyinde iken Programın sonunda bu oran %70'lere dayanmıştır. Türkiye'deki hayvancılık sektörü (kırmızı et üretimi ve süt üretimi) açısından IPARD Programı'nın amacına ulaştığı söylenebilir.

Beyaz et sektöründe ise üretim amaçlı tesislere ihtiyacın üzerinde destek verilmesi nedeniyle beyaz et üreten firmalar düşük kapasite ile çalışmak zorundadır. Bunun sonucu olarak işletmelerin sürdürülebilirliği beyaz et sektörü açısından sorun teşkil etmektedir. Bu sorun IPARD II'nin ilk Başvuru Çağrı Dönemi'nde de yaşanmıştır. Bu nedenle beyaz et sektöründeki yeni işletmelerin desteklenmesi Programdan çıkarılarak sadece modernizasyon kapsamındaki projeler desteklenerek çözüm bulunmaya çalışılmıştır.

İşleme sektörü açısından bakıldığında, verilen desteğin planlanandan daha az olduğu gözlemlenmiştir. Bunun birinci nedeni işleme sektöründe yatırım maliyetinin yüksek olması; ikinci nedeni üretim aşamasının teknik olması sebebiyle daha nitelikli personel gerekliliği; üçüncü nedeni ise pazarlama olanaklarının üretim sektörüne kıyasla daha zor olması ve üretim sektöründe yeni yatırıma daha fazla ihtiyaç duyulmasıdır.

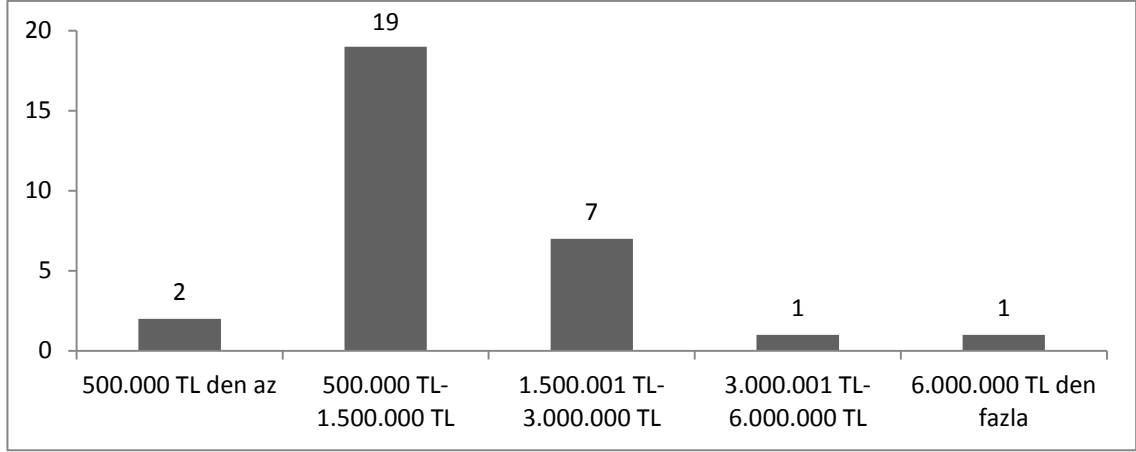
Şekil 8.3 Yatırımın yapıldığı tedbir

8.2.5 Projelerin yatırım değeri

Yatırımların toplam değerinin ağırlıklı olarak 500.000 TL-1.500.000 TL arasında olduğu görülmektedir (Şekil 8.4). Çalışma kapsamındaki yatırımların ortalama maliyet değeri 1.450.000 TL'dir. 2012 yılı ortalama kuru olarak 1 Avro=1.80 TL alındığında maliyet değeri yaklaşık olarak 800.000 Avro olmaktadır. Programın tamamında ise bu değer yaklaşık olarak 700.000 Avro'dur. Bunun nedeni olarak Avro'daki hızlı yükseliş gösterilebilir.

IPARD Programı'nda belirtilen yatırımların alt ve üst limitleri incelendiğinde yapılan yatırımların genellikle üst limitlere yakın olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak faydalanıcıların tek proje ile daha fazla hibe almak amacıyla büyük yatırım yapmaları gösterilebilir. Programın ilerleyen yıllarında da bu eğilim devam etmiştir.

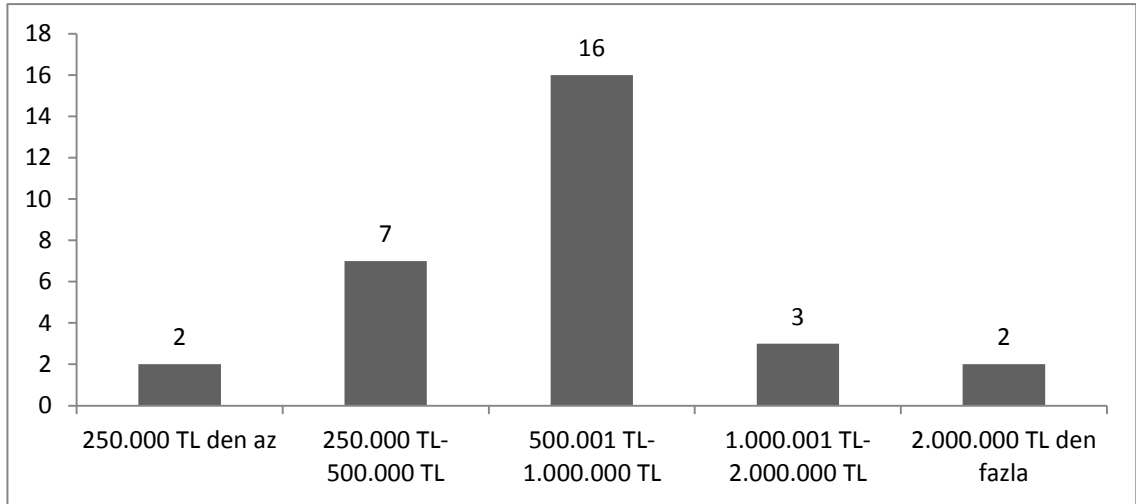
Faydalanıcıların bu şekilde davranmasına ise gerçekte gerek yoktur. Çünkü IPARD Programı, bir faydalanıcının tedbirin üst limitlerini geçmemesi koşuluyla dört proje yapabilmesine olanak sağlamaktadır. Böylelikle yatırım maliyetlerini daha uzun döneme yayarak finansman sıkıntısının yaşanmasının önüne geçilebilir. Daha önce belirtildiği gibi et ve süt sektöründe küçük yatırımcıların Program tarafından desteklenmediği görülmesine rağmen aslında buy olla bunun önüne geçilebileceği söylenebilir.

Şekil 8.4 Projelerin yatırım değeri

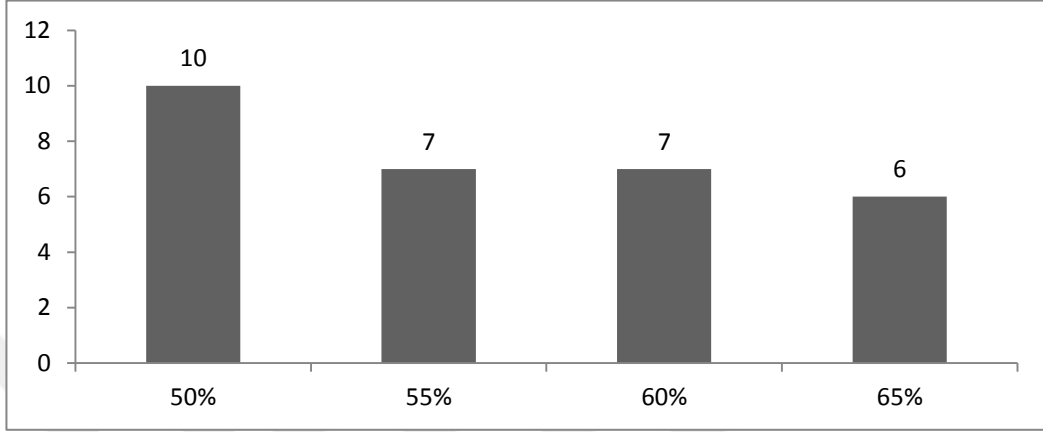
8.2.6 Projelerin hibe miktarı ve oranı

Faydalanıcıların aldıkları hibe miktarlarının %50'den fazlasının 500.000 TL-1.000.000 TL arasında olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 8.5). Çalışma kapsamındaki yatırımlara verilen ortalama hibe ise benzer şekilde 800.000 TL'dir. Avro olarak değeri ise yaklaşık olarak 444.000 Avro'dur. Programın tamamında ise bu değer yaklaşık olarak 356.000 Avro'dur. Bunun nedeni olarak aynı şekilde Avro'daki hızlı yükseliş gösterilebilir.

Şekil 8.5 Projelerin hibe miktarı

Hibe oranları incelendiğinde, dağılımın birbirlerine yakın olduğu görülmüştür (Şekil 8.6). Ayrıca hibe oranları değerlendirildiğinde 101 tedbiri kapsamında 40 yaş altında olanlara verilmekte olan %5 fazladan hibe oranının arttırılmasından 13 faydalanıcının yararlandığı gözlemlenmiştir.

Şekil 8.6 Projelerin hibe oranı

8.2.7 Projelerin diğer özellikleri

Anket yapılan projeler kapsamında 7 yatırım kırsal alanda, 6 yatırım dağlık alanda ve 8 yatırım ise hem kırsal hem dağlık alanda yapılmıştır. Bunların dışında kalan 9 yatırım ise kırsal ve dağlık olmayan alanlarda yapılmıştır. Böylelikle IPARD Programı hedefleri içinde bulunan kırsal veya dağlık alanlara öncelikle yatırım yapılması hedefi %70 oranında tutturulmuş bulunmaktadır. Çalışma kapsamındaki 103 tedbiri yatırımlarının tamamı, kırsal alanların dışındaki bölgelere yapılmıştır. İşleme sektörü ile ilgili olması nedeniyle bahse konu yatırımların kırsal alanlarda yapılması durumunda işletme maliyetlerinin yüksek olacağı ve pazarlama maliyetlerinin artacağı aşikardır.

IPARD Programı'nın onaylanan ilk nühsasında 101 tedbiri kapsamındaki yatırımların sadece kırsal alanlarda yapılması amaçlanmıştır. Ancak daha önceki bölümlerde ifade edildiği gibi başvuru sayısının yetersizliği ve tahsis edilen fonda kayıp yaşanması sonucunda AB Komisyonu ile yapılan müzakerelerle kırsal alan zorunluluğu 101 tedbiri için kaldırılmıştır. Üretim sektörü kapsamındaki 25 yatırım incelendiğinde 15 yatırım kırsal alanlarda yapılmış olup kalan 10 yatırım kırsal alanlar dışında yapılmıştır. Kırsal

alan zorunluluğunun kaldırılması sonucu bu alanlara yapılması gereken yatırımın %40'ı başka bölgelere aktarılmıştır. Bu değişikliğin Program'ın hedefleri doğrultusunda yapılmaması, sadece fon kaybının önlenmesinin amaçlanması ve IPARD II Programı'nda da devam etmesi Program'ın kırsal kalkınmaya yönelik olduğunun sorgulanmasına yol açmaktadır.

Yatırımların 23'ü yeni yatırımdır. Bilindiği üzere IPARD Programının ilk nühsasında yeni yatırımlara destek verilmemektedir. Önceki paragrafta bahsedilen nedenlerden ötürü yeni yatırımların desteklenmesinin önü açılmıştır. Ancak AB standartlarında üretim yapmayan işletmelerin modernizasyonu sağlanamamış ve bu hedef için ayrılan fon kullanılamamıştır.

Söz konusu 101 tedbiri kapsamındaki yatırımlar için kırsal alan zorunluluğunun kaldırılması ve yeni yatırımlara destek verilmesi yönündeki değişikliklerin fon kullanımı açısından yerinde olduğu düşünülmektedir. Ancak IPARD II Programı'nda özellikle 101 tedbiri için kırsal alan zorunluluğunun devam etmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Çünkü adı Kırsal Kalkınma Programı olan bir program öncelikle kırsal alanlara yatırım yapılmasını hedeflemelidir. Bunun önünün açılması için özellikle kırsal alan tanımının da Türkiye şartlarında yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

8.3 Yatırımların Yöre Ekonomisine Katkıları

Desteklenen projeler ile yöre ekonomisine çeşitli alanlarda katkıda bulunulmuştur. Bu alanlar yatırımın yapımı aşaması, finansman aşaması, üretim aşaması olmak üzere üç bölüme ayrılabilir.

8.3.1 Yatırımın yapımı aşamasında yöre ekonomisine katkıları

Faydalanıcıların %96,7'si yapım işlerinde kullanılacak malzeme teminini bulunduğu yöreden karşılayarak inşaat sektörünü desteklemişlerdir (Çizelge 8.13). Yörede faaliyet gösteren inşaat firmaları ile yapım işlerinin karşılanması sonucu bu sektörle bağlantılı

olan diğ er sektörlerde desteklenmiş bulunmaktadır. Böylelikle verilen destekler diğ er sektörlerde de üretim artışına sebep olarak ç arpan etkisi yaratmaktadır. Örnek olarak yapım işlerinde kullanılan malzemelerin (demir, ç imento, beton, vb.) üretiminde ve ticaretinde faaliyet gösteren firmalar ile müteahhitlik faaliyetlerinde bulunan firmalar IPARD ile dolaylı olarak desteklenmiştir. Ayrıca yapı denetim faaliyetlerinde teknik personelin istihdam edilmesi ve yapım işleri faaliyetlerinde istihdam sağlanması ile yörede yaşayanların ekonomilerine katkıda bulunulmuştur. Mühendislik hizmetleri ve danışmanlık hizmetleri açısından da IPARD Programı ile yeni iş olanakları oluşturulmuştur. IPARD ile özellikle inşaat mühendislerinin modern tarım işletmeleri kurulması konusunda deneyimlerini arttırdıkları söylenebilir. Sonuç olarak IPARD sadece üretim faaliyetlerinde değı l, işletmelerin kurulmasında da yerelde ekonomik katkıları bulunan bir programdır.

Çizelge 8.13 Yapım işlerinin yöreden karşılanma durumu

Yapım İşlerinin Yöreden Karşılanma Durumu	Sayı	%
Evet	29	96,7
Hayır	1	3,3
Kısmen	-	-
Toplam	30	100,0

Ayrıca faydalanıcıların %73,4'ü kısmen ve %13,3'ü tamamen olmak üzere %86,7'si yatırım kapsamındaki makine ve ekipmanını yerel ürünlerden ve yerel tedarikçilerden sağlayarak bu sektörlerde de yörelerine ekonomik olarak katkı sağlamışlardır (Çizelge 8.14). Böylelikle söz konusu makine ve ekipmanların üretiminde istihdamın ve ticaret hacminin arttığı gözlemlenmektedir. Diğ er yandan yatırımların üretim aşamasına geçmelerinden sonra da makine ve ekipmanlara olan ihtiyaçların süreceğı düşünüldeğ ünde bu desteğ in devam edeceğı söylenebilir.

Çizelge 8.14 Makine ve ekipmanın yöreden karşılanma durumu

Makine ve ekipmanın yöreden karşılanma durumu	Sayı	%
Evet	4	13,3
Hayır	4	13,3
Kısmen	22	73,4
Toplam	30	100,0

Yapılan açıklamalar ışığında IPARD Programı ile et ve süt sektörüne yapılması planlanan yatırım miktarı yaklaşık olarak 1.823 milyon Avro'dur. Her halükarda yatırımların yöreye yapılması nedeniyle ekonomik olarak katkı sağlanmıştır. Ayrıca yatırımın yapımı aşamasında alınan hizmetlerin ve hammaddenin çoğunlukla yöreden sağlanması, ekonomik katkı sadece sermaye olarak değil istihdam ve yan sanayi üretiminde de artış olarak kendini göstermektedir.

8.3.2 Yatırımın finansman aşamasında yöre ekonomisine katkıları

Yatırım finansmanında kullanılan kaynaklar incelendiğinde faydalanıcıların %83,3'ü özkaynaklarının yanı sıra kredi kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuç, hibe verilmesi sayesinde yatırım yapmayı düşünmeyen faydalanıcıların, şartlarını zorlayarak ve kredi kullanarak yatırım yaptıklarını göstermektedir.

Kredi kullanım mekanizmasının daha aktif hale gelmesi durumunda yatırımların artması sağlanabilir. Bu kapsamda TKDK tarafından bankalar ve tarım kredi kooperatifleri ile IPARD Programı'na başvuran faydalanıcıların desteklenmesi amacıyla protokoller yapılarak önemli bir adım atılmıştır. Bu mekanizma özellikle küçük yatırımcıların desteklenmesi amacıyla daha da geliştirilmelidir. Ayrıca kredi kullanımının küçük yatırımcı için kolaylaştırılması durumunda başvuru sayısı artacak ve daha fazla kişinin IPARD Programı'ndan faydalanması sağlanacaktır. Ancak küçük yatırımcı için kredi temininde istenen teminatların karşılanamaması da sistem açısından bir sorun yaratmaktadır.

8.3.3 Yatırımın üretim aşamasında yöre ekonomisine katkıları

IPARD Programının yöreye en büyük katkısının istihdam yaratmak olduğu görülecektir (Çizelge 8.15). Yaratılan bu istihdam ile yöreden göçün engellenerek kırsal alanların ekonomik olarak güçlenmesi sağlanacaktır. Koç (2016) çalışmasında, faydalanıcıların %85,71'inin IPARD ve benzeri desteklerin varlığı halinde yörenin gelişeceğini ve kentlere olan göçün azalacağını söylediğini tespit etmiştir.

Yatırımlarda çalışan personel sayısı incelendiğinde, 37'si kadın ve 174'si erkek olmak üzere toplamda 211 personelin istihdam edildiği ve proje başına ortalama 7 personel istihdamının sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda belirtilen personel sayıları devamlı istihdam edilen personeldir. Ayrıca dönemsel istihdam edilen personel değerlendirmeye alınmamıştır. Projelerin toplam maliyetine bakıldığında, bir kişinin istihdamı için yapılan yatırım yaklaşık olarak 206.000 TL olarak hesaplanmıştır. Özellikle et ve süt sektörü kapsamındaki yatırımların büyük yatırımlar olması ve gelişmiş teknolojileri kullanması sonucunda daha az istihdam sağladığı ifade edilebilmektedir. Asoğlu ve Binici (2015) çalışmalarında, KKYDP ve benzeri projeler ile istihdam sağlanmasında ve gelirlerde önemli artışlar sağlandığını ifade etmişlerdir.

İşletmelerin modern işletmeler olması nedeniyle emek yoğun üretim terk edilmiş olup istihdam edilenlerin çalışma koşullarının düzeldiği faydalanıcıların %36,7'si tarafından tamamen ve %63,3'ü tarafından kısmen olmak üzere % 100'ü tarafından kabul görmüş bulunmaktadır. Bu sayede sektörde istihdam edilenler refah düzeyi daha yüksek koşullarda çalışmaktadırlar.

IPARD amaç hiyerarşisinde Eksen 1 için, IPARD'ın özel amacının; tarımsal işletmelerin rekabet ve sürdürülebilirliklerin artırılması, aynı zamanda çevre koruma, kamu sağlığı, hayvan refahı, hayvan sağlığı ve iş güvenliği konularında Birlik standartlarına ulaştırılması olduğu belirtilmektedir. Faydalanıcıların %50'sinden fazlası tarafından, IPARD Programı'nın özel amacı olarak ifade edilen AB standartlarında üretim yapılmasının ürünlerin katma değerinde artış sağladığı, et ve süt üretiminin

arttığı, çevre ile doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımının sağlandığı kesinlikle kabul görmüş bulunmaktadır.

Faydalanıcıların %60'ı tamamen %30'u kısmen olmak üzere %90'ı IPARD Programı ile desteklenen yatırımlar ile yöredeki üretimin arttığını ifade etmiştir (Çizelge 8.15). Aynı zamanda IPARD Programı sayesinde yörelerindeki üretimin artırılması ile ülke ekonomisine katkıda bulunduğu belirtilmiştir. Gülçubuk vd. (2015) çalışmaları kapsamındaki illerin et ve süt üretimlerinin oranlarını incelediklerinde faydalanıcılar benzer bir şekilde üretim artışı olduğunu ifade etmişlerdir.

Faydalanıcıların %50'si kesinlikle %43,3'ü kısmen olmak üzere IPARD Programı ile ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve coğrafi fırsat eşitsizliğinin azalmasının sağlanabileceğini ifade etmiştir (Çizelge 8.15). Buradaki önemli nokta ise Program'ın coğrafi kapsamının bahse konu fırsat eşitsizliğini giderecek şekilde düzenlenip düzenlenmediğidir.

Programda 42 ilin seçimi aşamalarının nasıl olduğu anlatılmıştır. Bu illerin seçimi için kullanılan kriterlerin ne kadar doğru olduğu hususu ise tartışmalıdır. Çünkü IPARD bir kırsal kalkınma programı ise gerçekte bu programa ihtiyacı olan illerin seçilmediği görülmektedir. Ayrıca illerin ihtiyaçlarının göz önüne alınması gerekmektedir. Böylelikle ihtiyaçlar doğrultusunda KKYDP gibi illerin herbiri için ayrı bütçe tahsisi yapılarak zaten ekonomik olarak geri olan illerin daha fazla desteklenmesi sağlanabilecektir. IPARD II Programı'nda da benzer şekilde aynı 42 il seçilmiş ve illerin ihtiyaçları göz ardı edilmiştir.

Çizelge 8.15 IPARD Programı'nın yöreye katkıları

IPARD Programının Yöreye Katkıları	Evet	Hayır	Kısmen	Toplam
İstihdam yaratması	28	-	2	30
İstihdam yaratılarak kırsal alandan göçün azalması	8	3	19	30
Üretimin AB standartlarında yapılması ile ürünlerin katma değerinin artması	17	3	10	30
Üretimin AB standartlarında yapılması ile et ve süt ürünlerinin üretiminin artması	18	3	9	30
Üretimin AB standartlarında yapılması ile çevrenin ve doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması	16	4	10	30
Modern tesisler ile çalışanların istihdam koşullarının iyileşmesi	11	-	19	30
Yörenin ülke ekonomisine katkısının artması	28	-	2	30
Yörede yaşayanların yaşam kalitesinin yükselmesi	10	3	17	30
Ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve coğrafi fırsat eşitsizliğinin azalması	15	2	13	30

Desteklenen projelerin kapasite kullanımları incelendiğinde (Çizelge 8.16); hali hazırda 20 işletme, kapasitelerinin %50'sinin üzerinde üretim gerçekleştirmektedir. 10 işletmede ise kapasite kullanımını %25-50 arasındadır. Üretim yapmayan işletme bulunmamaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi faydalanıcılar en üst miktarda hibe almak için kapasite sınırının en üstüne yakın projeler sunmaktadır. Bu nedenle hem kendi mali durumlarını zorlamakta hem de hibelerden daha fazla kişinin yararlanmasının önüne geçmektedirler. Sermayelerinin büyük bölümü ile yatırım yapmalarından dolayı işletme sermayeleri azalmakta ve bu nedenle tam kapasite ile

üretim yapmaları zorlaşmaktadır. Çalışmada çıkan sonuç da bunu desteklemektedir. Eğer daha küçük çapta işletmeler yapılırdı kullanılmayan bu atıl kapasite hem yöre hem de ülke ekonomisine kazandırılabilirdi. Bu konuda uygulamada bazı değişikliklerin yapılması ile faydalanıcıların daha küçük yatırımları yapması teşvik edilirse bu sorun ortadan kaldırılabilir.

Çizelge 8.16 Yatırımların kapasite kullanım oranları

Kapasite kullanım oranı	Sayı	%
%50'nin üzeri	20	66,7
%25-50	10	33,3
Toplam	30	100,0

8.4 Faydalanıcıların IPARD Programı'ndan Beklentileri

IPARD Programına başvurmakta beklenenleriniz nelerdir? sorusuna verilen cevapların dağılımı gösterilmektedir (Çizelge 8.17).

Çalışma kapsamındaki faydalanıcıların tamamı yatırım maliyetini azaltmak amacıyla IPARD Programı'na başvurduklarını ifade etmişlerdir. Böyle bir sonucun çıkması doğaldır. Çünkü özellikle 101 tedbirinde %65'e kadar yatırım miktarı azaltılabilmektedir. Ayrıca IPARD Programı ile verilen hibelerin %75'inin AB katkısı olması nedeniyle yatırım için hazırlanan projenin kapsamındaki tüm giderlerden KDV muafiyeti bulunmaktadır. Ayrıca 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nda yapılan değişiklikle faydalanıcıların aldıkları hibelerden gelir vergisinin alınmasından da vazgeçilmiştir. Dolayısıyla faydalanıcılar hem vergi muafiyetleri hem de verilen hibeler ile yatırımlarını çok daha az maliyetle gerçekleştirmişlerdir.

Mevcut tesisini yenilemek amacıyla olanların oranı %23,3'tür ve bunlar modernizasyon kapsamında başvuruda bulunanlardır. % 76,7'si ise yeni işletme kurulumu için başvuruda bulunmuştur. Program kapsamında sadece modernizasyona destek verilmesi planlanmışken başvuru sayısının çok düşük düzeyde kalması nedeniyle bu uygulamadan

vazgeçilerek yeni işletmelerin kurulmasına da destek verilmeye başlanmıştır. Program'ın ilerleyen yıllarında modernizasyon kapsamında başvuru yapan faydalanıcıların oranları daha da düşmüştür. Dolayısıyla Program'ın ana amaçlarından biri olan AB standartlarına uygun işletme sayısının artırılmasına ulaşma hedefi tutturulamamış olmasına rağmen söz konusu standartlarda üretim yapan işletmelerin sayısı arttırılmıştır.

Yeni bir sektörde üretim yapmak cevabını verenlerin oranının %53,3 olduğu gözlemlenmiştir. Böylelikle et ve süt sektöründe faaliyette bulunmayan müteşebbüslerin sektöre yatırım yapması sağlanmıştır. Program ile sektörde faaliyet gösterenlerin işletmelerini modernize etmelerinin amaçlandığını belirtilmiştir. Ancak görülüyor ki faydalanıcıların yaklaşık yarısı sektörde faaliyet göstermemelerine rağmen hibe almaktadır. Bu sonuç dağıtılan hibelerin yaklaşık olarak yarısının gerçek sahiplerine ulaşmadığını gözler önüne sermektedir.

Yönetim Otoritesi ve TKDK'nın özellikle IPARD II Program'ındaki asıl hedefi, 2014-2020 dönemi için ayrılmış olan fonların gerçek hak sahipleri tarafından kullanılması için gerekli önlemleri alarak ihtiyaç duyulan düzenlemeleri yapmak olmalıdır. Ancak şu ana kadar böyle bir çabanın gösterildiğine dair bir izlenim edinilmemiştir.

Programın amaçlarından birisi olan AB standartlarında üretim yapmak amacına faydalanıcıların %50'si kısmen olmak üzere tamamı olumlu bakmaktadır. Faydalanıcıların asıl amaçlarının bu olmamasına rağmen üretime başlanmasından sonra Birlik standartlarının üretimi arttırdığı ve standartlarda yapılan üretim ile ürünlerin pazar değerinin daha yüksek olduğu ifade edilmiştir.

Son olarak işletmelerin büyütülmesi için IPARD Programı'na başvurma amacı taşıyan faydalanıcıların oranı %40'dır. Bu faydalanıcılar IPARD Programı destekleri sayesinde işletmelerini büyütmüş ve üretimlerini arttırmışlardır. İşletmelerin büyütülmesi sadece var olan işletmelerin kapasitesinin artırılması veya modernizasyonunun sağlanması ile değil yeni bir işletme kurulması yolu ile de yapılabilmekte olup beş faydalanıcı bu yolu seçmiştir.

Çizelge 8.17 Faydalanıcıların IPARD Programına başvurmakta beklenenleri

Faydalanıcıların Beklentileri	Evet		Hayır		Kismen		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yatırımın maliyetini azaltmak	30	100,0	-	-	-	-	30	100,0
Mevcut tesisi yenilemek	7	23,3	23	86,7	-	-	30	100,0
AB standartlarında üretim yapmak	15	50,0	-	-	15	50,0	30	100,0
Küçük işletmeden orta büyüklükteki işletmeye geçmek	12	40,0	16	53,3	2	6,7	30	100,0
Yeni bir sektörde üretim yapmak	16	53,3	14	46,7	-	-	30	100,0

IPARD Programına tekrar başvurmayı düşünüyor musunuz? sorusuna faydalanıcıların %63,3'ü "evet" cevabını vermiştir. Bu faydalanıcıların %63,1'i kapasite arttırımı yapmak, %31,6'ü varolan tesis ile entegre bir tesis kurulumu yapmak, %21'i ise IPARD Programı kapsamındaki farklı bir sektörde faaliyet göstermek amacıyla başvuru yapabileceğini ifade etmişlerdir. "Evet" oranının bu kadar yüksek çıkması Programın uygulamaya başlanması sırasında yaşanan sıkıntıların büyük oranda giderildiğini göstermektedir. Ayrıca bu durum sektörde hala potansiyelin olduğunu ve yatırım yapılabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Aynı soruya faydalanıcıların % 36,7'si "hayır" cevabını vermiştir. Bu faydalanıcılardan %27,2'si başvuru aşaması, proje hazırlama aşaması ve proje uygulama aşamasındaki prosedürlerin zorlayıcı olmasını, %18,2'si et ve süt sektöründeki dalgalanmaları, %54,5'i ise finansman kaynaklarının yetersiz olmasını neden olarak göstermektedir. Burada önemli olan "hayır" cevabını verenlerin %54,5'inin finansman bulması halinde tekrar başvuru yapabileceğidir. Dolayısıyla gerçekte faydalanıcıların sadece %16,7'sinin tekrardan IPARD Programı'na başvuru yapmayı düşünmediği söyleyebilir. Koç (2016) incelediği işletmelerin %82,86'sının tekrar destek almak için başvuruda

bulunma düşüncesinde olduğunu, %12,86'sının başvuru yapmayı düşünmediklerini belirtmiştir. Sonuç olarak IPARD Programı faydalanıcılarının %83,3'ünün beklentilerini karşılamıştır.

Sizce küçük yatırımcı IPARD Programı'na proje hazırlayabilir mi? sorusuna faydalanıcıların %20'si "evet" cevabını vermiştir. "Hayır" cevabı veren faydalanıcıların %72'si yatırımın yapılmasının ardından hibe alınmasının faydalanıcıları zorladığını, %60'ı proje hazırlamanın zor ve mali olarak külfetli olduğunu, %32'si ise yatırımın yapılması ve ödeme talep paketinin hazırlanması sırasındaki prosedürlerin zorlayıcı olduğunu neden olarak göstermiştir.

Program'ın ikinci döneminde özellikle bu sorunun üzerine gidilmesi gerekmektedir. Daha önce bahsedildiği üzere Türkiye'deki danışmanlık sisteminin geliştirilmesi ve finansman kaynaklarının özellikle küçük yatırımcı için arttırılması ile bu sorun büyük ölçüde çözülecektir. Böylelikle IPARD Programı'ndan daha fazla kişi faydalanacak ve kırsal alanların hem ekonomik hem de sosyo-kültürel olarak gelişmesi sağlanabilecektir.

9. SONUÇ ve TARTIŞMA

IPARD Programı, AB kırsal kalkınma ve OTP uygulamalarına hazırlık yapmak, tarımsal işletmelerin işleme ve pazarlama zincirinin AB standartlarına ulaşmasına destek vermek, kırsal alanların gelişmesine ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine katkıda bulunmak ve AB'ye üyelik yolunda Tarım ve Kırsal Kalkınma faslına yönelik uyum çalışmalarını hızlandırmak amacıyla hazırlanmış olmasına rağmen uygulamanın başlaması ile yaklaşık olarak %70 oranında et ve süt sektörüne yönelik bir destekleme programı haline dönüşmüştür.

Et ve süt sektörü açısından küçük ve orta ölçekli işletmelerin uzun dönemde ekonomik sürdürülebilirlik eşliğini aşmalarının sağlanması, tesislerin kalite ve hijyen koşullarının geliştirilmesi (hayvan refahı kuralları ile örtücek biçimde), üretim ve işleme aşamalarında AB standartlarında üretim yapılması IPARD Programı'nın öncelikleri arasında bulunmaktadır. Program ile desteklenen işletmelerde, söz konusu AB standartlarına ulaşıldığı görülmektedir. Çünkü yapılan yatırımların projelendirilmesi bu standartlar ışığında yapılmaktadır. Ancak özellikle 101 tedbiri kapsamındaki yatırımlarda AB üye ülkelerinde olmayan standartlar Ülkemizde uygulanmaya başlanmıştır. Bunun en somut örneği ise gübre yönetimi ve hayvan refahı için gerekli standartlardır. Bu konularda AB'de bile bütün ülkeleri kapsayan bir standart olmamasına rağmen TKDK tarafından uygulanan standartlara göre proje istenmiştir. Örneğin üretilen bu standartlara göre tüm 101 yatırımlarında gübre çukuru yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Buna karşın ne yazık ki işletmelerde bunun neredeyse hiç kullanılmadığı gözlemlenmiştir. Çünkü amaç gübrenin çevre koşullarına zarar vermeden yönetimini sağlanması iken TKDK uyguladığı bu standartla hiç kullanılmayan gübre çukurlarının yapılmasına neden olmuştur. Hayvan refahı konusunda da aynı şekilde TKDK tarafından hayvanların yaşam alanlarının özelliklerinin yanısıra boyutları da belirlenmiştir. Benzer bir şekilde hayvan refahı için standartlarda yaşam alanlarının boyutlarına yönelik bir ölçü belirtilmemiştir.

103-1 tedbiri kapsamında kalite ve hijyen standartlarında üretim yapıldığı gözlemlenmiştir. Ancak çiğ süt konusunda Türkiye’de bu standartlarda üretim çok sınırlı düzeydedir. Bu nedenle işleme sektörü için çiğ sütte bir istisna getirilerek ürünlerin üretiminde AB standartları aranmasına karar verilmiştir.

Bu çalışma ile IPARD Programı’nın özellikle et ve süt sektörüne yönelik destekleri ile yerel ekonomik kalkınmaya etkisi irdelenmeye çalışılmıştır. IPARD Programı destekleri ile et ve süt sektöründe üretim ve işleme tesisleri kurulması yönünde yatırımların yapılması ile özellikle istihdam olanaklarının artırılmasının yanısıra tarım ve hayvancılık sektörü dışındaki diğer sektörlerin (inşaat, alet-ekipman, alt-yapı, hizmetler vb.) de olumlu etkilenmesi sağlanmıştır. Ayrıca üretilen et ve süt ürünleri ile yerelde ekonomik değer oluşturularak ülke ekonomisine de katkıda bulunulmuştur.

IPARD Programı kırsal alanların ekonomik kalkınmasına, et ve süt sektörü dışındaki sektörler aracılığıyla katkıda bulunmuştur. Programın kırsal alanların kalkınmasına ve yerel ekonomik kalkınmaya olan etkilerini istihdam yaratma, tarım dışı sektörlerin yanısıra yan sanayiye katkı sağlama, küçük işletmeler yerine sürdürülebilir ölçekteki işletmeler ile üretimin artırılması ve teknolojinin kullanılarak Türkiye standartlarının üzerinde üretimin sağlanması, girişimciliğin teşvik edilmesi, proje hazırlama kültürünün artırılması, kaliteli ve sağlıklı üretimin yaygınlaştırılması ve işletmelerde daha uzman personelin istihdam edilmesinin sağlanması olarak ifade edilebilir.

İstihdam üzerindeki etkisi:

Çalışma kapsamında elde edilen veriler doğrultusunda IPARD Programı ile et ve süt sektöründe işletme bazında ortalama 7 personel istihdamı sağlanmaktadır. Özellikle süt sektöründeki yatırımlarda işletmelerdeki istihdam sayılarının daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Halihazırda desteklenecek projeler ile istihdam sayıları artmaya devam edecektir. Ayrıca desteklenen işletmelerin modern işletmeler olması nedeniyle kırsal alanlarda nitelikli personelin istihdamı da sağlanmıştır.

Yan sanayi üzerindeki etkisi:

Program ile et ve süt sektöründe yatırım yapılması ile sektörün girdilerini üreten (yem sanayi, hayvan sağlığına yönelik sektörler ve et ve süt sektörü kapsamındaki makine ve ekipmanların üretiminin yapıldığı sektörlerde) yan sanayide de üretimi arttırmıştır.

Tarım dışı sektörler üzerindeki etkisi:

Araştırma kapsamındaki yatırımların inşası aşamasındaki ana maliyet unsuru olan yapım işlerini yöreden sağlamaları ile yereldeki inşaat sektörünün desteklenmesini sağlamaktadır. Ayrıca işletmelerin faaliyete geçmesi ile üretimin artması sonucunda inşaat sektörünün yanısıra ulaştırma ve pazarlama sektörlerine de katkı sağlanmaktadır.

İşletmelerinin sürdürülebilirliği üzerine etkisi:

IPARD Programı kapsamında desteklenen projelerde başvuru dosyasında iş planı hazırlanması istenmektedir. Bu şekilde faydalanıcılar işletmelerinin desteklenmesinin ardından yapacakları faaliyetleri planlamaktadırlar. TKDK tarafından yapılan analizler sonucunda iş planı uygun bulunan projeler destekleme kapsamına alınmaktadır. Desteğin verilmesinin ardından beş yıl süren bir izleme dönemi boyunca işletme kontrol edilmektedir. Ayrıca destek alan faydalanıcılara TKDK tarafından işletmelerinin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla eğitimler verilmektedir.

Üretimin arttırılması üzerine etkisi:

IPARD Programı ile desteklenen işletmelerde AB standartları bulunması sonucunda verimli bir şekilde katma değerli ürünler üretilmektedir. Bunun yanısıra kurulan her işletme ile Program kapsamındaki illerde et ve süt üretiminde artışlar olacağı aşikardır.

Girişimcilik üzerine etkisi:

Destek kapsamında verilen hibe miktarları ve hibe oranlarının yüksekliği girişimciliği özendirilmektedir. Program aracılığıyla desteklenen faydalanıcıların sektör geçmişleri incelendiğinde %50'sinin farklı sektörlerde faaliyet gösterirken et ve süt sektöründe yatırım yaptıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca söz konusu faydalanıcıların faaliyet gösterdikleri bölgeler kırsal alanlarda olmamasına rağmen Program vasıtasıyla kırsal alanlara yatırım yapmaktadırlar.

Proje hazırlama kültürü üzerine etkisi:

Türkiye'de et ve süt sektöründe bu büyüklükte daha önce destek verilmemesi Programın ilk yıllarında, proje hazırlama aşamasında ve deneyimli danışman bulunmasında sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur. Ancak TKDK ve TRGM tarafından verilen eğitimler ile bu sorun çok kısa bir zamanda aşılarak Çağrı Dönemlerinin bütçelerini aşan miktarda nitelikli projeler alınmaya başlanmıştır. Ayrıca Programın ilk yılında bahsekonu eğitimlere katılan danışman sayısı yaklaşık olarak 100 kişiyken 2015 yılında yapılan son eğitime 800 danışman katılım sağlamıştır.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında IPARD Programı hedeflerinden, tarımsal işletmelerin işleme ve pazarlama zincirinin AB standartlarına ulaşmasını sağlamak ve kırsal alanların gelişmesine, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine katkıda bulunmak hedeflerine ulaşıldığı söylenebilir.

Faydalanıcıların beklentileri incelendiğinde sırasıyla yatırım maliyetini azaltmak, AB standartlarında üretim yapmak, yeni işletme kurmak veya işletmeyi yenilemek, yeni bir sektörde girişimde bulunmak ve işletmenin kapasitesini arttırmak olarak özetlenebilir.

Yatırım maliyetini azaltmak:

Faydalanıcıların Programdan en büyük beklentisi yatırım maliyetlerini azaltmak yönünde olmuştur. Araştırma kapsamındaki faydalanıcıların tamamı yatırım maliyetini azaltmak amacıyla IPARD Programına başvurduklarını ifade etmişlerdir. Program ile hem işletmenin kurulum maliyeti düşmüş hem de dış kaynaklı bir hibe programı olması nedeniyle vergi avantajı sağlanmıştır.

AB standartlarında üretim yapmak:

Faydalanıcıların %50'si kısmen olmak üzere tamamının ikinci sıradaki beklentisinin AB standartlarında üretim yapmak olduğu anlaşılmaktadır. Faydalanıcıların asıl amaçlarının bu olmamasına rağmen üretime başlanmasından sonra Birlik standartlarının üretimi arttırdığı ve söz konusu standartlarda yapılan üretim ile ürünlerin pazar değerinin daha yüksek olduğu ifade edilmiştir.

Yeni işletme kurmak veya işletmeyi yenilemek:

Faydalanıcıların %76,7'si yeni işletme kurulumu için Programa başvuruda bulunmuşlardır. Ayrıca yeni bir sektörde üretim yapmak amacı taşıyan faydalanıcıların oranı %53,3'dür. Bu sonuçlardan anlaşılacağı üzere faydalanıcıların %23,4'ü sektörde faaliyet göstermekte iken yeni bir işletme kurarak tesisini yenilemiştir. Bunun dışında faydalanıcıların %23,3'ü ise mevcut tesisini yenilemek beklentisi ile başvuruda bulunmuştur. Dolayısıyla faydalanıcıların %46,7'si modern üretim ve işleme tekniklerini kullanarak işletmelerindeki verimliliği arttırmaya çalışmışlardır.

Yeni bir sektörde girişimde bulunmak:

Yeni bir sektörde üretim yapmak amacı taşıyan faydalanıcıların oranı %53,3'dür. Özellikle günümüzdeki et ve süt sektörünün durumu ve verilen hibeler nedeniyle faydalanıcılar söz konusu sektörlere yatırım yapmışlardır.

İşletmenin kapasitesini arttırmak:

İşletmenin kapasitesini arttırmak için IPARD Programı'na başvuran faydalanıcıların oranı %40'dır. Bu faydalanıcılar IPARD Programı destekleri sayesinde işletmelerini büyütmek ve üretimlerini arttırmak beklentisi ile Program'a başvuruda bulunmuşlardır. İşletmelerin büyütülmesi amacıyla başvuruda bulunan faydalanıcılar sadece var olan işletmelerin kapasitesinin artırılması veya modernizasyonunun sağlanması ile değil yukarıda bahsettiğimiz üzere yeni bir işletme kurulması yolu ile de bu amaçlarına ulaşabilmektedirler.

IPARD Programı'nın Türkiye açısından tarım sektörünün bütün sorunlarına çözüm olmasını ve kırsal kalkınmayı sağlamasını tek başına gerçekleştirmesinin mümkün olmadığı aşikardır. IPARD Programı'nın amacı aday ülkelerde belirlenen faaliyet alanında bütün sorunların çözümünü üstlenmek değil, üyelik süreciyle birlikte karşılaşılabilecek olan idari yapılanma ve uygulama niteliklerine yakınlık oluşturulması ve bu kapsamda aday ülkede AB işleyiş mekanizmalarına farkındalık yaratılmasıdır.

IPARD Programı'nın bölgesel bir kalkınma programı olmaması, sadece proje bazlı hibe programı olması, illerin seçiminde kullanılan kriterlerin uygun olmaması, Program kapsamında seçilen illerin arasında kırsal alanların desteklenmesine ihtiyaç duyulan illerin hepsinin olmaması, yapılan yatırımların sadece kırsal alanları kapsamaması ve KKYDP benzeri illere tahsis edilen destekleme bütçesinin olmaması nedeniyle nispeten daha gelişmiş bölgelere yapılan yatırımlar, gelişmemiş bölgelere oranla fazla olmaktadır. Bunun sonucu olarak kırsal alanları geri kalmış iller ile diğerleri arasındaki ekonomik ve sosyo-kültürel dengesizliklerin kapanma olasılığı mümkün görünmemektedir. Yukarıda sayılan nedenlerden ötürü illerin seçim kriterlerinde değişiklik yapılması gerekmektedir.

IPARD Programı veya benzeri bir programın uygulanması sırasında oluşacak operasyonel maliyetlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu amaçla oluşturulacak yapının örgütlenmesinin şu anda faaliyet gösteren TKDK'nın il koordinatörlüğü yapılanması yerine, Kalkınma Ajansları şeklinde ve Düzey 2

seviyesinde oluşturulması ile desteklerin daha uygun maliyetle verilebileceği düşünülmektedir.

Türkiye'deki daha önce uygulanmış ve halen uygulanmakta olan kalkınma programları incelendiğinde, söz konusu programların tüm ülkeyi kapsamadığı sadece belirli bölgeleri veya illeri kapsadığı görülmektedir. Ayrıca bu programların uygulanması için kurulmuş kamu kurumları (Kalkınma Ajansları, Bölge Kalkınma İdareleri) arasında herhangi bir koordinasyon da bulunmamaktadır. Söz konusu kurumlar sadece kurulmuş olduğu alanlarda ve farklı sektörlerde destekler vermektedir.

Çalışma kapsamında Türkiye'de kırsal kalkınma amacıyla politikalar üreten Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın hazırladığı ve Yüksek Planlama Kurulu tarafından onaylanan politika belgelerinin içerikleri incelenmiştir. Bu belgelerin stratejik amaçları doğrultusunda hazırlanan ve hepsini kapsayan bir kırsal kalkınma programının olmadığı gözlenmiştir. Çalışmada daha önce belirtildiği üzere bu desteklemelerin entegre kırsal kalkınma yaklaşımı ile planlanarak verilmesi sağlanabilir. Bu nedenle kırsal alanlara yönelik desteklerin tamamını kapsayan bir programa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu program UKKS II'nin stratejik amaçları doğrultusunda entegre kırsal kalkınma yaklaşımı ile hazırlanmalıdır. Entegre kırsal kalkınma yaklaşımı ve UKKS II'nin stratejik amaçları arasında tam bir ilişki söz konusudur.

Bu amaçların tek bir kurum hatta GTHB ile gerçekleştirilmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle Türkiye'de ana görevi kırsal kalkınma amacıyla kırsal alanlara yönelik planlama yapmak, bu planlamalar ışığında kapsamlı bir program hazırlamak ve programın uygulanması aşamasında görev alacak diğer kamu kurumlarının koordinasyonunu sağlamak amacıyla Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü'nün kurulması gerekmektedir. Bu amaçla, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün Toprak ve Su Genel Müdürlüğü ve Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü olarak ikiye ayrılması ile kırsal kalkınma kavramının çok boyutlu bir şekilde özellikle ekonomik, sosyal, kültürel ve fiziksel olarak ele alınması ile başarıya ulaşılabileceği düşünülmektedir.

Son söz olarak;

IPARD Programı'nın kırsal kalkınma programı olarak görülmesi yerine kırsal kalkınmanın sağlanmasında olumlu etkileri olan bir program olarak nitelenmesi daha doğru olacaktır. Ayrıca, IPARD Programı'nın etkinliğinin artırılması ve Türkiye'nin kırsal alanlarının kalkınması için kırsal alanı bütün olarak ele alan ve kalkınmayı tüm boyutlarıyla gerçekleştirme amacını içeren EKK yaklaşımının kullanılması gerekmektedir. Bu nedenle uygulanacak olan yaklaşımda illerin seçimi, uygulanacak tedbirlerin illere göre dağılımı, uygulanabilecek sosyal ve kültürel projeler, kırsal alanlara yönelik verilen tüm kamu hizmetlerinin koordinasyonu, bu hizmetlerin operasyonel maliyetleri, kaynakların verimli bir şekilde kullanılması için gerekli bütçeleme, izleme ve değerlendirme sistemlerinin kurulumu ön planda tutulmalıdır.

Türkiye'de bu kapsamda hazırlanan Kırsal Kalkınma Planı'nın ve İzleme Komitesinin daha etkin şekilde kullanılması gerekmektedir. Böylelikle Plan'ın hazırlanması ve izlenmesinden sorumlu olan GTHB'nin kırsal kalkınmada ana aktör olması sağlanarak diğer Bakanlıkların kırsal alanlarda planladıkları ve gerçekleştirdikleri faaliyetleri koordine edebilmesinin önü açılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akın, S. 2008. Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınmaya Yönelik Mali Yardımlar Değişimler ve Türkiye'nin Uyum Çalışmaları. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Alagözoğlu, A. 2010. Türkiye'deki Entegre Kırsal Kalkınma Projelerinin Sosyal Kalkınma Boyutu: Erzurum Entegre Kırsal Kalkınma Projesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Altınkaya, Ö. C. 2007. Yerel Ekonomik Kalkınma Girişimi Ve Etkileri Beypazarı Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Anonim. 2003. 2004-2006 Ön Ulusal Kalkınma Planı. DPT, Ankara.
- Anonim. 2006a. 2007-2013 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi. DPT, Ankara.
- Anonim. 2006b. web sitesi: http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e406957d45fcb6c-_ek.pdf?tipi=14. erişim tarihi: 27.01.2015
- Anonim. 2008a. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Avrupa Toplulukları Komisyonu Arasında Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) ile Temin Edilen Yardımın Uygulanması Çerçevesinde Türkiye Cumhuriyetine Sağlanan Avrupa Topluluğu Mali Yardımlarıyla İlgili İşbirliği Kuralları Hakkında Çerçeve Anlaşma
- Anonim. 2008b. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Avrupa Toplulukları Komisyonu Arasında Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) Beşinci Bileşeni IPARD Kapsamındaki Yardımın Uygulanması Kuralları Hakkında Sektörel Anlaşma
- Anonim. 2008c. 5648 sayılı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun
- Anonim. 2008d. Kırsal Kalkınma Programı Yönetim Otoritesinin Görevleri ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik
- Anonim. 2009. Kırsal Kalkınma Programı İzleme Komitesinin Teşekkülü ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
- Anonim. 2011a. Kırsal Kalkınma Planı. TKB, Ankara.
- Anonim. 2011b. Katılım Öncesi AB'den Sağlanacak Fonların Yönetimi konulu 2011/15 Bakanlık Genelgesi.
- Anonim. 2013. MIFF 2012-2013

- Anonim. 2014a. 10. Kalkınma Planı (2014-2018) 2015 Yılı Programı, Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Anonim. 2014b. 2014-2023 Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Anonim. 2015a. 2014-2020 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi. GTHB, Ankara.
- Anonim. 2015b. 2007-2013 IPARD Programı (2015 yılı modifikasyonları dahil versiyonu). TKB, Ankara.
- Anonim. 2015c. 2014-2020 IPARD Programı. GTHB, Ankara
- Anonim. 2015d. Başvuru Çağrı Rehberleri. TKDK, Ankara.
- Anonim. 2016a. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160908-10.htm>, erişim tarihi: 10.11.2016
- Anonim. 2016b. Temmuz 2011-Aralık 2015 İzleme Raporu. GTHB, Ankara
- Anonim. 2017a. yunus.hacettepe.edu.tr/~hcingi/ist376a/1Bolum.doc, erişim tarihi: 10.01.2017
- Anonim. 2017b. <http://www.tarim.gov.tr/Konular/Kirsal-Kalkinma/Projeler>, erişim tarihi:11.01.2017
- Anonymous. 2007. Commission Regulation (EC) No 718/2007 of 12 June 2007 implementing Council Regulation (EC) No 1085/2006 establishing an instrument for pre-accession assistance (IPA). OJ L 170, 29.6.2007, p. 1–66.
- Anonymous. 2010. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5726181/KS-HA-10-001-15-EN.PDF/5499ee07-b61e-4615-9631-ed76e2a31f81?version=1.0> erişim tarihi: 29.01.2015
- Anonymous. 2013. Web sitesi: http://ec.europa.eu/agriculture/events/2013/eag-cap-reform/sousa-uva_en.pdf erişim tarihi 15.01.2016
- Anonymous. 2016. EC (2008), The EU Rural Development Policy 2007-2013, http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/rurdev2007/2007_en.pdf, erişim tarihi: 12.01.2016
- Asoğlu, V. ve BİNİCİ T.2015. KKYDP Ekonomik Yatırımların Değerlendirilmesi: Şanlıurfa ve Diyarbakır Örneği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 52, Sayfa 221-230.
- Bakırcı, M. 2007. Türkiye’de Kırsal Kalkınma, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 33-206,

- Bulutçu, A. B. 2015. IPARD Programı İle Ulusal Kırsal Kalkınma Programlarının Tamamlayıcılık Açısından Değerlendirilmesi. AB Uzmanlık Tezi. GTHB.
- Can, M. 2007. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Diraor, B. M. 2008. "Katılım Öncesi AB Fonları ve Kırsal Kalkınma" - Fırsatlar, Sorunlar ve Türkiye İçin Öneriler. DPTUzmanlıkTezleri. Yayın No:2764, Ankara.
- Gülçubuk, B. 2006. Avrupa Birliği ve Dünya'da Kırsal Kalkınmada Ortaya Çıkan Yeni Yönelimler ve Türkiye'nin Uyum Sürecindeki Yaklaşımları. Tekgıda-İş Dergisi, Tekgıda-İş Sendikası Yayın Organı, Sayı:96, Nisan 2006.
- Gülçubuk, B., Köksal, Ö., Ataseven, Y., Gül, U. ve Kan, M. 2015. Kırsal Kalkınma Desteklerinin Ulusal Düzeyde Etkileri: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Projelerinin İncelenmesi. Tarım Ekonomisi Araştırma Dergisi 2, 32-41.
- Işık, N. ve Baysal, D. 2011. Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları: Genel Bir Değerlendirme. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 12, Sayı 1,
- İlkdoğan, U. 2011. AB Ortak Tarım Politikası ve Müzakere Süreci. Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, GTHB, Ankara.
- Koç, A. 2016. Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Kırsal Kalkınmanın Finansmanı Kapsamında IPARD. Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Isparta
- Soysaldı, E. 2013. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikalarında Dönüşümler ve Türkiye Açısından Geleceğe İlişkin Stratejiler. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi. AB Bakanlığı.
- Şerefoğlu, C. 2011. AB'de Kırsal Kalkınma. Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, GTHB, Ankara.

EKLER

EK 1 IPARD Kapsamında Desteklenen Tedbirler.....	104
EK 2 Yıllara Göre Tedbirlerin Bütçelerindeki AB Katkısı.....	105
EK 3 Proje Başvurusu İçin Sunulması Zorunlu Belgeler ve Taahhütnameler....	106
EK 4 Anket Formu.....	110

EK 1 IPARD Kapsamında Desteklenen Tedbirler

Çizelge 1. IPARD kapsamında desteklenen tedbirler (Anonim 2015b)

TEDBİR	TEDBİR ADI	BÜTÇE KALEMİ	MİKTARI	ALT LİMİT	ÜST LİMİT	HİBE ORANI
101-1	Süt üreten tarımsal işletmeler		10 -120 büyükbaş veya 50-500 küçükbaş kapasiteli işletme	15.000 €	1.000.000 €	50-65%
101-2	Et üreten tarımsal işletmeler	kırmızı et	30-250 büyükbaş veya 100-300 küçükbaş kapasiteli işletme	20.000 €	1.000.000 €	50-65%
		kanatlı et	5.000-50.000 et tavuğu veya 1.000-8.000 hindi kapasiteli işletme	15.000 €	500.000 €	50-65%
103-1	Süt ürünleri işleme ve pazarlama	işleme	10-70 ton	50.000 €	3.000.000 €	50%
		süt toplama (üretici örgütü)	max. 70 ton	25.000 €	1.000.000 €	50%
103-2	Et ürünleri işleme ve pazarlama	kırmızı et kesimhane	30 sığır+50 küçükbaş--250 sığır +2000 küçükbaş veya sadece 36-500 büyükbaş veya sadece 290-4000 küçükbaş	30.000 €	3.000.000 €	50%
		kırmızı et işleme	0,5 ton- 5 ton			
		kanatlı et kesimhane	1.000- 5.000 tavuk veya 100- 1.000 hindi			
		kanatlı et işleme	0,5 ton- 5 ton			
103-3	Meyve sebze işleme ve pazarlama		soğuk hava deposu max. 10.000 metreküp	50.000 €	1.250.000 €	50%
103-4	Su ürünleri işleme ve pazarlama		100 ton-800 ton yumuşakça veya 300 ton -1.000 ton kültür balığı	50.000 €	1.500.000 €	50%
302-1	Çiftlik faaliyetleri	arıcılık	50 - 500 kovan	5.000 €	250.000 €	50%
		tıbbi aromatik bitkiler	Limit bulunmamaktadır.			
		süs bitkileri	açık alan max. 2ha kapalı alan max. 1 ha			
302-2	Yerel ürünler ve mikro işletmeler		Limit bulunmamaktadır.	10.000 €	250.000 €	50%
302-3	Kırsal turizm		Limit bulunmamaktadır. Şayet otel yapılırsa üst limit 25 yatak.	15.000 €	400.000 €	50%
302-4	Kültür balıkçılığı		Max. 200 ton	15.000 €	200.000 €	50%

EK 2 Yıllara Göre Tedbirlerin Bütçelerindeki AB Katkısı

Çizelge 1. Yıllara göre tedbirlerin bütçelerindeki AB katkısı (Anonim 2015b)

	AB Katkısı									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013		
Öncelik eksen ve Tedbirler	AVRO	AVRO	AVRO	AVRO	AVRO	AVRO	AVRO	AVRO	AVRO	%
Öncelik Eksen 1: Pazar verimini iyileştirme Standartlarını Topluluk Standartlarını uygulama	15.525.000	39.750.000	20.560.939	102.414.000	134.550.000	146.162.090	182.712.430	641.674.459		81,3%
Tedbir 101 tarım işletmelerine yönelik yatırımlar	9.729.000	24.910.000	20.560.939	71.558.500	94.012.500	102.126.076	134.729.003	457.626.018		58%
Tedbir 103 tarım ve balıkçılık ürünlerinin işleme ve pazarlamasına yatırımlar	5.796.000	14.840.000	0	30.855.500	40.537.500	44.036.014	47.983.427	184.048.441		23,3%
Öncelik eksen 3- kırsal ekonominin geliştirilmesi	5.175.000	13.250.000	0	28.886.000	37.950.000	41.225.205	20.685.326	147.171.531		18,6%
Tedbir 302 kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi	5.175.000	13.250.000	0	28.886.000	37.950.000	41.225.205	20.685.326	147.171.531		18,6%
Tedbir 501 Teknik destek	0	0	0	0	0		787.040	787.040		0,1%
TOPLAM	20.700.000	53.000.000	20.560.939	131.300.000	172.500.000	187.387.295	204.184.796	789.633.030		100,0%

EK 3 Proje Başvurusu İçin Sunulması Zorunlu Belgeler ve Taahhütnameler

Çizelge 1. Proje başvurusu için sunulması zorunlu belgeler

	101-1-1	101-2-1	101-2-2	103-1-1	103-1-2	103-2-1	103-2-2-1	103-2-2-2
Nüfus cüzdanının kopyası/nüfus kayıt örneği	*	*	*	*	*	*	*	*
Noter onaylı imza sirküleri	*	*	*	*	*	*	*	*
Vadesi geçmiş vergi borcu olmadığına dair belge	*	*	*	*	*	*	*	*
Vadesi geçmiş prim borcu olmadığına dair belge/sistemde kaydı bulunmadığına dair resmi yazı	*	*	*	*	*	*	*	*
Müflis olmadığına ve konkordato ilan etmediğine ilişkin belge	*	*	*	*	*	*	*	*
Faaliyet belgesi	*	*	*	*	*	*	*	*
Tüzel kişiliğin ortaklık yapısını ve hisse oranlarını gösteren belge	*	*	*	*	*	*	*	*
İşletme şartlı onay/onay belgesi				*	*	*	*	*
“Çevre izin belgesi” veya “çevre izin ve lisans belgesi” veya “geçici faaliyet belgesi” veya “çevre izin belgesi veya çevre izin ve lisans belgesi alınmasına gerek olmadığına dair resmi yazı”			*	*	*	*	*	*
İşyeri açma ve çalışma ruhsatı				*	*	*	*	*
İşletme kosgeb’e üye ise, kobi bilgi beyannamesi. İşletme KOSGEB’e üye değil ise, aylık prim ve hizmet dökümü veya sistemde kaydı olmadığına dair resmi yazı.				*	*	*	*	*
İlde kapasite fazlası olmadığına dair belge				*	*	*	*	*
Başvuru sahibi, yatırımın yapılacağı taşınmazın sahibi değil ise sağlaması gereken belgeler	*	*	*	*	*	*	*	*
Yatırımın uygulama alanına ait koordinat bilgilerini gösteren belge	*	*	*	*	*	*	*	*
Banka/tarım kredi kooperatifi kredi niyet mektubu	*	*	*	*	*	*	*	*
Takyidathı tapu kayıt belgesi	*	*	*	*	*	*	*	*
Mesleki yeterlilik belgesi	*	*	*					
Çiftçi Kayıt Sistemi belgesi	*	*	*					
Hayvan Kayıt Sistemi belgesi	*	*	*					
Banka hesap bilgileri tanımlama formu	*	*	*	*	*	*	*	*
Adli sicil(sabıka) kaydı	*	*	*	*	*	*	*	*

	101-1-1	101-2-1	101-2-2	103-1-1	103-1-2	103-2-1	103-2-2-1	103-2-2-2
Çalışma izni belgesi/hayvancılık işletmeleri faaliyet belgesi	*	*	*					
Tarımsal işletmenin son aya ait aylık prim ve hizmet dökümü	*	*	*					
Kapasite artırımına gidecek ya da yeni kurulacak işletmeler için ön kapasite değerlendirme raporu				*	*	*	*	*
Mevcut işletmeler için kapasite raporu				*	*	*	*	*
Lisanssız elektrik üreticileri için dağıtım sistemine bağlantı anlaşması. (yenilenebilir enerji yatırımı söz konusu olduğunda)	*	*	*	*	*	*	*	*
Başvuru sahibinin yatırım yapacağı ilde/ilçede adına kayıtlı mevcut hayvancılık işletmelerini, işletme tiplerini ve adreslerini gösteren il'de kişinin adına kayıtlı hayvancılık işletmeleri listesi.	*	*	*					
Ekspertiz raporu					*			
5200 sayılı tarımsal üretici birlikleri kanuna göre kurulmuş üretici örgütünün güncel tüzüğü veya 1163 sayılı kooperatif kanununa göre veya 1581 sayılı tarım kredi kooperatifleri kanununa göre kurulmuş üretici örgütünün ana sözleşmesi,					*			
Yönetim kurulu karar defterinin noter onaylı ilgili kısmı					*			
Rendering tesisleri ile yapılan noter onaylı sözleşme / yem işletmesi onay belgesi							*	*
Organik tarım sertifikası							*	*
Kırmızı et kesimhanesinin karkas sınıflandırmasını gerçekleştirdiğine dair belge							*	

Çizelge 2. Proje başvurusu için sunulması zorunlu taahhütname

	101-1-1	101-2-1	101-2-2	103-1-1	103-1-2	103-2-1	103-2-2-1	103-2-2-2
Genel taahhütname	*	*	*	*	*	*	*	*
Yatırımın ulusal ve uluslararası fonlar ile diğer IPA bileşenleri kapsamında yardım almadığına ve almayacağına ilişkin taahhütname	*	*	*	*	*	*	*	*
Yatırımın sonunda süt hijyeni, halk sağlığı, hayvan sağlığı ve hayvan refahı konularında AB standartlarının karşılanacağına ilişkin taahhütname	*	*	*					
Başvuru sahibinin, yatırımını, son ödemedden sonra 5 yıl süreyle işleteceğine ve esaslı bir değişiklik yapmayacağına ilişkin taahhütname	*	*	*	*	*	*	*	*
Tarımsal işletme 7-9 baş süt ineği kapasitesine sahip ise yatırımın sonunda en az 10 baş süt ineği kapasitesine sahip olacağına ilişkin taahhütname (mevcut tarımsal işletme için)	*							
50 baştan fazla inek veya 150 baştan fazla koyun veya keçi kapasitesi olan tarımsal işletmeler için, yatırımın sonunda gübrenin ab standartlarına göre depolanacağına ve yönetileceğine ilişkin taahhütname.	*	*						
Yeni tarımsal işletme durumunda, başvuru sahibinin yatırımın sonunda halk sağlığı, hayvan sağlığı ve hayvan refahı konularında ulusal minimum standartlara göre kurulduğunu gösteren “çalışma izin belgesi” veya “hayvancılık işletmeleri faaliyet belgesi”ni alacağına ilişkin taahhütname	*	*	*					
“Yeni bir işletme kurulması ya da mevcut bir işletme içinde yeni tesis kurulması durumunda, başvuru sahibinin yatırımın sonunda “İş Yeri Açma ve Çalışma Ruhsatı” alacağına ilişkin taahhütname”				*	*	*	*	*
Başvuru sahibi ve tedarikçiler/yükleniciler arasında herhangi bir çıkar ilişkisi olmadığına ilişkin taahhütname	*	*	*	*	*	*	*	*
Yatırımın sonunda, tarımsal işletmede, iş güvenliği konusunda AB standartlarının karşılanacağına ilişkin taahhütname	*	*	*	*	*	*	*	*
Yatırımın sonunda, tarımsal işletmede çevre koruma konusunda AB standartlarının karşılanacağına ilişkin taahhütname	*	*	*	*	*	*	*	*
Tesisin AB'ye İhracat Yapmadığına İlişkin Taahhütname				*	*	*	*	*
Yatırımın AB standartlarını karşılamayan eski bir tesisin yerine yeni bir tesisin kurulmasını içermesi durumunda, nihai ödemedden önce eski tesisin				*	*	*	*	*

	101-1-1	101-2-1	101-2-2	103-1-1	103-1-2	103-2-1	103-2-2-1	103-2-2-2
faaliyetini tamamen bırakacağına ilişkin taahhütname								
“Başvuru sahibinin yatırımın sonunda IPARD Programının ilgili alt-tedbir/bütçe kaleminde belirtilen kapasiteler doğrultusunda kapasite raporu alacağına ilişkin taahhütname				*	*	*	*	*
Fiyat artışlarında oluşacak farkın başvuru sahibi tarafından karşılanacağına dair taahhütname	*	*	*	*	*	*	*	*
Başvuru aşamasında “işletme şartlı onay belgesi” sunan mevcut işletmenin yatırımın sonunda “işletme onay belgesi” alacağına ilişkin taahhütname				*	*	*	*	*
Tarımsal işletmenin yatırımın sonunda IPARD Programı alt tedbiri spesifik uygunluk kriterlerinde belirtilen hayvan kapasite aralıklarını sağlayacağına ilişkin taahhütname	*	*	*					
Yeni tarımsal işletme durumunda, tarımsal işletmenin yatırımın sonunda “Çiftçi Kayıt Sistemi” ve “Hayvan Kayıt Sistemi”ne kayıtlı olacağına ilişkin taahhütname	*	*	*					
Başvuru sahibinin HACCP prensiplerine dayanan prosedürleri uygulamak için gerekli yatırımı olması durumunda, yatırımın sonunda ilgili gıda güvenlik sistemi sertifikasını alacağına dair taahhütname				*	*	*	*	*
Başvuru Sahibinin Yatırım Adresinin Bağlı Bulunduğu En Küçük Yerleşim Biriminde Başvuru Yapılan Bütçe Kalemi Kapsamında Başka İşletmesi/İşletmeleri Mevcutsa ve Bu İşletmelerin Kapasitesi ile Kapasite Artırımı/Yeni İşletme Kurulumu Yoluyla Hedeflediği Kapasitesinin Toplamı Bütçe Kalemi için IPARD Programında Belirtilen Kapasite Sınırını Aşıyorsa Başvuru Sahibinin Mevcuttaki Diğer İşletme/İşletmelerini Kapatacağına İlişkin Taahhütname	*	*	*	*	*	*	*	*
Yenilenebilir enerji yatırımı söz konusu olduğunda, başvuru sahibi tarafından yatırımın sonunda geçici kabul tutanağı alınacağına dair taahhütname	*	*	*	*	*	*	*	*
Tarımsal işletmenin kapasitesi 10.000 broyler/dönem veya 5.000 hindi/dönem kapasitesinden fazla ise, yatırımın sonunda gübrenin AB standartlarına göre depolanacağına ve atık yönetimi uygulayacağına ilişkin taahhütname.			*					

EK 4 Anket Formu

IPARD Programının Kırsal Alanda Ekonomik Kalkınmaya ve Yararlanıcılara Katkıları ve Beklentiler Üzerine Bir Araştırma

1. ANKET YAPILAN KİŞİNİN BİLGİLERİ

1.1. Adı – Soyadı:

1.2. Konumu: Profesyonel Yönetici Sahip Ortak Diğer

1.3. Öğrenim Durumu: İlk-Orta Lise Üniversite Lisansüstü

1.4. Yaşı : 20-30 31-40 41-50 51 ve üstü

1.5. Cinsiyeti: Kadın Erkek

1.6. Mesleği:.....

1.7. Yatırımın yapıldığı sektörde deneyim süresi:

Yok 5 yıldan az 5-10 yıl 11-20 yıl 20 yıldan fazla

1.8. Devletin sağladığı teşviklerden bu güne kadar yararlandınız mı?

Evet Hayır

1.9. Cevabınız EVET ise yararlandığınız teşvikin kapsamı

.....

2. YATIRIM VE PROJE BİLGİLERİ

2.1. Hazırladığınız projenin yaklaşık maliyeti:TL

2.2. Projenin hazırlığı sırasında yardım aldınız mı?

Evet Hayır

2.3. Projenin hazırlığı sırasında karşılaştığınız sorunlar nelerdir? (5 en yüksek olmak üzere puanlayınız)

Başvuru dosyasının çok ayrıntılı şekilde hazırlanması gerekliliği	1	2	3	4	5
Kamu kurumları tarafından hazırlanan belgelerin temininde karşılaşılan zorluklar	1	2	3	4	5
Yatırım finansmanında karşılaşılan sorunlar	1	2	3	4	5
Türkiye'deki ve yöredeki danışmanlık firmalarının yetersizliği	1	2	3	4	5
Verilen başvuru ve yatırım sürelerinin yetersizliği	1	2	3	4	5

2.4. IPARD Programı kapsamında yatırımın yapıldığı tedbir:

101-1 101-2 103-1 103-2

2.5. Yatırımın yapıldığı İl:

2.6. Yatırımın yapıldığı bölge:

Kırsal Alan Dağlık Alan Kırsal ve Dağlık Alan Diğer

- 2.7. Faydalanıcının hukuki statüsü: Gerçek kişi Tüzel kişi
- 2.8. Yatırımın çeşidi: Yeni Yatırım Modernizasyon
- 2.9. Yatırım kapsamındaki makine ve ekipmanı yörenizden mi karşıladınız?
 Evet Hayır Kısmen
- 2.10. Yatırım kapsamındaki yapım işlerini yörenizden mi karşıladınız?
 Evet Hayır Kısmen
- 2.11. Yatırım finansmanında kullanılan kaynaklar
 Ticari bankalar
 Kendi kaynaklarınız (Lütfen açıklayınız).....
 Diğer (Lütfen açıklayınız).....
- 2.12. Yatırımın toplam değeri:
 500.000 TL den az
 500.000 TL-1.500.000 TL
 1.500.001 TL-3.000.000 TL
 3.000.001 TL-6.000.000 TL
 6.000.000 TL den fazla
- 2.13. Yatırımın hibe oranı: %50 %55 %60 %65
- 2.14. TKDK'dan alınan hibe miktarı:
 250.000 TL den az
 250.000 TL-500.000 TL
 500.001 TL-1.000.000 TL
 1.000.001 TL-2.000.000 TL
 2.000.000 TL den fazla
- 2.15. Kapasitenin kullanım yüzdesi: %0-25 %26-50 %51-100
- 2.16. Yatırımda çalışan personel sayısı: Kadın..... Erkek.....

3. ANKET YAPILAN KİŞİNİN BEKLENTİLERİ VE GÖRÜŞLERİ

3.1. IPARD Programına başvurmakta bekleneniz nelerdir?

	Evete	Hayır	Kısmen
Yatırımın maliyetini azaltmak			
Mevcut tesisi yenilemek			
AB standartlarında üretim yapmak			
Küçük işletmeden orta büyüklükteki işletmeye geçmek			
Yeni bir sektörde üretim yapmak			

3.2. Size göre sizin projenizin yenilikçi unsurları nelerdir?

	Evet	Hayır	Kısmen
Yörede ilk olması			
Farkındalık yaratması			
Uzmanlığı artırması			
Sürdürülebilir olması			
Yerel ürünleri değerlendirmesi			

3.3. IPARD Programının yörenize katkıları sizce nelerdir?

	Evet	Hayır	Kısmen
İstihdam yaratması			
İstihdam yaratılarak kırsal alandan göçün azalması			
Üretimin AB standartlarında yapılması ile ürünlerin katma değerinin artması			
Üretimin AB standartlarında yapılması ile et ve süt ürünlerinin üretiminin artması			
Üretimin AB standartlarında yapılması ile çevrenin ve doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması			
Modern tesisler ile çalışanların istihdam koşullarının iyileşmesi			
Yörenin ülke ekonomisine katkısının artması			
Yörede yaşayanların yaşam kalitesinin yükselmesi			
Ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve coğrafi fırsat eşitsizliğinin azalması			

3.4. IPARD Programına tekrar başvurmayı düşünüyor musunuz?

Evet Hayır

3.5. Cevabınız HAYIR ise nedenleri nelerdir?

.....

3.6. Cevabınız EVET ise nedenleri nelerdir?

.....

3.7. Sizce küçük yatırımcı IPARD Programına proje hazırlayabilir mi?

Evet Hayır

3.8. Cevabınız HAYIR ise nedenleri nelerdir?

.....

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Aziz Orhan ÇİMEN
Doğum Yeri : Erzurum
Doğum Tarihi : 11/10/1977
Medeni Hali : Evli
Yabancı Dili : İngilizce KPDS 2010: 81 YDS 2014: 78,75

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : Nazilli Atatürk Lisesi (1994)
Önlisans : Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Adalet Bölümü (2014-2016)
Lisans : Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Gıda Mühendisliği (1994-2003)
Lisans : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi (2016-devam ediyor)
Yüksek Lisans : Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı (Eylül 2009- Şubat 2017)
Yüksek Lisans : TODAİE Kamu Yönetimi Bölümü (Eylül 2016-devam ediyor)

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl

- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği Yapısal Uyum Yönetim Otoritesi Daire Başkanlığı-IPARD Programı Yönetim Otoritesi (Aralık 2011-devam ediyor)
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, İkili İlişkiler ve Protokol Dairesi Başkanlığı (Mayıs 2011-Aralık 2011)
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı (Temmuz 2008-Mayıs 2011)